

General Assembly

Distr.: General
2 February 2024

Original: English

Human Rights Council

Fifty-fifth session

26 February–5 April 2024

Agenda item 4

Human rights situations that require the Council's attention

Report of the independent international fact-finding mission on the Islamic Republic of Iran*

Summary

The present report, submitted to the Human Rights Council pursuant to resolution S-35/1, contains the findings of the independent international fact-finding mission on the Islamic Republic of Iran under international human rights law and, as applicable, on crimes under international law. In the report, the mission outlines its findings concerning the protests that began on 16 September 2022 in the context of the “Woman, Life, Freedom” movement, especially in respect to women and children. It includes its findings on the death in custody of Jina Mahsa Amini and on other serious human rights violations committed against protesters and others, including on the use of force, arrests and detentions, treatment in detention, digital space and legal proceedings related to the protests. It concludes with an assessment of State responsibility for the violations found and recommendations, including on accountability and reparations.

---

* Agreement was reached to publish the present document after the standard publication date owing to circumstances beyond the submitter's control.

I. Introduction

1. In its resolution S-35/1, the Human Rights Council established the independent international fact-finding mission on the Islamic Republic of Iran, to thoroughly and independently investigate alleged human rights violations in the Islamic Republic of Iran related to the protests that began on 16 September 2022, especially with respect to women and children; establish the facts and circumstances surrounding the alleged violations; and collect, consolidate and analyse the evidence of such violations and preserve that evidence, in view of cooperation in any legal proceedings. Pursuant to resolution S-35/1, the mission produced the present report for the fifty-fifth session of the Council and an extended report, issued as a conference room paper, which elaborates on the facts, legal determinations and recommendations.

2. The Human Rights Council urged the Government of the Islamic Republic of Iran to cooperate fully with the mission, allow it unhindered access to the country and provide it with the information necessary to fulfil its mandate. The mission regrets the Government's lack of cooperation, including on access to the country and in providing information, and its failure to respond to the 20 letters sent by the mission as of 22 January 2024. While acknowledging its engagement with the Government-appointed Special Committee to investigate the 2022 unrest, the mission regrets the lack of any substantive response.

3. The mission also faced constraints because of the restrictions imposed by the Government on online communications, affecting landlines and mobile networks, heightened electronic surveillance, and harassment and intimidation of victims, witnesses and their families inside and outside the country. Those measures led to pervasive fear, deterring many people from engaging with the mission.

4. Nevertheless, the mission collected sufficient information and evidence to establish facts and make findings that violations of international human rights law had been committed, as well as crimes under international law.

II. Methodology and legal framework

5. The mission published its terms of reference in July 2023.¹ It ensured that it strictly adhered to the principles of “do no harm”, independence, impartiality, objectivity, transparency and integrity in all its activities.

6. The mission relied on the following information and evidence: laws, decrees, regulations and policies, official statements and reports and judicial documents issued by the Iranian authorities; in-depth interviews with victims and witnesses; medical imaging, documents and independent reports; verified photographs and videos; and satellite imagery.

7. Where the mission deemed the information valid and the source credible and reliable, it used secondary sources to corroborate and contextualize primary sources and patterns. Those sources included information provided to the mission by United Nations entities and human rights organizations.

8. Owing to its limited time and resources, and restricted access, the mission prioritized incidents on the basis of the gravity of allegations, their emblematic nature and the information available. The findings presented are therefore not exhaustive.

9. In the light of its focus on women and children, the mission also adopted an intersectional approach. It prioritized the impact of violations on victims, taking into account their overlapping identities and/or structural discrimination on grounds of age, sex, gender, sexual orientation, gender identity, socioeconomic status, political opinion, religion or belief, ethnicity or nationality.

10. In line with the general practice of United Nations investigative bodies, the mission applied the “reasonable grounds to believe” standard of proof.

---

¹ Available from <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/ffm-iran/index>.

11. The mission primarily used international human rights law as the framework for its investigation and further considered, as appropriate, other State obligations under international treaty and customary law, including in relation to crimes under international law. The mission also considered the Iranian legal framework.

12. The mission is grateful to those who contributed to the investigation by providing material and analysis, and particularly to victims, their families and witnesses, who took risks to give their first-hand accounts. Under no circumstances should anyone face reprisals for their cooperation with the mission.

III. Background

13. The “Woman, Life, Freedom” movement erupted against the backdrop of a long history of protest movements, including women’s activism, in the Islamic Republic of Iran. It brought to the front demands to eliminate entrenched discrimination against women and girls, embodied by the country’s legislation on the mandatory hijab laws. Triggered by the death in custody of Jina Mahsa Amini, a young Iranian-Kurdish woman, after her arrest for “improper” wearing of the hijab in Tehran, protests began on 16 September 2022 and spread across the country. They galvanized women, men and children from various ethnic, religious and socioeconomic backgrounds, based on a multitude of grievances. The protests were unprecedented because of the leadership of women and youth, in their reach and longevity and, ultimately, the State’s violent response, which prompted the Human Rights Council to establish the mission.

14. Similar to earlier protest movements in the Islamic Republic of Iran, the response to the protests under the banner of “Woman, Life, Freedom” was marked by repression and impunity. The authorities vilified protesters, used physical, psychological and sexual violence, judicial harassment and a wide range of other means to suppress peaceful dissent, as detailed in the present report. Regions with minority populations were particularly affected.

15. While the street protests have largely subsided, their effects and other forms of protest continue, together with State repression. In its report, the mission outlines the findings of a year-long investigation into allegations of human rights violations connected to the protests and a record of courageous acts of defiance and resistance by individuals across the country.²

IV. Death in custody of Jina Mahsa Amini

16. The mission has analysed information and evidence pertaining to Ms. Amini’s death in the custody of the *gasht-e ershad*, or the “morality police”.

17. The mission has established that on 13 September 2022, at around 6.30 p.m., Ms. Amini was arrested by the morality police as she left the Shahid Haqqani metro station in Tehran for allegedly wearing “improper” hijab. The morality police transported Ms. Amini in a van to the Vozara detention facility to undergo a “re-education class”. She collapsed 26 minutes after her arrival and was transferred 30 minutes later to Kasra hospital. That night, her parents were informed that she had been transferred to the hospital “with a delay” “already brain dead”. Her father, who was allowed to see her in hospital at least once, repeatedly stated publicly that during that visit, he had seen bruises on her feet and blood dripping from her ear. On 16 September, Ms. Amini died. On 17 September, her body was transferred to her hometown of Saqqez, where she was buried. The official death certificate stated that she had died of “unknown causes”.

18. The mission emphasizes the arbitrary character of Ms. Amini’s arrest and detention, which were based on laws and policies governing the mandatory hijab, which fundamentally discriminate against women and girls and are not permissible under international human rights law. Those laws and policies violate the rights to freedom of expression, freedom of

² See the conference room paper for details on the underlying material and the mission’s analysis.

religion or belief and the autonomy of women and girls. Ms. Amini's arrest and detention, preceding her death in custody, constituted a violation of her right to liberty of person.

19. When a person is injured or dies in a place of detention, there is a general presumption of State responsibility, owing to the control exercised by the State over those it holds in custody. Based on the evidence, alleged complications arising from Ms. Amini's surgery in childhood can be excluded as the immediate cause of her death. The mission has reasonable grounds to believe that her death was brought about by external causes. It has established the existence of evidence of trauma to Ms. Amini's body, inflicted while in the custody of the morality police. Based on the evidence and patterns of violence by the morality police in the enforcement of the mandatory hijab on women, the mission is satisfied that Ms. Amini was subjected to physical violence that led to her death. On that basis, the State bears responsibility for her unlawful death.

20. The mission also concluded that the Government had failed to comply with its duty to investigate a potentially unlawful death promptly, effectively and thoroughly, independently, impartially and transparently, in violation of international human rights law. Instead, the Iranian authorities took active steps to obfuscate the truth about Ms. Amini's death, including to her family and the general public. Most notably, judicial harassment and intimidation were aimed at her family in order to silence them and pre-empt them from seeking legal redress. Some family members faced arbitrary arrest, while the family's lawyer, Saleh Nikbaht, and three journalists, Niloofer Hamedi, Elahe Mohammadi and Nazila Maroufian, who reported on Ms. Amini's death were arrested, prosecuted and sentenced to imprisonment.

V. Protests that began on 16 September 2022

21. The right to peaceful assembly is severely restricted under Iranian law. The organization of and participation in protests is effectively criminalized in relation to public gatherings considered critical of the Islamic Republic. The authorities labelled protesters in the "Woman, Life, Freedom" movement, as "rioters" or "agents of the enemy", thus framing conduct protected under international human rights law as threats to public order or national security.³ While international human rights law allows for restrictions on grounds of national security and public order, such measures must be the least intrusive possible and are only very exceptionally permissible in relation to peaceful protests. The mission acknowledges that security forces were killed and injured and found instances of violence by protesters, but concluded that the large majority of protests were peaceful.

A. Use of force

22. The State authorities have not provided detailed figures or disaggregated data on the individuals killed and injured in the context of the protests. However, the Government announced that the protests had resulted in the deaths of 75 or more law enforcement agents and injuries to 7,000 of them.⁴ As of September 2023, a credible figure was of 551 people killed, among them as many as 49 women and 68 children. Women and men were injured in similar numbers. Deaths were recorded in at least 26 of the 31 provinces, with the highest number of victims in regions with minority populations, in particular in Sistan and Baluchestan province, the Kurdish regions of the country (Kurdistan and Kermanshah) and parts of Western Azerbaijan. The highest number of deaths recorded in one day was 104 on 30 September 2022, during the protests following Friday prayers in Zahedan city, Sistan and Baluchestan province.

---

³ Reports of the High Council for Human Rights of the Islamic Republic of Iran, 15 October 2022, 20 November 2022 and 7 February 2023.

⁴ Statement by the Secretary-General of the High Council for Human Rights of the Islamic Republic of Iran at the fifty-third session of the Human Rights Council, 5 July 2023.

23. The mission investigated the use of force by the security forces in protests between 16 September and 21 November 2022, across 14 provinces and particularly in emblematic cases that the mission considers representative of the patterns of the use of force it identified.

24. The mission established a pattern of the security forces using firearms, including assault rifles and shotguns loaded with ammunition containing multiple pellets, causing the majority of deaths. The mission also found a practice of using ammunition categorized as “less lethal”, including ammunition containing multiple kinetic impact projectiles, outside the relevant parameters. In one document, based on an official communiqué, officials from the judiciary confirmed that over the course of one evening, the Law Enforcement Command of the Islamic Republic of Iran (known as Faraja), the Islamic Revolutionary Guard Corps and Basij forces had fired over 300 live ammunition cartridges and over one dozen blank cartridges, using weapons such as AK-47s, MP5s (submachine guns) and pistols, nearly 300 cartridges loaded with multiple rubber pellets and 40 rubber bullets. The document notes that the security forces also used chemical irritants and acoustic and smoke grenades.

25. The mission established a pattern of the use of lethal force by the security forces against protesters in situations where there was no imminent threat of death or serious injury. Acts of violence by individual protesters, such as throwing stones, burning tyres or obstructing law enforcement, do not pose an imminent threat of death or serious injury that would justify the use of lethal force. Equally, violence by protesters at an earlier stage, or in another part, of a protest does not justify the use of lethal force, as there is no imminent threat. Protesting in front of a government building or a security base, chanting slogans, helping others or driving a car nearby are inherently peaceful acts. Victims killed and injured by lethal force while they or others engaged in such activities did not pose an imminent threat. With respect to the incidents investigated, the use of lethal force was therefore unlawful and the targeted killings of protesters constituted extrajudicial executions.

26. The mission identified patterns of use of lethal force to disperse protests, including the random, wanton and indiscriminate firing of shotguns and other weapons loaded with ammunition containing multiple metal pellets, such as birdshot, at protesters and bystanders. The security forces targeted vital body parts of the protesters and bystanders, including the face, head, neck and genital area, in particular with ammunition containing multiple metal pellets. The use of ammunition containing multiple metal pellets in protests amounts to indiscriminate use, due to the risk of serious injury to protesters and bystanders, and is unlawful.

27. The mission also investigated the use of weapons and ammunition in less lethal ways. According to reports by the High Council for Human Rights of the Islamic Republic of Iran, protesters caused widespread damage to private property and public and religious places.⁵ The mission corroborated some allegations of material destruction, but found that even the use of so-called less lethal force, such as tear gas or water cannons, was disproportionate because of their indiscriminate impact on protesters, especially those protesting peacefully. Moreover, while kinetic impact projectiles, such as rubber bullets, are categorized as less lethal, ammunition firing multiple rubber bullets in one shot risked and resulted in eye injuries and the blinding of protesters and bystanders.

28. The mission found a pattern of extensive, permanent and life-changing injuries to protesters, resulting from the use of both lethal and less lethal force. Forensic and medical reports recorded severe damage and destruction to the skulls, brain tissue and internal organs of those shot, which were caused by an array of weapons and ammunition.

29. The mission established a pattern of ocular injuries of protesters and bystanders, including women and children, resulting in the partial or full loss of their eyesight, impacting their physical and mental health and, with regard to children, their education. A witness, who lost the sight in one eye, recalled a member of the security forces directing a paintball gun loaded with rubber bullets to the head from 1 m away. The mission notes the deterrent and chilling effect of such injuries, as they permanently marked the victims, essentially

---

⁵ Reports of the High Council of the Islamic Republic of Iran, 15 October 2022, 20 November 2022 and 7 February 2023.

“branding” them as protesters. In a context where protests are effectively criminalized, the mission is satisfied that such an effect was intended.

30. A pattern emerged of the security forces targeting specific protesters, based on discriminatory grounds, such as gender and ethnicity. A woman was threatened that she would be shot at if she did not put her hijab back on, while other women were called whores and told that there was no such a thing as “Woman, Life, Freedom” before being shot at.

31. The lack of emergency response health care exacerbated the situation. In some instances, the security forces used ambulances for transport. Injured protesters were regularly denied admission at hospitals surrounded by a heavy police presence. Medical personnel were officially instructed by the Ministry of Health to report anyone who sought medical help for injuries. The security forces harassed, arrested and detained health-care professionals.

32. The mission concluded that the security forces had resorted to unnecessary and disproportionate use of lethal force, killing and injuring protesters who posed no imminent threat of death or serious injury, thereby committing unlawful and extrajudicial killings.

B. Arrests and detention in the context of the protests

33. The mission found a widespread pattern of the security forces arbitrarily arresting or detaining protesters for a range of protected conduct, such as dancing, chanting or writing slogans on walls and honking car horns. The authorities also arrested members of the protesters’ families who were seeking redress, their supporters (lawyers, medical personnel) and those expressing solidarity, teachers, artists, athletes and social media influencers. The authorities also arrested and detained those seeking to uncover the truth about human rights violations, such as journalists and human rights defenders.

34. Thousands of women, men and children were arrested throughout the country. Without providing any public data on the numbers arrested and detained, in February 2023, the Government stated that 22,000 individuals had been pardoned in connection with the protests.⁶ According to some human rights organizations, the number of persons detained during the protests may be as high as 60,000. The authorities stated that the average age of those arrested was 15.⁷

35. Security and intelligence forces also conducted targeted raids on protesters’ homes and workplaces and at their schools and universities during and after the protests, for arrest, search and seizure purposes. These raids even took place during memorial ceremonies or funeral rites. Protesters were identified by using intelligence and surveillance tools, such as drones and surveillance cameras. Security and intelligence officials present in significant numbers around hospitals apprehended injured protesters who sought medical care.

36. Plainclothes agents carried out arrests, sometimes wearing masks concealing their faces and identity. Individuals arrested outside protest sites were generally not shown an arrest warrant or told the reasons for their arrest. Individuals arrested or transferred to places of detention were commonly subjected to physical and gender-based violence and verbal abuse.

37. Women were violently arrested and subjected to touching of the genitalia by members of the security forces, often during transport to places of detention. Some women were arrested at their homes for participating in protests, suggesting that surveillance had been used to identify them. Women human rights defenders and those perceived as playing prominent roles in the protests were arrested or summoned to serve previously suspended sentences to prevent them from attending protests.

38. Protesters were taken blindfolded to unknown detention facilities in unmarked vehicles and, in some cases, ambulances. The State authorities detained them in a range of

---

⁶ **Errore. Riferimento a collegamento ipertestuale non valido.** See <https://en.irma.ir/news/85056317/> (in Persian).

⁷ See <https://www.irma.ir/news/84904665> (in Persian).

detention facilities, including police stations, prisons and unidentified or unofficial secret detention sites (military barracks, sports venues, private houses and apartments, dilapidated buildings and underground rooms belonging to the Ministry of the Interior or the intelligence branch of the Islamic Revolutionary Guard Corps). Those arrested were either not registered or registered with significant delays and sometimes only after being coerced into making confessions in a manner that was contrary even to Iranian criminal procedures.⁸

39. Hundreds of children, some as young as 10, including girls, were arrested during and after the protests, including during large-scale arrests, and were held, together with adults, in detention facilities. Others were brought to juvenile detention centres or mental health facilities with the aim of “reforming” them.

40. Even the restricted right to be assisted by a lawyer from the head of the judiciary’s list of approved lawyers⁹ was not implemented, nor was the right to be promptly brought before an independent and impartial judicial authority.

41. The Iranian authorities routinely held detainees incommunicado and/or in prolonged solitary confinement, refusing to inform their families of their whereabouts, in some cases placing them outside the protection of the law and amounting to enforced disappearance. In most cases investigated by the mission, detainees had been released but only after the family had paid excessive amounts of bail.

C. Torture and cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

42. The mission established that Iranian public officials had intentionally inflicted acts of torture for purposes such as extracting a confession, obtaining information, punishment, intimidation, humiliation, coercion or for reasons based on discrimination, and preventing participation in protests. In addition, due to the threat of such treatment, many of those arrested, often young people, confessed in response to the demands of their interrogators.

43. Torture and ill-treatment typically started upon arrest and continued during transfer to detention facilities, including police stations, Islamic Revolutionary Guard Corps and Ministry of Intelligence detention facilities, and prisons operated by the State Organization for Prisons and Correctional and Educative Measures (the Prisons Organization). Detainees, including children underwent long and repeated interrogation sessions, during which they were blindfolded or hooded and subjected to various forms of physical and psychological abuse amounting to torture. That included physical assault, such as punching, kicking, beating, flogging and burning, the use of electric shocks, suspension and stress positions. Numerous detainees, including children, were forcibly administered, or injected with, unknown substances. Most victims reported that they had no access to medical care, despite the injuries suffered resulting from torture. Detainees were systematically subjected to verbal abuse, including insults of a sexual nature or based on ethnicity and religion. The detaining authorities also used various forms of psychological torture and ill-treatment, including solitary confinement for periods ranging from one night to several weeks, and threats of death, rape and harm to family members. The most egregious forms of violence, including sexual and gender-based violence, occurred in unofficial places of detention run by the Islamic Revolutionary Guard Corps and the Ministry of Intelligence.

44. The mission found that children were kept for days or even weeks in both official and unofficial detention facilities, without knowing the reasons for their detention and without contact with their families or the opportunity to request a legal representative. As with adults, they were subjected to severe physical, psychological and sexual torture, including rape.

45. The mission found several cases of deaths in custody as a result of torture. Injured survivors were denied medical care or did not report the torture when they were released, owing to a fear of reprisals. Some protesters received medical care and psychological support only after relocating abroad.

⁸ Code of Criminal Procedure, art. 49, and executive by-law for formation and management of police detention facilities and their supervision, art. 47.

⁹ Code of Criminal Procedure, art. 48.

1. Sexual and gender-based violence

46. The mission established a pattern of sexual and gender-based violence perpetrated by the State authorities in places of detention. That included rape, including with an object, threats of rape, electrocution to the genitalia, forced nudity, groping, touching and other forms of sexual violence. The mission found that sexual and gender-based violence was carried out on women, men and children who had been detained, including LGBTQI+ persons arrested in connection with the protests.

47. Illustrative of this pattern is the case of a woman protester, who was arrested in November 2022 in Kermanshah province, taken to an unofficial detention facility and interrogated by security officers for hours on her alleged role in the protests, before being taken to another room for a “body search”. As she was undressing, one male agent and one female agent in a *chador* came into the room and forced her down to the floor and, as they were holding her down, another male agent raped her. Following this, the same agent who had restrained her also raped her.

48. Against the backdrop of impunity for sexual and gender-based violence, the security forces played on social and cultural stigma connected to sexual and gender-based violence to spread fear and humiliate and punish women, men and children, including LGBTQI+ persons or their families for participation in the protests. Sexual and gender-based violence was often accompanied by gender-based insults directed against women protesters, who were labelled “whores”, “sluts” and “prostitutes” with “no honour”, and for being “willing to get naked” and spreading “immorality”. In some cases, the authorities justified sexual violence on the basis that this was “the freedom they wanted”. The mission established a discernible pattern of cruelty directed at protesters on the basis of their gender and actual or perceived sexual orientation or gender identity.

49. Sexual and gender-based violence, in particular, has deep and enduring consequences for the mental and physical health of survivors. Survivors risk double victimization, owing to the associated stigma and shame and because of the impact of discriminatory laws that not only do not protect them but instead may lead to their criminalization. Those factors lead to underreporting, thus suggesting that the level of sexual and gender-based violence, although already hugely significant, may be even higher.

2. Detention conditions

50. The mission established that the conditions of detention of women, men and children arrested in connection with the protests were appalling in both official and non-official detention centres throughout the country, amounting to inhuman, cruel or degrading treatment and, in some cases, to torture.

51. Detainees were held in overcrowded small and unsanitary cells with no bedding, with the lights on 24 hours a day, or in total darkness. Most individuals detained in connection with the protests reported that they were provided with insufficient and poor quality food and water, were refused medical care or provided with only basic medicines, even when they had serious medical conditions.

D. Trials

52. The mission established a pattern of prosecution and punishment of persons for protected conduct, including participation in peaceful protests, the legitimate expression of opposition to laws and practices that discriminate against women and girls by dancing and clapping to music, chanting slogans and posting on social media in relation to the protests.

53. Criminal and revolutionary courts convicted and sentenced protesters for such acts on the basis of vaguely defined criminal charges, including “spreading propaganda against the system”, “gathering and colluding to commit crimes against security”, “disrupting the public order”, “forming of and membership in a group or association with the intent to undermine the country’s security”, “spreading lies with intent to disturb the public opinion”, “insulting the leader” and “insulting the sanctities of Islam”.

54. Such convictions were rendered possible, *inter alia* due to vague and undefined exception clauses to constitutionally recognized rights and provisions in the Islamic Penal Code, including those related to “insulting” Islam, religious figures or the authorities. Such provisions are open to broad interpretation, contravening the principle of legality. They have been commonly used with respect to protected speech, to repress real or perceived dissent and opposition, including in the context of the protests.¹⁰ Some of those offences are punishable by death, lengthy prison sentences or sentences that amount to torture and ill-treatment, such as flogging.

55. In the context of a structural lack of independence and impartiality of the judiciary, the mission found that the judges at the criminal and revolutionary courts showed manifest bias against protesters and real or perceived political opposition, systematically dismissed complaints of torture and ill-treatment and instead relied on confessions obtained under torture to convict protesters. Hasty and summary closed-door proceedings and systematic violations of fair trial guarantees are also indicative of the lack of impartiality.

56. Statements of persons incriminating themselves and/or others were released by State and State-affiliated media, including videotaped “confessions” of six men executed in connection with the protests, which were aired prior to their conviction. In many instances, “confessions” were taped shortly after arrest and before the start of the trials and extracted under torture or other ill-treatment and in the absence of lawyers.

57. The vast majority of those detained had no access to a lawyer during the entire investigation. Those who did, were routinely denied access to independently appointed lawyers, including at trial. The mission also found that the limited number of lawyers on the approved list of the head of the judiciary in certain provinces, their close links with judicial authorities and the bias some showed against the protesters also contributed to undermining the latter’s right to defence. Some were only represented by lawyers of their own choice at the appeal stage, after judgment had been issued.

58. The individuals who were prosecuted did not generally have access to the materials in their case files during investigations, thereby depriving them of their ability to prepare their defence.¹¹ In some cases, protesters were tried in two separate parallel trials for the same act of which they were accused: once before a criminal court and once before a revolutionary court.

59. Court hearings were often held behind closed doors, with family members and independently appointed lawyers routinely being denied access. Protesters were tried in summary proceedings, in an apparent effort to deter others from protesting. In most cases, only a single court session was held, sometimes lasting only a few minutes, and in the absence of exculpatory witnesses.

60. The mission found a pattern of suspended prosecution orders and suspended sentences being issued, in order to create a deterrent to protest or expression of dissent. On 5 February 2023, the judiciary announced the preconditions for the granting of State pardons, which included a requirement for admission of guilt and expression of remorse even for those who had not been convicted of any offence, in violation of their right to presumption of innocence.¹²

E. Use of the death penalty in the context of the protests

61. While the Government has provided no information about the number of death sentences imposed on protesters, there is credible information that as of January 2024, the courts had pronounced death sentences on at least 28 persons in relation to the protests. Of those 28 individuals, 9 young men were executed in December 2022, January, May, November and December 2023 and January 2024, while at least another 6 men reportedly remained under sentence of death, with some at risk of imminent execution at the time of

¹⁰ Islamic Penal Code, arts. 262, 513, 514 and 609.

¹¹ Code of Criminal Procedure, arts. 191, 351 and note under art. 351.

¹² See <https://www.irna.ir/news/85020213/> (in Persian).

writing. The mission recorded the details of over 100 individuals, including 5 women, who had reportedly been charged with offences relating to the protests that could potentially carry the death penalty. The legal proceedings against nine individuals who were executed were marked by serious violations of their rights to a fair trial and due process. Others were sentenced for crimes that either would not fall into the category of the most serious crimes or would fall under protected rights. One example would be Javad Rouhi, who was given three death sentences, including on the charge of “apostasy”, all of which were overturned before he died in custody on 31 August 2023, following credible allegations of torture.

62. The mission has established that the legal proceedings leading to death sentences were held in a summary fashion amid repeated calls by the State authorities to expedite the trials and carry out executions.¹³ The authorities also executed persons convicted of capital offences only weeks after their arrest and/or the date of their conviction. The public execution of Majidreza Rahnavaard, in December 2022, the second in a two-year hiatus in public executions, was carried out just three weeks after his arrest. Similarly, Mohammad Mehdi Karami and Seyyed Mohammad Hosseini were executed only two months after commission of the crimes they were alleged to have committed.

63. The courts relied on confessions extracted under torture and ill-treatment. No investigations were conducted by the authorities into cases in which defendants had recanted their self-incriminating statements in court and where allegations of torture and coerced confessions were raised, including publicly, by the defendants, their lawyers and their family members. In cases where allegations of torture and forced confessions were raised, the authorities carried out executions without conducting any investigations.

64. The mission has established that the executions of Mohsen Shekari, Majidreza Rahnavaard, Mohammad Mehdi Karami, Seyyed Mohammad Hosseini, Majid Kazemi, Saeed Yaghoubi, Saleh Mirhashemi, Milad Zohrevand and Mohammad Ghobadlou, following summary proceedings and without fair trial and due process guarantees, amount to unlawful and arbitrary deprivation of their right to life and have violated the prohibition against torture and ill-treatment.

F. Family members

65. The State authorities took concerted action to conceal the truth about the protesters who were killed and silence their families. The families were harassed after speaking, including to the media, about the killings of or injuries to their loved ones, holding memorials, or lodging official complaints. Such harassment escalated just before the traditional mourning rituals held on the third and fortieth days after the deaths (*chehlom*) and on the birthdays of the deceased, when the families attempted to gather at grave sites.

66. The State authorities threatened grieving families with burying the bodies of their loved ones in unidentified locations, unless the families remained silent and complied with severe restrictions on funerals and commemorations. Families were pressured to bury their loved ones swiftly, without funeral ceremonies and in the presence of only immediate family, with bans on chanting slogans. In many cases, security and intelligence forces were present during burial ceremonies. State security forces raided family homes or cemeteries and violently assaulted, injured, arrested and detained family members of the victims and other mourners.

67. In several cases, officials coerced families of protesters to video record “interviews” or sign statements that their loved ones had been killed by “rioters” or “opposition groups”. In the same vein, State authorities summoned family members for interrogation, arrested, detained and charged or prosecuted them for vaguely worded national security offences, with sentences including imprisonment and flogging. State authorities also harassed and intimidated some family members of victims into altering the images and words engraved on the gravestones of protesters who had been killed. Graves were damaged, defaced or destroyed, erasing references to the “Woman, Life, Freedom” movement.

¹³ See <https://www.irna.ir/news/84934370/> (in Persian).

VI. Repression linked to the protests and support for the “Woman, Life, Freedom” movement

A. Women and girls defying the hijab laws

68. Since Ms. Amini’s death, women and girls have increasingly defied the mandatory hijab laws, opposing deeply rooted gender discrimination in law and in practice. The mission has established that since December 2022, State authorities have adopted new measures to strengthen enforcement of those laws and regulations, affecting the fundamental freedoms of expression, religion or belief and the autonomy of women and girls, as well their access to education, health and livelihoods. There has been an increase in the penalty for non-compliance, amid a broader campaign of harassment, intimidation, surveillance and violence, carried out against those women and girls who have publicly defied such norms and those in support of them, particularly men.

69. Despite reports in December 2022, subsequently refuted by the official State media, that the morality police had been disbanded, on 17 July 2023, the spokesperson for the Law Enforcement Command of the Islamic Republic of Iran announced the deployment of foot and car patrols and threatened women and girls who did not comply with the mandatory hijab laws that they would be “referred to the judiciary”. Government agents, including members of the security forces, the judiciary and the Islamic Revolutionary Guard Corps now enforce compliance with the mandatory hijab laws. Over the past year, the responsibility for enforcement has expanded to the private sector and private individuals, as a complex web of prohibitive and punitive legal measures enforcing the mandatory hijab have been announced to strengthen compliance.

70. Those measures include the introduction of a bill to support the family by promoting the culture of chastity and hijab. The bill sets out measures to (a) increase punishments for acts and promotion of non-compliance; (b) spread enforcement powers across State institutions; (c) make private actors liable for both compliance and enforcement; and (d) extend existing gender segregation in various areas, including universities, hospitals and public offices and spaces. While it also includes a dress code applicable to men, the bill clearly targets women and exacerbates the already fundamentally discriminatory legal framework governing the mandatory hijab for women and girls. Despite the pending adoption of the bill, officials have instructed the police not to wait for it to be approved, but to implement it immediately. The authorities have imposed fines and closed numerous businesses, including cafes, restaurants, pharmacies, private doctors’ offices, travel agencies and private companies for not adhering to the mandatory hijab laws. The laws and policies on the mandatory hijab have a disproportionate impact on women from disadvantaged socioeconomic backgrounds, not least because of the large fines for non-compliance.

71. In February 2023, the authorities reinforced the identification and punishment of women and girls for non-compliance with the mandatory hijab laws, including through expansion of the use of closed-circuit television cameras in public spaces, a measure endorsed at the highest levels of Government.¹⁴ Officials warned those breaking the laws that they would “face social exclusion.”¹⁵ Police forces were ordered by the Office of the Prosecutor General to “firmly confront the removal of the veil by women and girls”.¹⁶ Women not wearing the hijab while driving, or being driven, in cars received text messages warning them of penalties for non-compliance, including the impounding of their vehicles, fines, rescinding of their national identity cards and deprivation of public services, including banking.¹⁷ On 14 June 2023, the police spokesperson announced that since 25 April 2023, the police had sent 991,176 SMS warning messages to women who were allegedly unveiled when images of them in their cars were captured on camera; issued 133,174 SMS messages requiring the immobilization of vehicles; confiscated 2,000 cars; and referred more than 4,000 alleged

¹⁴ See <https://www.mehrnews.com/news/5811295/> (in Persian).

¹⁵ See <https://www.setaresobh.ir/fa/Main/Detail/94860> (in Persian).

¹⁶ See <https://www.isna.ir/news/1401102013051/> (in Persian).

¹⁷ See <https://www.khabaronline.ir/news/1727083/> (in Persian).

repeat offenders to the judiciary. In his statement, he also noted that the police had made 108,211 reports of the commission of alleged violations of the mandatory hijab laws within businesses and identified and referred 301 alleged offenders to the judiciary.¹⁸ The State authorities also publicly warned women and girls that they would be deprived of education¹⁹ and health if they were found in violation of the mandatory hijab laws and regulations.²⁰ Women students were suspended or expelled from universities and dormitories for refusing to wear the mandatory hijab, while others were threatened with zero grades or barred from sitting final exams. In October 2023, in Mazandaran province, the medical licence of a woman doctor was revoked after she appeared at a public award ceremony without the mandatory hijab.²¹ Courts are off limits to women and girls who are not wearing the mandatory hijab, affecting their access to justice. A phone application, Nazer, has been developed by the national police force to enable security officers, and volunteers who have been vetted, to report women offending against the mandatory hijab laws. The authorities had previously set up a phone line and messaging service for members of the public to report offenders.

72. Instances of attempted and violent arrests have continued to be reported, in line with previously established patterns of violence against women and girls who have defied the mandatory hijab laws in public. The mission found that State-sanctioned torture and inhuman and degrading punishments, such as lashing, being made to wash dead bodies and referral to psychiatric treatment, continued to be imposed as forms of punishment for non-compliance.

73. On 1 October 2023, a young women student, Armita Garavand, fell into a coma after reportedly being pushed, following an altercation with women hijab enforcers in a metro carriage. On 28 October, State-affiliated media announced that her death was caused by her falling and hitting the ground, due to a drop in blood pressure. In actions reminiscent of Ms. Amini's case, the State authorities took measures to obfuscate the circumstances leading to Ms. Garavand's death, including by arresting and sentencing journalists covering the incident. Ms. Garavand was taken to Farj military hospital in Tehran, where security forces reportedly prevented her parents from gaining access to her. The State authorities did not release the footage from inside the metro carriage or make public any medical reports. During her funeral in Tehran on 29 October 2023, the security forces present reportedly intimidated and harassed those mourning her death and arrested several women, including prominent human rights lawyer, Nasrin Sotoudeh, who attended the funeral, for not wearing the mandatory hijab. The mission finds that the State failed in its obligation to investigate the death of Ms. Garavand and, in case of a violation, to prosecute those responsible, whether State officials or private individuals and entities. The mission's investigations into the cause(s) of death of Ms. Garavand are ongoing.

B. Students and teachers

74. Students, teachers and academic university staff individually and collectively constituted a leading force in the protests. Protests started in several universities in Tehran on 18 September 2022. Within days, students in 111 universities had announced their boycott of classes. Significant protests erupted within secondary schools, especially girls' schools, and universities. Students held marches between their schools and their homes, choreographed dances and sang songs of protest.

75. The mission established patterns of extreme brutality perpetrated on students, including killings, arbitrary arrest and detention, torture and ill-treatment, suspension or dismissal from their academic programmes, expulsion from dormitories and systematic harassment and intimidation. According to credible information, students were arrested and detained in 30 out of the 31 provinces in the country, with the majority of arrests taking place in Tehran province and in regions with large ethnic minorities. The mission found credible information in relation to 817 cases of students, including women, arrested and detained in

---

¹⁸ See <https://www.armanmeli.ir> (in Persian).

¹⁹ See <https://www.iribnews.ir/fa/news/3804380/> (in Persian).

²⁰ See <https://www.isna.ir/news/1402011405203/> (in Persian). <https://bit.ly/44US3C2>

²¹ See <https://www.farsnews.ir/mazandaran/news/14020804000524/> (in Persian).

connection with the protests and established a number of instances of the mass arrest of students.

76. Schools, universities and student dormitories were raided by the security forces, and students were brutally attacked with batons and tasers and faced tear gas and indiscriminate firing of live ammunition. An emblematic example of this was the crackdown on the protest organized at the Sharif University of Technology in Tehran on 2 October 2022: Basij forces and plainclothes agents stormed the university and opened fire through the gate with shotguns, tear gas, rubber bullets and paintballs, beating the students and arresting them en masse, together with faculty members.

77. In April 2023, the National Council of Student Unions reported that more than 435 students at universities across the country had been suspended or expelled for taking part in the nationwide protests. Others left their schools or universities for fear of retaliation by security officials. In August 2023, a news channel run by university students published a list of 2,843 students who had been summoned to disciplinary committees for their alleged role in the protests.

78. Numerous teachers and teacher trade union leaders were charged with serious national security offences for their involvement in the protests. The mission has also established a pattern of non-transparent suspension and dismissals, forced retirement, wage cuts and other arbitrary measures of retribution against teachers and academics for their involvement in the protests and non-compliance with the mandatory hijab law. According to credible information, the State authorities also took measures to retain and recruit only academic staff loyal to the Islamic Republic²² and excluded others, including those engaged in union activism and civil society organizations.

79. On 21 September 2023, the Minister of Education announced that in 2023, nearly 20,000 school principals had been “changed to make a difference in schools”.²³ On 29 October 2023, the Iranian media reported that universities were undergoing a “purification” process and, as a result, a number of academics and school administrators had been laid off or expelled and that this trend would continue.²⁴

C. Lawyers

80. Defence lawyers, who represented individuals facing charges in protest-related cases and/or publicly expressed solidarity with the protesters, have been subjected to reprisals, including intimidation through summons and questioning by intelligence bodies, threats and actual suspension from the bar, arrest and detention, torture and other ill-treatment, as well as criminal prosecution.

81. The mission has established that State authorities arrested, detained, charged and prosecuted lawyers in connection with their professional work representing their clients, including for offering legal aid and assistance to protesters and their families; denouncing the torture and ill-treatment of their clients; expressing their opinions, including in solidarity with the protests; and giving interviews to media outlets. A credible number of 157 lawyers have faced various forms of judicial harassment since September 2022 and 57 of them have been arrested. The State authorities placed the bar associations under increased pressure, by demanding that disciplinary measures be taken against numerous lawyers, and the revolutionary and criminal courts have prohibited lawyers from practising. The authorities have also introduced legislation to erode the independence of the bar associations further, through interference by the administration and the judiciary into matters such as the issuance of practice licences and oversight of the conduct of lawyers.

82. Lawyers interviewed by the mission repeatedly raised concerns about their fear of prosecution for defending protesters. Several lawyers have been forced to leave the country

²² See <https://www.entekhab.ir/fa/news/739805> (in Persian).

²³ See <https://www.isna.ir/news/1402063019032/> (in Persian).

²⁴ See <https://www.etemadonline.com/> (in Persian).

due to judicial harassment. Two women lawyers died shortly after being held in detention in connection with their work on the protests.

D. Journalists

83. The mission has established that the State authorities arrested, detained, prosecuted and convicted over 100 journalists and media workers solely for their coverage of the protests, for their investigative work, for publishing their opinions, or for giving a voice or platform to victims of the protests and their family members. Non-governmental organizations reported the arrest of a record number of 31 women journalists during the protests.

84. The mission has further established that the State authorities harassed, threatened and intimidated journalists and other media employees working outside the country, including those working at the BBC Persian service, Iran International television, Voice of America, IranWire and Deutsche Welle. The Iranian authorities summoned, threatened and in some cases arrested, detained and charged the family members of those journalists and media workers in an apparent effort to exert pressure on them and prevent them from reporting on the country. On 19 October 2022, the Ministry of Foreign Affairs sanctioned the BBC Persian service and Iran International television, and imposed asset freezes on their staff. Journalists also received serious threats, including to their lives and personal safety, leading to the involvement of the police in some countries. Journalists, in particular women journalists, faced heightened online vilification, harassment and attacks.

E. Other targeted groups

85. The mission found a range of other groups that were targeted for their support for the “Woman, Life, Freedom” movement, including human rights defenders, artists and athletes, influencers, and dual and foreign nationals. A full review is contained in the conference room paper.

F. Intimidation and reprisals against schoolgirls: the school poisonings

86. On 30 November 2022, two months after the nationwide protests began, the first incidents of poisoning in schools were reported in the holy city of Qom, where 18 girls from the Nour Technical School were taken to hospital after experiencing respiratory problems, dizziness and nausea. In the following months, school poisonings continued to be reported in Qom and in other provinces, intensifying by March 2023²⁵ and then subsiding by the autumn of 2023, with the most recent incident recorded in November 2023.²⁶ The State authorities have recognized that thousands of school children, in particular girls, were affected.²⁷

87. The mission has investigated these events of an unprecedented nature, given their temporal proximity to the nationwide protests, in which schoolgirls were very actively involved, and allegations that the school poisonings were driven by an effort to suppress resistance, instil fear in and punish children, in particular girls and their families, for their role in the protests. Medical and other sources, suggest that while the symptoms were temporary (from several hours to several days), long-term side effects cannot be excluded.

88. The mission has made several legal findings and conclusions based on the information it has assessed, including on the basis of the authorities’ response to the poisonings, although it is unable to draw conclusions as to the nature of the substances that caused the symptoms experienced by the schoolchildren.

---

²⁵ High Council of the Islamic Republic of Iran, “Second enlightening report on alleged poisoning of students in the Islamic Republic of Iran”, (May 2023).

²⁶ See <https://www.mehrnews.com/news/5930549/> (in Persian).

²⁷ See <https://www.etemadonline.com/> (in Persian).

89. Due to contradictory official explanations, there was a lack of transparency regarding the allegations of poisoning. However, credible information suggests that the victims and their families have been denied access to information on the causes of poisoning. The Government's own investigation reports and statements refer variously to nitrogen, "stink bombs", tear gas and pepper spray, or the presence of an "odorous agent", in and around schools, although they note that the substances were "not toxic". Concomitantly, officials dismissed the events as "rumours",²⁸ or as the result of "mass hysteria", suggesting that the authorities did not take the incidents seriously.

90. The mission finds it plausible that school poisonings may have taken place with a view to intimidating and/or punishing schoolgirls for their involvement in the "Woman, Life, Freedom" movement or to dissuade them from defying the mandatory hijab laws. That conclusion is based on the timing of the events and their unprecedented and large-scale nature, affecting primarily girls, at a time when the issue of women's and girls' right to equality was at the heart of the public discourse. It is unlikely that school poisonings on such a scale could have taken place without some form of State involvement. In that regard, the mission finds that the rights to education, to health and to an effective remedy were violated.

VII. Situation of ethnic and religious minorities in the context of the protests

91. The death of Ms. Amini triggered a broad spectrum of reactions among the ethnic and religious minority communities in the country. Her Kurdish identity and the Kurdish slogan "Jin, Jiyan, Azadi" or "Woman, Life, Freedom", was a rallying cry to ethnic groups across the country, bringing to the fore their long-standing grievances based on structural discrimination and marginalization in law and in practice.

92. Immediately after Ms. Amini's funeral, protests started in her hometown, Saqqez, then spread to minority-populated regions, including Khuzestan, East Azerbaijan, West Azerbaijan, Kermanshah, Kurdistan, Lorestan, Ilam and Sistan and Baluchestan. Zahedan city in Sistan and Baluchestan, Sanandaj, Saqqez and Mariwan cities in Kurdistan and Mahabad city in West Azerbaijan became epicentres of the protest movement. Over a year since the protests began, people continue to gather and protest with regularity in Zahedan, especially following Friday prayers.

93. The mission found that ethnic, religious and other minorities, in particular the predominantly Sunni Kurds and Baluchis, were disproportionately impacted by the Government's response to the protests. In the early days of the protests, the Government portrayed the "Woman, Life, Freedom" movement as a breakaway uprising, threatening the nation's unity, and blamed separatist groups. The mission found that officials in minority-populated areas consistently repeated this rhetoric against ethnic minority protesters, including during detention, when they were called "terrorists" and "violent", on the basis of their ethnicity and religion.

94. The security forces killed and injured a disproportionately high number of protesters in regions predominantly populated by minorities, including in multiple towns and cities in predominantly Kurdish regions, such as Mahabad, Sanandaj, Javanrud²⁹ and Piranshahr.

95. The Government responded to the protests in minority regions, in particular in Sistan and Baluchestan province and the Kurdish regions, with the use of lethal weaponry and ammunition more commonly used by the armed forces.

96. "Bloody Friday" on 20 September 2022 in Zahedan, was the most emblematic of the incidents. Protests in Zahedan were triggered by the rape of a Baluchi girl, allegedly by a local police chief, in Chabahaar city. The authorities deployed an unusually large number of security forces on buildings near the Great Mosalla of Zahedan prayer complex and the

²⁸ "No signs of toxic substances discovered in schools: Intelligence Ministry", *Tehran Times*, 29 April 2023.

²⁹ See Hengaw Organization for Human Rights, #MahsaAmini, #JinaAmini, #IranRevolution2022, 21 November 2022, available at <https://twitter.com/i/status/1594675897617076226>.

surrounding squares and streets. At approximately the time of the midday prayer, the security forces fired assault rifles (AK-47s) from the police station in front of the prayer complex, aiming at civilians. According to credible information, 103 worshippers, protesters and bystanders were killed by live ammunition and 350 were injured.

97. The mission found that during interrogation or as a punishment for the protests, the methods of torture of detainees from ethnic or religious minorities were particularly severe and brutal. Women from such minorities were subjected to sexual and gender-based violence, including rape, and humiliated on the basis of their Baluchi or Kurdish identity, or for being Sunni.

98. The mission has also reviewed the impact of the protests on other ethnic and religious minorities, which are detailed in the conference room paper.

VIII. Digital space and the protests

99. During the protests, the Iranian authorities imposed restrictions on Internet connectivity and social media platforms, and used online surveillance to disrupt or prevent the protests.

100. The mission has established a pattern of Internet shutdowns and the blocking of social media platforms and messaging services at protest times and locations. According to credible information, Internet disruptions started once the protests began on 17 September 2022, predominantly in minority-populated regions. Internet connectivity was virtually shut down in Zahedan on 30 September 2022 during “bloody Friday” and such localized disruptions continued systematically during Friday prayers in Zahedan throughout 2023.

101. Even if there were legitimate grounds for imposing some of the shutdowns investigated by the mission, namely to prevent incitement to violence, those restrictions did not meet the tests of legality, necessity, proportionality and non-discrimination. The imposed shutdowns took place in vast parts of the country and over prolonged periods, or in a specific area on a regular basis. The restrictions were tantamount to complete shutdowns, which are not necessary for achieving a legitimate aim. Given their indiscriminate and widespread impact, including on the livelihoods of the wider population, especially women dependent on Internet-based economic activities, the shutdowns were also not proportionate and do not constitute the least intrusive instrument to achieve a legitimate purpose.

102. Against the backdrop of ongoing efforts to build a national Internet structure, the domestic legal framework allows a wide range of government security institutions to exercise unchecked control over the population’s access to cyberspace, as well as regulating content.

103. The State authorities threatened, intimidated, summoned and arrested persons in connection with protest-related content posted on social media platforms. Such content included messages of solidarity with protesters, reports of violations committed by the State, pictures posted by injured protesters and offers of legal and medical assistance for protesters and their families. The authorities used social media content as evidence for criminal charges on various grounds, such as “propaganda against the system”, “spreading lies” and “insulting the Supreme Leader”. The content of personal Instagram accounts was used as evidence during criminal proceedings for charges that carried heavy punishments, including the death penalty. The hijab and chastity bill also criminalizes online expression of views critical of the mandatory hijab.

104. The authorities appear to have condoned, if not actively participated in, doxing, smear campaigns and other demeaning forms of online harassment, especially of women and others, including the LGBTQI+ community, for their support or involvement in the protests. In that regard, the authorities failed to uphold their duty both to protect and fulfil the rights to freedom of expression and to privacy.

IX. Accountability

A. Violations of international human rights law

105. The mission found reasonable grounds to believe that serious human rights violations had been committed by the Iranian authorities in the context of the protests that began on 16 September 2022. They included violations of the rights to life, not to be subjected to torture and ill-treatment, to security and liberty of the person, to a fair trial and due process, to an effective remedy, to freedom of religion or belief, of expression, of peaceful assembly and of association, and the rights to privacy, health, education, livelihood and work.

106. The mission finds that the right to equality and non-discrimination on the grounds of sex, gender, age, religion or belief, political or other opinions have been violated. Violations of the rights of women and children were particularly severe, as were violations of the rights of ethnic and religious minorities.

107. The mission has concluded that the Islamic Republic of Iran committed a series of extensive, sustained and continuing acts that individually constitute human rights violations, directed against women, girls and persons expressing support for gender equality and the rights of women and girls and, cumulatively, constitute what the mission assesses to be gender persecution in the context of the protests and associated repression of fundamental rights. The mission finds that gender persecution has taken place against the backdrop of an institutionalized system of discrimination and elements of segregation against women and girls. Iranian women and girls have been severely deprived of a broad range of fundamental rights, including the right to life, the right to be free from torture, to freedom of expression, to freedom of religion, to public life, to bodily integrity and autonomy, and to access to education and to health care. Moreover, in implementing State policy, the security forces have used persecutory conduct, including rape and other forms of sexual and gender-based violence, with the intention of discriminating against women and girls and men and boys supporting demands for gender equality and LGBTQI+ persons, in order to silence, deter and punish the protesters and their supporters. The authorities have enforced discriminatory laws through violent measures, including murder, imprisonment, torture, rape and other forms of sexual violence. Women and girls have been subjected to further violations, due to multiple forms of discrimination on the grounds of their political or other opinions, ethnicity, socioeconomic background, sexual orientation or gender identity.

B. Crimes under international law

108. The mission has also established that many of the serious human rights violations outlined in the present report amount to crimes against humanity, specifically those of murder, imprisonment, torture, rape and other forms of sexual violence, persecution, enforced disappearance and other inhumane acts, that have been committed as part of a widespread and systematic attack directed against a civilian population, namely women, girls and others expressing support for human rights. The commission of such crimes, in the context of a deprivation of fundamental rights of victims, inflicted with and aggravated by discriminatory intent, leads the mission to the conclusion that the crime against humanity of persecution on the grounds of gender has been committed. The mission finds that this gender persecution intersects with discrimination on the basis of ethnicity and religion.

109. Examining the contextual elements necessary for findings of crimes against humanity in the light of international jurisprudence, the mission considers that the attack directed against the civilian population, as defined above, was “widespread”, based on the number and multiplicity of victims, the wide range of locations in which victims were found and, in particular, the prevalence across the country of the recurring patterns of violations amounting to crimes. The mission further finds that the attack was “systematic”, because of the organized nature of the crimes and the improbability of their random occurrence. The commission of crimes by agents of the State was not random, spontaneous or isolated. Rather, the crimes were committed as part of a pattern of organized conduct, following instructions,

encouragement and endorsement by high-level State authorities and senior members of State institutions, and implemented by a large number of physical perpetrators.

110. As to the requirement that these violations were committed pursuant to or in furtherance of a State or organizational policy, the mission has reasonable grounds to infer from the totality of the conduct of the State authorities, including statements by its officials, the continuing impunity enjoyed by alleged perpetrators and the failure of the State to condemn such conduct, that the underlying acts were committed in furtherance of State policy. The mission is satisfied, in particular, that the acts were planned, directed and organized, by and involved the coordinated action of different State entities and the investment of a considerable amount of State resources.

C. Responsibility

111. Various branches of the State security forces, both in uniform and in plainclothes, participated in the unnecessary and disproportionate use of force, resulting in unlawful killings and injuries, most notably by the Islamic Revolutionary Guard Corps, the Basij forces and the Law Enforcement Command of the Islamic Republic of Iran (Faraja), including its special forces (*yegan-e vijeh*).

112. A number of different forces participated in mass arrests, including the Ministry of Intelligence, intelligence agents, the Basij forces, the Islamic Revolutionary Guard Corps, the morality police and Faraja agents. Victims, including children, were arbitrarily detained, tortured and subjected to sexual and gender-based violence and enforced disappearance in a range of detention sites. Official detention facilities included police stations, prisons operated by the Prisons Organization and facilities run by the Basij forces and the Islamic Revolutionary Guard Corps, while unofficial detention places included secret sites operated by the Ministry of Intelligence, the Islamic Revolutionary Guard Corps and the Basij forces.

113. Prosecutors and judges, particularly in the revolutionary courts, used confessions obtained under torture, convicted protesters on vaguely formulated charges and sentenced them to death. They were also responsible for fair trial violations. Prosecutors and the judiciary enforced discriminatory laws against women and girls, in particular in relation to the mandatory hijab laws, which led to arbitrary detention and State-sanctioned torture and ill-treatment, such as lashing.

114. High-level State authorities encouraged, sanctioned and endorsed violations of human rights through statements justifying the acts and conduct of the security forces; engaged in a disinformation campaign depicting protesters as “terrorists” or “separatist” groups; and impugned the character and conduct of women using gender-based and misogynist slurs. Furthermore, authorities at the highest level of the State, including the Supreme Leader, senior members of the Islamic Revolutionary Guard Corps, of the Basij forces, of the Law Enforcement Command of the Islamic Republic of Iran, of the Office of the Public Prosecutor, of the Supreme Council of Cyberspace and of the Supreme National Security Council, the head of the judiciary, the revolutionary courts and the criminal courts, the prison authorities, including the directors of a number of detention centres, the Ministry of Intelligence and the Ministry of the Interior, participated in, aided and abetted or otherwise contributed to the violations, or knew or consciously disregarded information about their commission and failed to prevent and punish them.

115. The mission conducted an investigation into the identities of the direct perpetrators who committed, ordered, solicited or induced the commission of violations. As part of its investigation into the responsibility of superiors, the mission established the chains of command of the various entities. That information is included in the conference room paper. Information on the identities and responsibility of individuals, including superiors, are included in a confidential list.

D. Impunity

116. The mission found no evidence of effective domestic remedies for victims of human rights violations and established that the authorities had failed to investigate allegations of human rights violations, or to prosecute or punish those responsible, and had deliberately and systematically obstructed any efforts by the victims and their families to obtain redress and establish the truth.

117. While the Iranian authorities have announced a number of investigations, including the establishment of the Special Committee to investigate the 2022 unrest, they do not meet the international human rights standards applicable to domestic investigations and the mission did not find any evidence of criminal investigations into allegations of the human rights violations covered in the present report, nor any evidence of prosecutions of the perpetrators or the provision of any other forms of redress to victims.

118. Denied their rights to equality, truth, justice and reparations, victims have been subjected to a justice system lacking independence, transparency and accountability. Judges, prosecutors, intelligence officers and defence lawyers from the head of the judiciary's approved list, all worked in unison to deny and conceal violations, shield the perpetrators and punish and silence those seeking accountability.

E. Avenues for accountability outside the Islamic Republic of Iran

119. Absent effective remedies within the country, legal avenues outside the country at the domestic and international levels constitute the only available options for accountability. In particular, the mission has concluded that third States exercising universal jurisdiction over the violations described in the present report represent an important avenue for accountability for victims, including those present on the territory of third States. When investigating and prosecuting the acts described in the present report, States may rely on various methods and instruments, including the opening of structural investigations, the establishment of a joint investigation team, the tracking of alleged perpetrators and the submission of formal requests for judicial assistance to obtain relevant information, including from the mission.

120. At the international level, some of the violations described in the present report may also fall within the jurisdiction of the International Court of Justice, including in relation to the implementation of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, where victims can benefit from a binding order on provisional measures pursuant to Article 41 of the Court's Statute, to preserve their rights.

121. In the light of the obligation to provide victims of violations with adequate, effective, prompt and appropriate remedies, including truth and reparations, such as compensation, restitution, rehabilitation and satisfaction, the mission notes the need for initiatives at both the national and international levels in relation to the victims of the violations described in the present report.

X. Conclusions and recommendations

122. Pervasive and deep-rooted structural and institutionalized discrimination against women and girls, permeating all areas of their public and private lives, was both a trigger and an enabler of the widespread serious human rights violations and crimes under international law committed against women and girls in the Islamic Republic of Iran, as well as others advocating for equality and human rights, in the context of the "Woman, Life, Freedom" movement. Aspects of intersectional discrimination, based on ethnic and religious grounds, shaped the experience of violence and injustice suffered by many in the context of the protests and their aftermath.

123. Given the gravity of its findings, the mission urges the Iranian authorities to halt all executions and immediately and unconditionally release all persons arbitrarily arrested and detained in the context of the protests or for non-compliance with or advocacy against the mandatory hijab; cease the judicial harassment of protesters,

victims and their families; repeal or amend laws that discriminate against women and girls, as well as men and boys, in particular those on the mandatory hijab; and disband the persecutory system of its enforcement.

124. The mission calls on the Iranian authorities to provide justice, truth and reparations to victims of human rights violations in connection with the protests that started on 16 September 2022, survivors and their families, in accordance with international human rights standards. In the light of the pervasive impunity and structural discrimination inside the country, Member States should explore avenues for international and domestic accountability outside the country, together with providing transformative reparations for victims, including restitution, compensation, rehabilitation, satisfaction (for example, commemorations and tributes to victims) and guarantees of non-repetition. In that context, Member States should grant asylum and humanitarian visas, and provide medical and other life-saving assistance, to victims, including those fleeing persecution for their involvement in or defence of human rights in the context of the protests in the Islamic Republic of Iran.

125. Despite its significant findings, with more time available the mission could strengthen its documentation of the structural and institutionalized discrimination underlying the protests that it has uncovered, and ensure the effective preservation of evidence for use in legal proceedings.

126. The courage and resilience of women, men and children of the “Woman, Life, Freedom” movement underscores the critical need for global solidarity with those continuing to fight for equality, justice, the rights to freedom of expression and of peaceful assembly and the rights of women and girls in the Islamic Republic of Iran.

بخش: عمومی
۱۳ بهمن ۱۴۰۲
نسخه اصلی: انگلیسی

شورای حقوق بشر
پنجاه و پنجمین نشست
۷ اسفند ۱۴۰۲ - ۱۷ فروردین ۱۴۰۳
مورد ۴ دستور جلسه
شرایط حقوق بشری که نیازمند توجه شورا است

گزارش کمیته مستقل بین‌المللی حقیقت‌یاب در مورد جمهوری اسلامی ایران

خلاصه

گزارش حاضر که در پی قطعنامه س-۱/۳۵ به شورای حقوق بشر ارسال شده است، شامل تحقیقات کمیته مستقل بین‌المللی حقیقت‌یاب در مورد جمهوری اسلامی ایران تحت قوانین بین‌المللی حقوق بشر، و بنا بر اقتضا، قوانین ناظر بر جنایات تحت حقوق بین‌الملل است. در این گزارش، شورا یافته‌های خود را در رابطه با اعتراضات آغاز شده در ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ و در بستر جنبش «زن، زندگی، آزادی»، به ویژه در رابطه با زنان و کودکان، ارائه می‌کند. این یافته‌ها شامل نتایج تحقیقات در رابطه با مرگ در بازداشت ژینا مهسا امینی و همچنین موارد دیگر نقض جدی حقوق بشر علیه معترضین و دیگران، از جمله توسل به قوای قهریه، دستگیری و بازداشت، شرایط در بازداشت، فضای مجازی و اقدامات قضایی در رابطه با اعتراضات است. این گزارش با ارزیابی مسئولیت حکومت در رابطه با موارد نقض حقوق بشر مورد احراز، و ارائه توصیه‌های ناظر بر مسئول نگاه داشتن مرتکبین و اقدامات جبرانی به نتیجه‌گیری می‌پردازد.

* در ترجمه حاضر، عبارات «احراز کرد»، «محرز شد»، «مشخص کرد/شد»، «تشخیص داد»، «متقاعد است/شد»، «به این نتیجه رسید»، و «بر این نظر/باور است» برای عبارات انگلیسی “established”, “found/finds”, “is satisfied”, “has reasonable grounds to believe” استفاده شده که حاکی از به دست آمدن معیار اثبات «مبنای معقول» است. برای اطلاع بیشتر به «حیطه اختیارات و اصول کار» کمیته مراجعه کنید.

۱. مقدمه

۱. در قطعنامه س-۱/۳۵، شورای حقوق بشر تصمیم به تشکیل کمیته مستقل بین‌المللی حقیقت‌یاب در مورد جمهوری اسلامی ایران، با مأموریت انجام تحقیقات جامع و مستقل در رابطه با موارد گزارش شده نقض حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران مرتبط با اعتراضات آغاز شده در ۲۵ شهریور ۱۴۰۱، به ویژه موارد نقض حقوق بشر مرتبط با زنان و کودکان؛ احراز حقایق مرتبط با موارد گزارش شده نقض حقوق بشر و شرایط پیرامون آنها؛ گردآوری، منسجم کردن و بررسی شواهد و مدارک موارد نقض حقوق بشر؛ و حفظ و نگهداری این شواهد و مدارک، از جمله در راستای همکاری با هرگونه اقدامات حقوقی احتمالی در آینده گرفت. پیرو قطعنامه س-۱/۳۵، کمیته گزارش حاضر را جهت ارائه به پنجاه و پنجمین نشست شورا و همچنین گزارشی مفصل، تحت عنوان «گزارش اتاق کنفرانس» که به تفصیل در رابطه با وقایع، یافته‌های حقوقی و توصیه‌ها می‌پردازد را تهیه کرده است.

۲. شورای حقوق بشر از حکومت جمهوری اسلامی ایران مصراانه خواستار همکاری کامل با کمیته حقیقت‌یاب، از جمله با اعطای دسترسی و ورود بلامانع به کشور و در اختیار گذاشتن اطلاعات لازم برای تحقق مأموریت کمیته شد. کمیته حقیقت‌یاب از عدم همکاری حکومت، از جمله در رابطه با اعطای دسترسی به کشور و عدم ارائه اطلاعات لازم و بی پاسخ گذاشتن ۲۰ نامه ارسال شده توسط کمیته تا تاریخ ۲ بهمن ۱۴۰۲ ابراز تأسف می‌کند. اگرچه «کمیته ویژه بررسی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱»، منصوب شده از جانب دولت، با کمیته حقیقت‌یاب تعامل برقرار کرد، فقدان هرگونه پاسخ مستدل و جامع موجب تأسف است.

۳. کمیته حقیقت‌یاب همچنین با مشکلات ناشی از اعمال محدودیت دولتی از جمله بر ارتباطات آنلاین که خطوط ثابت و تلفن همراه را تحت تأثیر قرار داد، افزایش نظارت تجسسی الکترونیکی [بر ارتباطات خصوصی]، و آزار و ارباب قربانیان، شاهدان و خانواده‌هایشان در داخل و خارج از کشور روبرو شد. این اقدامات منجر به ترسی فراگیر شد که بسیاری را از تعامل با کمیته منصرف کرد.

۴. با این وجود، کمیته حقیقت‌یاب توانست اطلاعات و شواهد و مدارک کافی را برای احراز حقایق و نتیجه‌گیری در رابطه با نقض قوانین بین‌المللی حقوق بشر و همچنین وقوع جنایات تحت قوانین بین‌المللی جمع‌آوری کند.

۲. روش‌شناسی و چارچوب قانونی

۵. کمیته حقیقت‌یاب، حیطة اختیارات و اصول کارش را در تیر ۱۴۰۲ منتشر کرد.^۱ کمیته تضمین کرده است که تمام فعالیت‌هایش اکیدا منطبق با اصول «آسیب نرساندن»، استقلال، بی‌طرفی، بی‌غرضی، شفافیت و پایبندی به رعایت اخلاق و صداقت باشد.

۶. کمیته حقیقت‌یاب بر اطلاعات و شواهد و مدارک زیر اتکا کرد: قوانین، آئین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌ها، مقررات و سیاست‌ها، بیانی‌ها و گزارش‌های رسمی و اسناد قضایی صادره از سوی مقامات ایران؛ مصاحبه‌های مفصل با قربانیان و شاهدان، تصاویر پزشکی، اسناد و گزارش‌های مستقل؛ عکس‌ها و فیلم‌های تایید شده؛ و تصاویر ماهواره‌ای.

۷. کمیته حقیقت‌یاب همچنین در مواردی که اطلاعات را معتبر و منشاء آن را مورد اطمینان و اعتبار سنجید، از منابع ثانویه برای تأیید و تصریح زمینه و بستر منابع دست اول و الگوها استفاده کرد. این منابع شامل اطلاعاتی بود که توسط نهادهای سازمان ملل متحد و سازمان‌های حقوق بشری به این کمیته ارائه شد.

^۱ قابل دسترسی در: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/ffm-iran/index>

۸. به دلیل محدودیت زمان و منابع و میزان دسترسی، کمیته حقیقت‌یاب موارد مورد تحقیق را بر اساس سنگینی موارد گزارش‌شده، بار نمادین آن‌ها و اطلاعات موجود اولویت‌بندی کرد. از این رو یافته‌های مطرح شده در برگیرنده تمام موارد نیست.

۹. با توجه به تمرکز بر زنان و کودکان، کمیته همچنین رویکردی تقاطعی (اینترسکشنال) را اتخاذ کرد. بر این مبنا، کمیته بررسی تأثیر موارد نقض حقوق بشر بر قربانیان را با منظور کردن هویت چندلایه آنان و/یا تبعیض‌های ساختاری بر مبنای سن، جنس، جنسیت، گرایش جنسی، هویت جنسیتی، وضعیت اجتماعی-اقتصادی، عقاید سیاسی، دین، مذهب یا اعتقادات، و هویت اتنیکی یا ملی اولویت داد.

۱۰. پیرو شیوه معمول در نهادهای تحقیقی سازمان ملل، کمیته حقیقت‌یاب معیار اثبات «مبنای معقول» را مبنا قرار داد.

۱۱. کمیته حقیقت‌یاب از قوانین بین‌الملل حقوق بشر به عنوان چارچوب اصلی برای تحقیقات خود استفاده کرد. بنا به اقتضا، سایر تعهدات دولت بر اساس معاهدات بین‌المللی و قوانین عرفی، از جمله در رابطه با جرایم تحت حقوق بین‌الملل، را نیز در نظر گرفت. این کمیته همچنین چارچوب حقوقی داخلی ایران را مورد نظر قرار داد.

۱۲. کمیته حقیقت‌یاب قدر دان تمام کسانی است که با ارائه اطلاعات و تجزیه و تحلیل با این تحقیقات همکاری و همیاری داشتند، به ویژه قربانیان، خانواده‌هایشان و شاهدان که برای ارائه شهادت قبول امکان خطر کردند. هیچ فردی نباید تحت هیچ شرایطی به دلیل همکاری با کمیته حقیقت‌یاب با اقدامات تلافی‌جویانه روبرو شود.

۳. پس زمینه

۱۳. جنبش «زن، زندگی، آزادی» در پی تاریخ بلند جنبش‌های اعتراضی، از جمله کنشگری زنان، در جمهوری اسلامی ایران شکل گرفت. این جنبش خواسته‌های مدنی برای محو تبعیض عمیق و ریشه‌دار علیه زنان و دختران، که در قوانین حجاب اجباری کشور تجسم می‌یابد، را آشکار کرد و به سطح آورد. مرگ در بازداشت ژینا مهسا امینی، دختر جوان ایرانی-کرد پس از دستگیری به علت حجاب «نامناسب» جرقه اعتراضاتی بود که در ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ آغاز شد و به سراسر کشور گسترش یافت. اعتراضات، زنان، مردان و کودکان با پیشینه‌های اتنیکی، دینی و اجتماعی-اقتصادی گوناگون و با نارضایتی‌ها متعدد را به عرصه آورد. این اعتراضات، به دلیل رهبری زنان و جوانان، وسعت و تداوم آن و در نهایت پاسخ پرخشونت حکومت بی‌سابقه بود. خشونت‌ها که شورای حقوق بشر را مجاب کرد تا این کمیته را تأسیس کند.

۱۴. همانند جنبش‌های اعتراضی پیشین در جمهوری اسلامی ایران، پاسخ به اعتراضات زیر پرچم «زن، زندگی، آزادی»، با سرکوب و مصونیت از مجازات مرتکبین همراه بود. همانطور که در گزارش حاضر به تفصیل شرح داده شده، مقامات چهره معترضان را تخریب و آن‌ها را بدنام کردند، از خشونت فیزیکی، روانی و جنسی، آزار و اذیت قضایی و همچنین طیف وسیعی از ابزارهای دیگر برای سرکوب نافرمانی و مخالفت مسالمت‌آمیز استفاده کردند. مناطق کشور با جمعیت اقلیت اتنیکی به ویژه تحت تأثیر قرار گرفتند.

۱۵. در حالی که اعتراضات خیابانی تا حد زیادی کاهش یافته‌اند، اثرات آن‌ها و همچنین دیگر اشکال اعتراض و سرکوب حکومتی همچنان ادامه دارد. در این گزارش، کمیته حقیقت‌یاب نتایج تحقیقات یکساله خود در رابطه با موارد گزارش شده نقض حقوق بشر و همچنین شرح و نگارش اقدامات شجاعانه نافرمانی و مقاومت افراد در سراسر کشور را ارائه می‌کند.^۲

۴. مرگ در بازداشت ژینا مهسا امینی

۱۶. کمیته اطلاعات و شواهد و مدارک مرتبط با مرگ خانم امینی در بازداشت گشت ارشاد یا «پلیس امنیت اخلاقی» را بررسی و تجزیه و تحلیل کرده است.

^۲ برای مشاهده شواهد و مدارک مورد استناد و تحلیل کمیته به «گزارش اتاق کنفرانس» مراجعه کنید.

۱۷. کمیته احراز کرد که در ۲۲ شهریور ۱۴۰۱، حدود ساعت شش و نیم بعد از ظهر، خانم امینی پس از خروج از ایستگاه مترو شهید حقانی در تهران، به دلیل انگاشته‌شده «حجاب نامناسب»، توسط پلیس امنیت اخلاقی دستگیر شد. پلیس امنیت اخلاقی خانم امینی را با ون، جهت گذراندن «کلاس توجیهی و آموزشی» به بازداشتگاه وزرا منتقل کرد. او ۲۶ دقیقه پس از رسیدن به بازداشتگاه به زمین افتاد و ۳۰ دقیقه بعد به بیمارستان کسری منتقل شد. همان شب، خانواده او مطلع شدند که او «با تاخیر» و در حالی که «مرگ مغزی شده» بود به بیمارستان منتقل شده است. پدر خانم امینی، که اجازه پیدا کرد حداقل یک بار او را در بیمارستان ببیند، مکرراً و علناً اظهار کرد که در طول بازدید کیبودی‌هایی را بر روی پاهای خانم امینی و خونریزی از گوش او را دیده است. روز ۲۵ شهریور، خانم امینی جان باخت. ۲۶ شهریور پیکر او به زادگاهش، شهر سقز منتقل و به خاک سپرده شد. در گواهی فوت رسمی او، علت فوت «نامعلوم» ثبت شده است.

۱۸. کمیته بر ماهیت خودسرانه دستگیری و بازداشت خانم زینا مهسا امینی تاکید می‌کند. بازداشت و دستگیری او بر اساس قوانین و سیاست‌های ناظر بر حجاب اجباری، که اساساً علیه زنان و دختران تبعیض قائل و طبق حقوق بین‌المللی بشر مجاز نیست، صورت گرفت. این قوانین و سیاست‌ها، حق آزادی بیان، دین یا عقیده و تمامیت جسمانی زنان و دختران را نقض می‌کند. دستگیری و بازداشت خانم امینی که منجر به مرگ در بازداشت او شد، نقض حق آزادی‌های فردی او بود.

۱۹. در مواردی که فردی در بازداشت مجروح می‌شود یا جان می‌بازد، به دلیل کنترل اعمال شده توسط حکومت بر افراد در بازداشت، فرض کلی بر مسئولیت حکومت است. بر اساس شواهد و مدارک، عوارض ادعایی جراحی در دوران کودکی خانم امینی را نمی‌توان علت مستقیم و بی‌واسطه مرگ ایشان تلقی کرد. این کمیته بر اساس «مبنای معقول» بر این باور است که مرگ خانم امینی ناشی از علل خارجی بوده است. برای کمیته، وجود شواهدی مبنی بر تروما بر بدن خانم امینی که در زمان بازداشت ایشان در دست پلیس امنیت اخلاقی وارد شده، مشخص شده است. بر اساس شواهد و الگوهای خشونت پلیس امنیت اخلاقی در اعمال حجاب اجباری برای زنان، کمیته متقاعد است که خانم امینی مورد خشونت فیزیکی که منجر به مرگ او شده قرار گرفته است. بر این اساس، حکومت مسئول مرگ غیرقانونی اوست.

۲۰. کمیته همچنین به این نتیجه رسید که دولت در نقض قوانین بین‌المللی حقوق بشری، وظیفه خود مبنی بر انجام تحقیقات در رابطه با «مرگ‌های احتمالاً غیرقانونی» به طور سریع، موثر، جامع، مستقل، بی‌طرفانه و شفاف انجام نداده است. در عوض، مقامات ایران فعالانه در راستای پنهان کردن حقیقت درباره مرگ خانم امینی، از جمله از خانواده او و عموم مردم اقدام کردند. از همه بارزتر، خانواده خانم امینی مورد آزار و اذیت قضایی و ارباب در جهت اجبار آن‌ها به سکوت و مانع شدنشان از پیگیری قانونی قرار گرفتند. برخی از اعضای خانواده با دستگیری خودسرانه مواجه شدند، درحالی که وکیل خانواده، صالح نیکبخت و سه تن از خبرنگارانی که در رابطه با مرگ خانم امینی خبررسانی کردند؛ الهه محمدی، نیلوفر حامدی و نازیلا معروفیان، مورد بازداشت و تعقیب کیفری قرار گرفته و به زندان محکوم شدند.

۵. اعتراضاتی که از ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ آغاز شد

۲۱. تحت قوانین ایران، حق تجمعات مسالمت‌آمیز به شدت محدود شده است. سازمان‌دهی و مشارکت در اعتراضات یا تجمعات انتقادآمیز نسبت به جمهوری اسلامی عملاً جرم‌انگاری شده است. مقامات ایران معترضان جنبش «زن، زندگی، آزادی» را با عناوین «اغتشاشگر» یا «عناصر دشمن» خطاب کرده و بدین ترتیب فعالیت‌های محافظت شده تحت قوانین بین‌المللی حقوق بشری را تهدیدی برای نظم عمومی یا امنیت ملی تلقی کردند.^۲ اگرچه قوانین بین‌المللی حقوق بشری اعمال محدودیت‌هایی بر مبنای امنیت ملی و نظم عمومی را اجازه می‌دهد، چنین اقداماتی باید کمترین میزان مداخله‌جویی را داشته و در رابطه با اعتراضات مسالمت‌آمیز، تنها در موارد بسیار استثنایی مجاز محسوب می‌شوند. این کمیته اذعان می‌کند که نیروهای امنیتی کشته و مجروح شدند و نمونه‌هایی از خشونت توسط معترضان در دست است، اما به این نتیجه رسیده است که اکثریت غالب اعتراضات مسالمت‌آمیز بودند.

^۲ گزارش ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران، ۲۳ مهر ۱۴۰۱؛ ۲۹ آبان ۱۴۰۱؛ ۱۸ بهمن ۱۴۰۱.

الف - توسل به قوای قهریه

۲۲. مقامات دولتی ارقام و آمار دقیق یا اطلاعات تفکیک شده در مورد افراد کشته و مجروح شده در بستر اعتراضات ارائه نکرده‌اند. با این وجود، دولت اعلام کرد که اعتراضات منجر به کشته شدن ۷۵ یا بیشتر و زخمی شدن ۷۰۰۰ نفر از ماموران انتظامی و امنیتی شده است.^۴ تا شهریور ۱۴۰۲، ارقام معتبر حاکی از کشته شدن ۵۵۱ نفر، از جمله ۴۹ زن و ۶۸ کودک بود. زنان و مردان به میزانی مشابه مجروح شدند. جان‌باختن قربانیان در حداقل ۲۶ از ۳۱ استان، با بیشترین تعداد قربانیان در مناطق با جمعیت اقلیت، به ویژه در سیستان و بلوچستان، مناطق کرد کشور (کردستان و کرمانشاه) و بخش‌هایی از آذربایجان غربی ثبت شده است. بالاترین تعداد جان‌باختگان در یک روز مربوط به ۱۰۴ نفر بود که ۸ مهر ماه ۱۴۰۱ در جریان اعتراضات پس از نماز جمعه در شهر زاهدان در استان سیستان و بلوچستان ثبت شده است.

۲۳. کمیته توسل نیروهای امنیتی به قوای قهریه در اعتراضات بین ۲۵ شهریور و ۳۰ آبان در ۱۴ استان را مورد تحقیق قرار داد، به‌ویژه مواردی که ماهیت نمادین داشته و کمیته آن‌ها را نمونه و نشانگر الگوهای استفاده از قوای قهریه‌ی مستندشده محسوب کرده است.

۲۴. کمیته الگوی استفاده نیروهای امنیتی از سلاح‌های گرم، از جمله تفنگ‌های تهاجمی و تفنگ‌های/شاتگان ساچمه‌پران را که منجر به اکثر موارد مرگ شد احراز کرده است. کمیته همچنین به این نتیجه رسید که مهماتی که به عنوان «کمتر مرگبار» شناخته می‌شوند، از جمله کینتیک ایمپکت پروژکتایل (مهمات چوون گلوله پلاستیکی)، خارج از پارامترهای ناظر بر استفاده از چنین مهماتی مورد استفاده قرار گرفتند. در یک سند، بر اساس گزارشی رسمی، مقامات قوه قضائیه تأیید کردند که در طول یک شب، نیروی (فرماندهی) انتظامی جمهوری اسلامی ایران (فراجا)، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بسیج با استفاده از سلاح‌هایی مانند ام پی ۵ (مسلسل دستی)، کلاشنیکف و کلت، تقریباً ۳۰۰ فشنگ جنگی و بیش از ۱۲ فشنگ مشقی و نزدیک به ۳۰۰ فشنگ ساچمه پلاستیکی و ۴۰ گلوله پلاستیکی شلیک کردند. در این سند قید شده که نیروهای امنیتی همچنین از گاز اشک‌آور، فشنگ‌های صوتی و نارنجک دودزا استفاده کردند.

۲۵. کمیته استفاده نیروهای امنیتی از قوای مرگبار علیه معترضان در شرایطی که تهدید قریب الوقوع مرگ یا جراحت جدی وجود نداشته است را احراز کرد. اعمال خشونت‌آمیز توسط معترضان به صورت انفرادی مانند پرتاب سنگ، سوزاندن لاستیک یا ایجاد مانع برای پلیس، تهدید قریب الوقوع مرگ یا جراحت جدی که استفاده از قوای مرگبار را توجیه نمی‌کند. به همین ترتیب، خشونت توسط معترضان در اوایل یا بخشی دیگر از اعتراضات، استفاده از قوای مرگبار را توجیه نمی‌کند چون تهدید قریب الوقوعی وجود ندارد. اعتراضات روبروی ساختمان دولتی یا پایگاه امنیتی، شعار دادن، کمک به دیگران یا راندن ماشین در نزدیکی اعتراضات، ذاتاً اقدامات مسالمت‌آمیز است. قربانیانی که در حالی که آن‌ها یا افرادی دیگر مشغول چنین فعالیت‌هایی بودند و با سلاح‌های مرگبار مجروح یا کشته شدند، تهدیدی قریب الوقوع ایجاد نکرده بودند. در نتیجه، استفاده از سلاح‌های مرگبار در موارد بررسی شده غیرقانونی و کشتن هدفمند معترضان اعدام فراقضایی محسوب می‌شود.

۲۶. کمیته الگوهای توسل به قوای مرگبار از جمله تیراندازی عامدانه به طور یک سره و بدون تمییزگذاری با تفنگ‌های شاتگان یا اسلحه‌های دیگر با گلوله‌های متعدد ساچمه‌ای فلزی، همچون ساچمه پرنده‌زنی به سوی معترضان و رهگذران با هدف متفرق کردن اعتراضات را شناسایی کرد. نیروهای امنیتی اعضای حیاتی بدن معترضان و عابران، از جمله صورت، سر، گردن و ناحیه تناسلی را، به ویژه با گلوله‌های ساچمه‌ای مورد هدف قرار دادند. استفاده از گلوله‌های ساچمه‌ای فلزی متعدد در اعتراضات، به دلیل خطر ایجاد جراحت جدی در معترضان و رهگذران استفاده بی‌رویه و بدون تمییز محسوب شده و غیرقانونی است.

۲۷. کمیته همچنین استفاده از سلاح و مهمات «کمتر مرگبار» را مورد بررسی قرار داد. بر اساس گزارش‌های ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران، معترضان به املاک خصوصی، اماکن عمومی و مذهبی خسارات گسترده وارد کردند.^۵ کمیته برخی گزارش‌های تخریب مادی را تأیید کرد، اما به این نتیجه رسید که حتی استفاده از قوای «کمتر مرگبار»، مانند گاز اشک‌آور یا ماشین‌های آب‌پاش، به دلیل تأثیر بی‌رویه و بدون تمایز آن‌ها بر معترضان، به ویژه بر معترضان مسالمت‌آمیز،

^۴ بیانات دبیر ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران در پنجاه و سومین جلسه شورای حقوق بشر، ۱۴ تیر ۱۴۰۲.
^۵ گزارش ستاد عالی جمهوری اسلامی ایران، ۲۳ مهر ۱۴۰۱؛ ۲۹ آبان ۱۴۰۱؛ ۱۸ بهمن ۱۴۰۱.

بی‌فایده بود. علاوه بر این، با وجود این که گلوله‌های پلاستیکی گلوله‌های «کمتر مرگبار» محسوب می‌شوند، استفاده از مهمات حاوی چندین گلوله پلاستیکی که همزمان شلیک می‌شود خطر ایجاد جراحت چشم و کور شدن به همراه دارد و منجر به چنین جراحاتی در معترضان و عابران شد.

۲۸. کمیته الگوی جراحات‌های گسترده و مادام‌العمر معترضان که زندگی آن‌ها را دگرگون کرد، در نتیجه استفاده از قوای مرگبار و «کمتر مرگبار» را احراز کرد. گزارش‌های پزشکی قانونی و پزشکی، آسیب‌های شدید و تخریب جمجمه، بافت مغز و ارگان‌های داخلی افراد که توسط مجموعه‌ای از سلاح‌ها و مهمات موجب شده بود را ثبت کردند.

۲۹. کمیته الگوی صدمات چشمی معترضان و عابران، از جمله زنان و کودکان، که منجر به از دست رفتن جزئی یا کامل بینایی آن‌ها شد و سلامت جسمی و روانی، و در مورد کودکان، تحصیلشان را متاثر کرد، احراز کرد. شاهدهی که بینایی یک چشم خود را از دست داده بود به یاد آورد که یکی از ماموران نیروهای امنیتی گلوله پلاستیکی را توسط تفنگ پینت‌بال از فاصله ۱ متری به سمت سر او نشانه گرفت. کمیته تأثیر بازدارنده و خوف‌آور چنین صدماتی را خاطر نشان می‌کند، از آنجا که بر قربانیان اثری دائم باقی گذاشته و آن‌ها را اساساً به عنوان معترض «نشان‌گذاری» می‌کنند. در بستری که اعتراضات در عمل جرم‌انگاری شده است، کمیته بر این باور است که چنین نتیجه‌ایی هدفمند و از روی قصد بوده است.

۳۰. بر مبنای الگویی شناسایی شده، نیروهای امنیتی معترضان مشخص را به دلایل تبعیض‌آمیزی مانند جنسیت و هویت اتنیکی هدف قرار دادند. زن معترضی مورد تهدید قرار گرفت که اگر حجاب خود را بر سر نکند به او شلیک می‌کنند. زنان دیگر، پیش از آن که به آن‌ها شلیک شود فاحشه خطاب شدند و به آن‌ها گفته شد که چیزی با عنوان «زن، زندگی، آزادی» وجود ندارد.

۳۱. عدم مراقبت‌های درمانی اورژانس موجب وخامت وضعیت شد. در برخی موارد، نیروهای امنیتی از آمبولانس برای حمل و نقل استفاده کردند. معترضان مجروح مرتباً از بستری شدن در بیمارستان‌هایی که با حضور شدید ماموران انتظامی محاصره شده بودند، محروم شدند. به کادر پزشکی به طور رسمی از سوی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دستور داده شد که هر کسی را که درخواست مراقبت پزشکی برای جراحات داشت گزارش دهند. نیروهای امنیتی کادر درمانی و پزشکی را مورد اذیت و آزار قرار داده و دستگیر و بازداشت کردند.

۳۲. کمیته به این نتیجه رسید که نیروهای امنیتی به قوای قهریه غیر ضروری و مغایر با اصل تناسب متوسل شدند و معترضانی که تهدید قریب الوقوع مرگ یا جراحت جدی متوجه [کسی] نکرده بودند را کشته و مجروح کردند و به این وسیله مرتکب قتل‌های غیرقانونی و فراقضایی شدند.

ب - دستگیری و بازداشت در بستر اعتراضات

۳۳. کمیته الگوی گسترده دستگیری یا بازداشت خودسرانه معترضان توسط نیروهای امنیتی به دلیل طیف وسیعی از فعالیت‌های مورد حمایت حقوق بین‌الملل مانند رقصیدن، شعار دادن یا شعار نویسی روی دیوارها و بوق زدن در ماشین را احراز کرد. مقامات همچنین اعضای خانواده‌های معترضان را که خواستار عدالت، دادخواهی و اقدامات جبرانی بودند، حامیان آن‌ها (وکلا، کادر پزشکی) و افرادی که ابراز همبستگی کردند، مانند معلمان، هنرمندان، ورزشکاران، و تأثیرگذاران رسانه‌های اجتماعی را دستگیر کردند. مقامات همچنین کسانی را که به دنبال کشف حقیقت در رابطه با موارد نقض حقوق بشر بودند، مانند روزنامه‌نگاران و مدافعان حقوق بشر، دستگیر و بازداشت کردند.

۳۴. هزاران زن، مرد و کودک در سراسر کشور دستگیر شدند. بدون ارائه هیچ گونه اطلاعات عمومی در مورد تعداد افراد دستگیر و بازداشت شده، در بهمن ۱۴۰۱، دولت اعلام کرد که ۲۲ هزار نفر در ارتباط با اعتراضات مورد عفو قرار گرفته‌اند.^۶ طبق گزارش برخی سازمان‌های حقوق بشری، ممکن است که تعداد افراد بازداشت شده در اعتراضات به ۶۰ هزار نفر برسد. مقامات میانگین سنی دستگیرشدگان را ۱۵ سال اعلام کردند.^۷

۳۵. نیروهای امنیتی و اطلاعاتی در طی و پس از اعتراضات با قصد دستگیری، تفتیش و توقیف، به خانه‌ها، محل کار و مدارس و دانشگاه‌های معترضان، یورش‌های هدفمند انجام دادند. این یورش‌ها حتی در مراسم یادبود یا مراسم خاکسپاری نیز صورت گرفت. معترضان با استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و تجسسی مانند پهپادها و دوربین‌های مداربسته مورد شناسایی قرار گرفتند. ماموران امنیتی و اطلاعاتی با حضور تعداد قابل توجه در اطراف بیمارستان‌ها، معترضان مجروح را که برای معالجه و مراقبت‌های پزشکی مراجعه می‌کردند، دستگیر کردند.

۳۶. ماموران لباس شخصی گاهی در جریان دستگیری، برای پنهان کردن صورت و هویت خود از ماسک استفاده کردند. به افرادی که در خارج از محل اعتراضات دستگیر شدند، عمدتاً حکم قضایی بازداشت یا دلیل دستگیری ارائه نشد. افرادی که دستگیر یا به بازداشتگاه منتقل شدند عموماً مورد خشونت فیزیکی و جنسیتی و آزار زبانی قرار گرفتند.

۳۷. زنان با خشونت دستگیر شدند و در طول حمل و نقل به اماکن بازداشت توسط ماموران نیروهای امنیتی در معرض لمس اندام تناسلی قرار گرفتند. بعضی از زنان به دلیل شرکت در اعتراضات در خانه‌های خود دستگیر شدند. این امر حاکی از این احتمال است که برای شناسایی آن‌ها از سیستم‌های تجسسی و مراقبتی استفاده شده است. زنان مدافع حقوق بشر و کسانی که نقش مهمی در اعتراضات ایفا کردند دستگیر یا برای اجرای احکام بیشتر تعلیق شده احضار شدند تا از شرکتشان در اعتراضات جلوگیری کنند.

۳۸. معترضان با چشم‌پند و در خودروهای بدون آرم و علامت و در برخی موارد با آمبولانس به بازداشتگاه‌های نامعلوم منتقل شدند. مقامات حکومتی آن‌ها را در طیف مختلفی از بازداشتگاه‌ها، از جمله کلانتری‌ها، زندان‌ها و اماکن مخفی یا غیررسمی (پادگان‌های نظامی، مکان‌های ورزشی، خانه‌ها و آپارتمان‌های شخصی، ساختمان‌های تخریب شده و اتاق‌های زیرزمینی متعلق به وزارت کشور یا سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) بازداشت کردند. دستگیرشدگان یا ثبت نشدند یا با تأخیر قابل توجه و گاهی فقط پس از اعترافات اجباری به نحوی که حتی با آیین دادرسی کیفری ایران مغایرت داشت^۹ ثبت شدند.

۳۹. در جریان اعتراضات و پس از آن، صدها کودک، برخی از آن‌ها ۱۰ ساله، از جمله دختران، در دستگیری‌های دسته جمعی بازداشت شدند و همراه با بزرگسالان در بازداشتگاه‌ها نگهداری شدند. برخی دیگر با هدف «اصلاح» به مراکز بازداشت نوجوانان یا مراکز روانشناسی برده شدند.

۴۰. حتی حق محدود دسترسی به وکیل در لیست تایید شده رئیس قوه قضائیه^۹، و حق حضور بی تأخیر در مقابل مقام قضایی مستقل و بی طرف نیز رعایت نشد.

۴۱. مقامات ایران بازداشت‌شدگان را ممنوع از ملاقات و تماس تلفنی و یا به مدت طولانی در سلول انفرادی نگهداری کردند و به خانواده‌های بازداشت‌شدگان در مورد محل نگهداری‌شان اطلاع ندادند. آن‌ها در برخی موارد، بازداشت‌شدگان را خارج از حمایت قانون قرار داده که مصداق ناپدیدسازی قهری محسوب می‌شود. در اکثر مواردی که کمیته مورد تحقیق قرار داد، بازداشت‌شدگان تنها پس از پرداخت وثیقه سنگین از سوی خانواده آزاد شدند.

پ - شکنجه و رفتارها و مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز

۴۲. کمیته احراز کرد که مقامات دولتی ایران عمداً، به دلایلی مانند اخذ اعترافات اجباری، کسب اطلاعات، مجازات، ارباب، تحقیر، اجبار یا به دلایل مبتنی بر تبعیض و برای جلوگیری از شرکت در اعتراضات، مرتکب شکنجه شدند. علاوه بر این، به دلیل تهدید به چنین رفتاری، بسیاری از دستگیرشدگان، اغلب جوانان، در پاسخ به خواسته‌های بازجویان خود، دست به اقرار زدند.

۴۳. عموماً، شکنجه و بدرفتاری از آغاز دستگیری شروع شده و در حین انتقال به بازداشتگاه‌ها از جمله کلانتری‌ها، بازداشتگاه‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و وزارت اطلاعات و زندان‌هایی که توسط سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی

^۹ قانون آیین دادرسی کیفری، ماده ۴۹ و قانون نحوه ایجاد، اداره و نظارت بر بازداشتگاه‌های انتظامی، ماده ۴۷.

^۹ قانون آیین دادرسی کیفری، ماده ۴۸.

و تربیتی کشور اداره می‌شوند، ادامه یافت. بازداشت‌شدگان، از جمله کودکان، تحت جلسات بازجویی طولانی مدت و مکرر که در طی آن چشم‌هایشان با چشپند یا کلاه بسته بود، مورد اشکال مختلف اذیت و آزار جسمی و روانی که مصداق شکنجه بود، قرار گرفتند. شکنجه‌ها شامل ضرب و جرح فیزیکی، مانند مشت و لگد زدن، ضرب و شتم، شلاق و سوزاندن، استفاده از شوک الکتریکی، آویزان کردن و نگاه‌داشتن در وضعیت‌های دردناک بود. به تعداد زیادی از بازداشت‌شدگان، از جمله کودکان، به اجبار مواد ناشناخته تزریق شد. اکثر قربانیان گزارش دادند که با وجود جراحات ناشی از شکنجه، به مراقبت‌های درمانی دسترسی نداشتند. زندانیان به طور نظام‌مند مورد آزار زبانی، از جمله توهین‌هایی با ماهیت جنسی یا بر اساس هویت اثنیکی و مذهبی قرار گرفتند. مقامات بازداشت‌کننده از انواع شکنجه‌های روانی و بدرفتاری از جمله نگهداری در سلول انفرادی از یک شب تا چند هفته، تهدید به مرگ، تهدید به تجاوز جنسی و تهدید به آسیب رساندن به اعضای خانواده استفاده کردند. هولناک‌ترین اشکال خشونت، از جمله خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت، در بازداشتگاه‌های غیررسمی که توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و وزارت اطلاعات اداره می‌شوند، ارتکاب می‌یافتند.

۴۴. کمیته احراز کرد که کودکان روزها یا حتی هفته‌ها در بازداشتگاه‌های رسمی و غیررسمی، بدون اطلاع از دلیل بازداشت، بدون امکان تماس با خانواده و امکان تقاضای دسترسی به وکیل، نگهداری شدند و مانند بزرگسالان، تحت شکنجه شدید جسمی، روانی و جنسی، از جمله تجاوز جنسی، قرار گرفتند.

۴۵. کمیته چندین نمونه مرگ در بازداشت در نتیجه شکنجه را احراز کرد. بازماندگان مجروح بعد از آزاد شدن، به دلیل ترس از اقدامات تلافی‌جویانه مراقبت درمانی نگرفتند و شکنجه را گزارش نکردند. برخی از معترضین تنها پس از نقل مکان به خارج از کشور تحت مراقبت‌های درمانی و حمایت‌های روانی قرار گرفتند.

۱. خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت

۴۶. کمیته الگوی خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت ارتکاب یافته توسط مقامات دولتی در مکان‌های بازداشت را احراز کرد. این شامل تجاوز جنسی، از جمله با اشیا، تهدید به تجاوز، وارد کردن شوک الکتریکی به ناحیه تناسلی، برهنگی اجباری، دست زدن، لمس کردن و سایر انواع خشونت جنسی بود. کمیته به نتیجه رسید که زنان، مردان و کودکان، از جمله افراد ال‌جی‌بی‌تی‌کیوآی‌پلاس که در ارتباط با اعتراضات دستگیر و بازداشت شده بودند مورد خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت قرار گرفتند.

۴۷. نمونه بارز این الگو، یک زن معترض است که در آبان ۱۴۰۱ در استان کرمانشاه دستگیر و به بازداشتگاهی غیررسمی منتقل شد، ساعت‌ها توسط ماموران امنیتی در رابطه با نقش انگاشته‌شده او در اعتراضات مورد بازجویی قرار گرفت و سپس برای «بازرسی بدنی» به اتاقی دیگر منتقل شد. همانطور که او در حال درآوردن لباسش بود، یک مأمور مرد و یک مأمور زن چادرپوش وارد اتاق شدند و او را به زور روی زمین کشاندند و در حالی که او را نگاه داشته بودند، مأمور مرد دیگری به او تجاوز کرد. بعد از این، مأموری که او را نگاه داشته بود نیز به او تجاوز کرد.

۴۸. در پیش‌زمینه‌ایی که مرتکبین خشونت جنسی و جنسیتی از مجازات مصون بوده‌اند، نیروهای امنیتی از انگ اجتماعی و فرهنگی مرتبط با خشونت جنسی و جنسیتی برای گسترش ترس و تحقیر و تنبیه زنان، مردان، کودکان و افراد ال‌جی‌بی‌تی‌کیوآی‌پلاس یا خانواده‌های آن‌ها به دلیل مشارکت در اعتراضات، سوءاستفاده کردند. خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت اغلب همراه بود با توهین‌های جنسیتی علیه زنان معترض؛ به آن‌ها برچسب «فاحشه»، «کثیف»، «بدکاره»، «بی‌شرف» «که می‌خواستند برهنه شوند» و «بی‌اخلاقی و بی‌بندوباری» را اشاعه دهند زده شد. در برخی نمونه‌ها، مقامات خشونت جنسی را بر این اساس که «این آزادی بود که آن‌ها خودشان می‌خواستند» توجیه کردند. کمیته الگوی قابل تشخیص از بی‌رحمی علیه معترضان را بر اساس جنسیت، گرایش جنسی و هویت جنسیتی حقیقی یا فرض‌شده آن‌ها احراز کرد.

۴۹. خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت، به ویژه، پیامدهای عمیق و ماندگار بر سلامت روحی و جسمی بازماندگان دارد. بازماندگان، به دلیل ننگ و شرم گرمخورده با این اشکال خشونت و همچنین قوانین تبعیض‌آمیزی که نه تنها از آن‌ها محافظت نمی‌کند، بلکه ممکن است منتهی به مجرم‌انگاری آن‌ها شود تحت خطر قربانی شدن مضاعف هستند. این عوامل منجر به میزان پایین گزارش‌دهی می‌شود و در نتیجه حاکی از آن است که سطح خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت، اگرچه در حال حاضر هم بسیار گسترده است، ممکن است حتی وسیع‌تر باشد.

۲. شرایط بازداشت

۵۰. کمیته احراز کرد که شرایط بازداشت زنان، مردان، و کودکانی که در ارتباط با اعتراضات دستگیر شدند، هم در بازداشتگاه‌های رسمی و غیررسمی در سراسر کشور هولناک و مصداق رفتار غیرانسانی، بی‌رحمانه یا تحقیرآمیز و در برخی موارد معادل شکنجه بود.

۵۱. بازداشت‌شدگان در سلول‌های پرجمعیت کوچک و غیربهداشتی، بدون تختخواب، با چراغ‌هایی که ۲۴ ساعته روشن بود و یا در تاریکی کامل نگهداری شدند. اکثریت افراد بازداشت‌شده در ارتباط با اعتراضات گزارش کردند که غذا و آب ناکافی و بی‌کیفیت به آن‌ها داده شده و از مراقبت درمانی محروم بودند و یا تنها داروهای ساده [مثل مسکن]، حتی زمانی که جراحات جدی داشتند، به آن‌ها داده شد.

ت - محاکمات

۵۲. کمیته الگوی تعقیب کیفری و اعمال مجازات بر افراد را برای فعالیت‌های مسالمت‌آمیز تحت حمایت حقوق بین‌الملل، از جمله شرکت در اعتراضات مسالمت‌آمیز، ابراز مخالفت مشروع با قوانین و اقدامات تبعیض‌آمیز علیه زنان و دختران همچون رقصیدن و کف زدن با موسیقی، شعار دادن و انتشار مطلب در رسانه‌های اجتماعی در ارتباط با اعتراضات احراز کرد.

۵۳. دادگاه‌های کیفری و انقلاب، بر اساس اتهامات مجرمانه مبهم از جمله «تبلیغ علیه نظام»، «اجتماع و تبانی برای ارتکاب جرایم علیه امنیت»، «برهم زدن نظم عمومی»، «تشکیل یا عضویت در دسته یا جمعیت به قصد برهم زدن امنیت کشور»، «نشر اکاذیب به قصد تشویش اذهان عمومی»، «توهین به رهبر»، و «توهین به مقدسات اسلام» معترضین را محاکمه و محکوم کردند.

۵۴. این گونه محکومیت‌ها به دلایلی از جمله وجود استثنای مبهم و تعریف‌نشده بر حقوق به رسمیت‌شناخته شده در قانون اساسی و همچنین مواد قانون مجازات اسلامی، از جمله موادی که «توهین» به اسلام، شخصیت‌های دینی یا مقامات رسمی را جرم‌انگاری می‌کند صورت گرفت. چنین مقرراتی قابلیت تفسیرپذیری گسترده داشته و با اصول قانونی بودن جرایم و مجازات مغایرت دارد. این جرایم به شکل غالب در رابطه با اشکال بیان حمایت‌شده تحت آزادی بیان و برای سرکوب مخالفان واقعی یا فرض‌شده، از جمله در بستر اعتراضات، استفاده شده است.^{۱۰} برخی از این جرایم، مجازات اعدام، احکام حبس طولانی‌مدت یا احکامی که معادل شکنجه و بدرفتاری است، همچون شلاق را به دنبال دارند.

۵۵. کمیته احراز کرد که در بستر و پیش‌زمینه عدم استقلال و بی‌طرفی ساختاری قوه قضائیه، قضات دادگاه‌های کیفری و انقلاب نسبت به معترضان و مخالفان سیاسی واقعی یا فرض‌شده، آشکارا غرض‌نشان داده، شکایات مربوط به شکنجه و بدرفتاری را نادیده گرفتند و در عوض، برای محکوم کردن معترضان بر اعترافات اجباری اخذ شده تحت شکنجه اتکا کردند. دادرسی‌های عجولانه و شتابزده، پشت درهای بسته و نقض نظام‌مند ضمانت‌های دادرسی عادلانه نیز نشانگر عدم بی‌طرفی است.

۵۶. رسانه‌های دولتی یا وابسته به دولت اظهاراتی که در آن افراد به مجرم بودن خود و یا دیگران اقرار می‌کنند را قبل از محکومیت آن‌ها پخش کردند، از جمله «اعترافات» ضبط شده شش مرد که در ارتباط با اعتراضات اعدام شدند. در بسیاری موارد، «اعترافات» اندکی پس از دستگیری و قبل از شروع محاکمه ضبط شده و تحت شکنجه یا سایر بدرفتاری‌ها و بدون حضور وکلا گرفته شدند.

۵۷. اکثریت مطلق افراد بازداشت‌شده در طول کل تحقیقات به وکیل دسترسی نداشتند. در مواردی که افراد به وکیل دسترسی داشتند، اغلب از دسترسی به وکلای منصوب مستقل، از جمله در جلسه دادرسی، محروم بودند. کمیته همچنین دریافته است که تعداد محدود وکلای مورد تایید در لیست رئیس قوه قضائیه شده در برخی استان‌ها، ارتباط نزدیک آن‌ها با مقامات قضایی و غرضی که برخی از آن‌ها علیه معترضان نشان دادند، موجب تضعیف حق دفاع متهمین شد. برخی افراد تنها در مرحله تجدیدنظر و بعد از صدور حکم، توسط وکلای انتخابی نمایندگی شدند.

^{۱۰} قانون مجازات اسلامی، مواد ۲۶۲، ۵۱۳، ۵۱۴ و ۶۰۹.

۵۸. افراد تحت تعقیب کیفری عموماً در مرحله تحقیقات به پرونده خود دسترسی نداشتند که آن‌ها را از امکان تهیه دفاعیه محروم کرد.^{۱۱} در برخی موارد، معترضان در دو محاکمه جداگانه به موازات، یک بار در دادگاه کیفری و یک بار در دادگاه انقلاب، برای یک عمل که به ارتکاب آن متهم بودند محاکمه شدند.

۵۹. اغلب جلسات دادگاه پشت درهای بسته، به طور غیر علنی برگزار شد و اعضای خانواده و وکلای مستقل منصوب مرتباً از ورود منع شدند. در اقدامی برای بازداشتن دیگران از شرکت در اعتراضات، معترضان در دادرسی‌های شتابزده محاکمه شدند. در اکثر موارد، تنها یک جلسه رسیدگی دادگاه برگزار شد. گاهی جلسات دادگاه تنها در چند دقیقه و با عدم حضور شاهدین به نفع متهم برگزار شد.

۶۰. کمیته الگوی صدور قرار تعلیق تعقیب و احکام تعلیقی برای ایجاد بازدارندگی از اعتراض یا مخالفت، را احراز کرد. در ۱۶ بهمن ۱۴۰۱، قوه قضائیه پیش نیازهای درخواست عفو دولتی را اعلام کرد که در نقض حق افراد بر برائت، شامل الزام به اقرار به گناه و ابراز پشیمانی، حتی برای افرادی بود که به هیچ اتهامی محکوم نشده بودند.^{۱۲}

ث - استفاده از مجازات اعدام در بستر اعتراضات

۶۱. در حالی که دولت هیچ گونه اطلاعاتی در مورد تعداد احکام اعدام صادر شده برای معترضان ارائه نکرده است، بنا بر اطلاعات معتبر، تا دی ۱۴۰۲، دادگاه‌ها حداقل ۲۸ حکم اعدام در رابطه با اعتراضات صادر کردند. از این ۲۸ نفر، ۹ مرد جوان به ترتیب در ماه‌های دسامبر ۲۰۲۲ (آذر ۱۴۰۱)، ژانویه (دی ۱۴۰۱)، مه (اردیبهشت ۱۴۰۲)، نوامبر ۲۰۲۳ (آذر ۱۴۰۲)، و ژانویه ۲۰۲۴ (بهمن ۱۴۰۲)، اعدام شدند. در حالی که طبق گزارش‌ها حداقل شش فرد دیگر تحت حکم اعدام بوده و در زمان نوشتن این گزارش، برخی در معرض خطر اعدام قریب الوقوع قرار داشتند. کمیته جزییات بیش از صد نفر، از جمله ۵ زن که طبق گزارش‌ها متهم به جرایمی مربوط به اعتراضات که می‌تواند منجر به مجازات اعدام شود، ثبت کرد. روند دادرسی علیه ۹ فرد اعدام شده با نقض جدی حقوق آن‌ها بر دادرسی عادلانه همراه بود. دیگران به جرائمی محکوم شدند که یا در زمره «جدی‌ترین جرایم» نبوده و یا مشمول حقوق مورد حمایت شده تحت حقوق بین‌الملل بودند. به عنوان نمونه، جواد روحی به سه بار اعدام، از جمله به اتهام «ارتداد»، محکوم شد. احکام اعدام آقای جواد روحی پیش از مرگ در بازداشت او در ۹ شهریور ۱۴۰۲ در پی گزارش‌های معتبر شکنجه، نقض شده بود.

۶۲. کمیته احراز کرد که رسیدگی‌های قضایی منجر به احکام اعدام، در بحبوحه درخواست‌های مکرر مقامات دولتی برای تسریع محاکمات و اجرای احکام اعدام به طور شتابزده انجام شد.^{۱۳} همچنین مقامات کشور، افراد محکوم به مرگ را تنها چند هفته پس از دستگیری و/یا پس از تاریخ صدور حکم، اعدام کردند. اعدام در ملاء عام مجیدرضا رهنورد در آذرماه ۱۴۰۱، دومین اعدام در ملاء عام با وقفه دو ساله، تنها سه هفته پس از دستگیری او، اجرا شد. به همین ترتیب، محمد مهدی کرمی و سید محمد حسینی تنها ۲ ماه پس از جرایمی که به ارتکاب آن متهم بودند، اعدام شدند.

۶۳. دادگاه‌ها بر اعترافات که تحت شکنجه و بدرقتاری اخذ شده بود اتکا کردند. هیچ‌گونه تحقیقاتی توسط مقامات در مواردی که متهمین اعترافات خود را در دادگاه پس گرفتند و مواردی که شکنجه و اجبار و اکراه، از جمله به شکل عمومی گزارش شد، انجام نشده است. در مواردی که گزارش شکنجه و اعترافات اجباری مطرح شد، مقامات بدون انجام هیچ تحقیقاتی احکام اعدام را اجرا کردند.

۶۴. کمیته احراز کرد که اعدام محسن شکاری، مجیدرضا رهنورد، محمد مهدی کرمی، سید محمد حسینی، مجید کاظمی، سعید یعقوبی، صالح میرهاشمی، میلاد زهره‌وند، و محمد قبادلو، در پی دادرسی‌های شتاب زده و بدون رعایت اصول و تضمینات دادرسی عادلانه مصداق سلب حیات غیرقانونی و خودسرانه بوده و ممنوعیت شکنجه و بدرقتاری را نقض کرده است.

^{۱۱} قانون آیین دادرسی کیفری، مواد ۱۹۱، ۳۵۱ و تبصره ماده ۳۵۱.

^{۱۲} <https://www.irna.ir/news/85020213/>

^{۱۳} <https://www.irna.ir/news/84934370/>

ج - خانواده قربانیان

۶۵. مقامات دولتی دست به اقدامات هماهنگ برای پنهان کردن حقیقت در مورد معترضان کشته شده و اجبار خانواده‌های آن‌ها به سکوت کردند. خانواده‌ها پس از اطلاع‌رسانی، از جمله از طریق رسانه‌ها، در مورد کشته یا زخمی شدن عزیزانشان، برگزاری مراسم یادبود یا طرح شکایت رسمی مورد اذیت و آزار قرار گرفتند. آزار و اذیت قبل از برگزاری مراسم سوگواری، که بر اساس سنت در روزهای سوم و چهارم پس از مرگ برگزار می‌شود و در روز تولد جانباختگان، وقتی که خانواده‌ها در صدد آمدند که بر مزار عزیزانشان جمع شوند، تشدید شد.

۶۶. مقامات دولتی خانواده‌های سوگوار را تهدید کردند که اجساد عزیزانشان را در مکان‌های نامعلوم دفن خواهند کرد مگر اینکه آن‌ها سکوت کنند و محدودیت‌های شدید اعمال شده بر مراسم خاکسپاری و بزرگداشت را رعایت کنند. خانواده‌ها تحت فشار قرار گرفتند تا عزیزان خود را سریع، بدون تشریفات تدفین و تنها با حضور اعضای نزدیک خانواده با ممنوعیت شعار دادن دفن کنند. در بسیاری موارد، نیروهای امنیتی و اطلاعاتی در مراسم تدفین حضور داشتند. ماموران نیروهای امنیتی به خانه‌های خانواده‌ها یا قبرستان‌ها یورش بردند و اعضای خانواده قربانیان و دیگر سوگواران را با خشونت مجروح، دستگیر و بازداشت کردند.

۶۷. در چندین مورد، مقامات خانواده‌های معترضان را مجبور کردند تا «مصاحبه‌های» ویدئویی را ضبط کنند یا بیانه‌هایی را امضا کنند با این محتوا که عزیزانشان توسط «اغتشاشگران» یا «گروه‌های مخالف» کشته شده‌اند. مقامات دولتی همچنین اعضای خانواده قربانیان را برای بازجویی احضار، دستگیر و بازداشت و به جرایم مبهم امنیت ملی متهم کرده، و آن‌ها را برای چنین جرایمی تحت پیگرد قضائی و محاکمه قرار دادند، با احکامی از جمله حبس و شلاق. مقامات دولتی همچنین برخی از اعضای خانواده قربانیان را مورد آزار و اذیت و ارباب قرار دادند تا آن‌ها را مجبور به تغییر تصاویر و کلمات حک شده بر روی سنگ مزار معترضان جان‌باخته کنند. قبرها آسیب دیدند، مخدوش یا تخریب شدند، تا هر نشانه‌ای از جنبش «زن، زندگی، آزادی» محو شود.

۶. سرکوب مرتبط با اعتراضات و حمایت از جنبش «زن، زندگی، آزادی»

الف- مبارزه زنان و دختران با قوانین حجاب

۶۸. از زمان مرگ در بازداشت خانم امینی، زنان و دختران به شکل فزاینده‌ای از قوانین حجاب اجباری سرپیچی کرده و بر ضد تبعیض جنسیتی عمیقاً ریشه‌دار در قانون و در عمل، به مبارزه پرداخته‌اند. براساس یافته‌های این کمیته، از مورخ آذر ۱۴۰۱ (ماه دسامبر ۲۰۲۲) مقامات دولتی تدابیر و اقدامات جدیدی جهت تشدید اجرای این قوانین و مقررات اتخاذ کرده‌اند که بر آزادی‌های بنیادینی همچون آزادی بیان، آزادی دین یا باور و تمامیت جسمانی زنان و دختران و همچنین بر حق دسترسی به تحصیل و درمان و امرار معاش آن‌ها تأثیر می‌گذارد. مجازات عدم رعایت قوانین حجاب، در گیرودار کارزار گسترده‌تری از آزار و اذیت، ایجاد رعب و وحشت، تحت اقدامات تجسسی قراردادن و خشونت در برخورد با زنان و دخترانی که به‌طور علنی به ضدیت با چنین هنجارهایی پرداخته‌اند و افرادی که به پشتیبانی از آن‌ها برخاسته‌اند، به‌ویژه مردان تشدید شده است.

۶۹. با وجود گزارش‌ها در آذر ۱۴۰۱ (دسامبر ۲۰۲۲) مبنی بر انحلال گشت ارشاد، که متعاقباً از سوی رسانه‌های رسمی دولت مورد تکذیب واقع شد، در ۲۶ تیر ۱۴۰۲ (۱۷ ژوئیه ۲۰۲۳)، سخنگوی فرماندهی نیروی انتظامی استقرار گشت‌های پیاده و سواره را اعلام و زنان و دخترانی که از قوانین حجاب اجباری پیروی نمی‌کنند را تهدید به «ارجاع آنان به قوه قضائیه» کرد. ماموران دولتی، از جمله اعضای نیروهای امنیتی، قوه قضائیه و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی اکنون اطاعت از قوانین حجاب اجباری را اعمال می‌کنند. طی سال گذشته، با اعلام بافت پیچیده‌ای از اقدامات قانونی کیفری و بازدارنده برای به اجرا درآوردن حجاب اجباری، جهت استحکام بخشیدن به رعایت این قوانین، مسئولیت به اجرا درآوردن این قوانین به بخش خصوصی و شهروندان عادی تعمیم یافت.

۷۰. این تدابیر و اقدامات شامل معرفی لایحه‌ای جهت حمایت از خانواده با ترویج فرهنگ عفاف و حجاب است. این لایحه به طرح این اقدامات می‌پردازد: (الف) تشدید مجازات‌ها برای عدم رعایت قوانین حجاب و ترویج سرپیچی از این قوانین؛ (ب) تقسیم قدرت اجرایی در نهادهای متکثر کشور؛ (پ) مسئول کردن عاملین غیردولتی، هم برای اجرای این قوانین و هم اطاعت از آن‌ها؛ و (ت) تعمیم دادن تفکیک جنسیتی موجود به حوزه‌های مختلف، از جمله دانشگاه‌ها، بیمارستان‌ها و فضاها و اداره‌های دولتی. با وجود اینکه این لایحه شامل قواعد پوشش برای مردان نیز هست، اما هدف آن آشکارا زنان بوده و چارچوب قانونی از پایه تبعیض‌آمیز از قبل موجود ناظر بر حجاب اجباری برای زنان و دختران را تشدید می‌کند. با وجود اینکه این لایحه هنوز در روند به تصویب رسیدن است، مقامات حکومتی به نیروی پلیس دستور داده‌اند که منتظر تصویب آن نماند و بی‌درنگ به اجرای آن بپردازند. مقامات حکومتی اقدام به اعمال جریمه و بستن تعداد کثیری از کسب و کارها، از جمله کافه‌ها، رستوران‌ها، داروخانه‌ها، مطب‌های خصوصی پزشکان، آژانس‌های مسافرتی و شرکت‌های خصوصی به علت عدم پایبندی به قوانین حجاب اجباری نموده‌اند. قوانین و دستورالعمل‌های حجاب اجباری تبعات مضاعف و بی‌رویه‌ای برای زنان به حاشیه‌رانده شده از لحاظ اجتماعی-اقتصادی به‌همراه دارند، به خصوص به علت تحمیل جریمه‌های گزاف برای عدم رعایت این قوانین.

۷۱. مقامات دولتی در بهمن ۱۴۰۱ (فوریه ۲۰۲۳) دست به تقویت و تشدید اقدامات مرتبط با شناسایی و مجازات زنان و دختران به علت عدم رعایت قوانین حجاب اجباری زدند، از جمله با گسترش استفاده از دوربین‌های مدار بسته در فضاهای عمومی، اقدامی که از سوی بالاترین سطوح دولت تائید و بر آن صحنه گذاشته شد.^{۱۴} مسئولین کشور به اشخاصی که از این قوانین سرپیچی می‌کنند اخطار دادند که با «محرومیت‌های اجتماعی»^{۱۵} مواجه خواهند شد. از سوی دادستانی کشور به نیروهای انتظامی دستور داده شد تا «با قاطعیت با کشف حجاب زنان و دختران برخورد شود».^{۱۶} زنانی که به هنگام رانندگی، یا در داخل خودرو، حجاب نداشته‌اند پیامک‌های اخطار در مورد مجازات‌های عدم رعایت حجاب دریافت کرده‌اند، از جمله، هشدار در ارتباط با توقیف خودرویشان، پرداخت جریمه، ابطال کارت ملی آنان و محرومیت از خدمات اجتماعی، از جمله خدمات بانکی.^{۱۷} در تاریخ ۲۴ خرداد ۱۴۰۲ (۱۴ ژوئن ۲۰۲۳) سخنگوی نیروی انتظامی اعلام کرد که از ۵ اردیبهشت ۱۴۰۲ (۲۵ آوریل ۲۰۲۳) نیروی انتظامی ۹۹۱۱۷۶ پیامک اخطاردهنده به زنانی که ادعا شده به هنگام گرفته شدن تصاویرشان در خودرو توسط دوربین‌ها بی‌حجاب بوده‌اند و ۱۳۳۱۷۴ پیامک برای الزام خواباندن خودرو ارسال کرده است؛ ۲۰۰۰ عدد خودرو مصادره کرده؛ و بیش از ۴۰۰۰ مورد ادعا شده تکرارکنندگان تخلف را به قوه قضائیه ارجاع داده است. او در این بیانیه همچنین اشاره کرد که نیروی انتظامی ۱۰۸۲۱۱ مورد تخلف ادعا شده قوانین حجاب اجباری در مورد کسب و کارها را گزارش کرده و ۳۰۱ متخلف ادعا شده را شناسایی و به قوه قضائیه ارجاع داده است.^{۱۸} مقامات کشور همچنین به صورت علنی به زنان و دختران هشدار داده‌اند که در صورت تخلف از قوانین و مقررات حجاب اجباری از تحصیل^{۱۹} و خدمات درمانی محروم می‌شوند.^{۲۰} زنان دانشجو به علت خودداری از رعایت حجاب اجباری از دانشگاه‌ها و خوابگاه‌ها تعلیق و اخراج شده‌اند، در حالی که برخی دیگر تهدید به گرفتن نمرات صفر یا ممنوعیت از حضور در جلسات امتحانات پایانی شده‌اند. در مهرماه ۱۴۰۲ (اکتبر ۲۰۲۳)، در استان مازندران، پروانه پزشکی یک زن پزشک پس از ظاهر شدن بدون حجاب اجباری در مراسم اعطای یک جایزه دولتی، باطل شد.^{۲۱} دادگاه‌ها برای زنان و دخترانی که حجاب اجباری را رعایت نمی‌کنند قابل دسترسی نیستند و این امر بر دسترسی آن‌ها بر عدالت تاثیر می‌گذارد. یک اپلیکیشن موبایل به نام «ناظر» توسط نیروی پلیس توسعه یافته تا ماموران امنیتی و داوطلبانی که برای این کار سنجش شده‌اند، به وسیله آن بتوانند زنان متخلف قوانین حجاب اجباری را گزارش دهند. مقامات حکومتی پیش از این جهت گزارش دادن متخلفین قوانین حجاب اجباری یک خط تلفن و خدمات پیغام‌گذاری برای عموم مردم را راه‌اندازی کرده بودند.

۷۲. موارد دستگیری‌های خشونت‌آمیز، همگون با الگوهای محرز خشونت علیه زنان و دخترانی که در مکان‌های عمومی قوانین حجاب اجباری را به چالش می‌کشند، همچنان گزارش می‌شود. کمیته احراز کرد که اعمال شکنجه تجویز شده توسط حکومت و مجازات‌های غیرانسانی و تحقیرآمیز نظیر شلاق، اجبار به شستشوی اموات و ارجاع برای روان‌درمانی به‌عنوان اشکال مجازات برای عدم رعایت قوانین حجاب اجباری ادامه پیدا کرد.

^{۱۴} <https://www.mehrnews.com/news/5811295/>

^{۱۵} <https://www.setaresobh.ir/fa/Main/Detail/94860>

^{۱۶} <http://www.isna.ir/news/1401102013051/>

^{۱۷} <http://www.khabaronline.ir/news/1727083>

^{۱۸} <https://www.armanmeli.ir>

^{۱۹} <http://www.iribnews.ir/fa/news/3804380/>

^{۲۰} <http://www.isna.ir/news/1402011405203/>

^{۲۱} <https://www.farsnews.ir/mazandaran/news/14020804000524>

۷۳. در تاریخ ۹ مهر ۱۴۰۲ (۱ اکتبر ۲۰۲۳)، گزارش شد که یک زن جوان دانش‌آموز، به نام آرمیتا گراوند در پی مشاجره‌ای با حجاب‌بان‌ها در داخل واگن مترو، هل داده شد و به کما رفته است. در تاریخ ۶ آبان ۱۴۰۲ (۲۸ اکتبر) رسانه‌های دولتی علت مرگ او را افتادن و زمین خوردن ناشی از افت فشارخون اعلام کردند. در اقداماتی که یادآور پرونده خانم امینی بود، مقامات کشور دست به اعمالی زدند تا دلایل و شرایط منجر به مرگ خانم گراوند را پنهان و ابهام‌آلود کنند، از جمله با دستگیری و محکوم کردن روزنامه‌نگارانی که در رابطه با این حادثه خبررسانی کردند. خانم گراوند به بیمارستان نظامی فجر در تهران منتقل شد و بنا بر گزارش‌ها، نیروهای امنیتی در آنجا به مادر و پدرش اجازه دسترسی به وی را ندادند. مسئولین کشور نه فیلم داخل واگن مترو را منتشر کردند و نه هیچ یک از گزارش‌های پزشکی را. در طول مراسم خاکسپاری وی در تهران در تاریخ ۷ آبان ۱۴۰۲ (۲۹ اکتبر ۲۰۲۳)، بنا بر گزارش‌ها، نیروهای امنیتی حاضر، سوگواران را مورد اذیت و آزار و ارباب قرار دادند و چندین زن، از جمله نسرين ستوده، از وکلای برجسته حقوق بشر که در این خاکسپاری حضور داشت را به علت نداشتن حجاب اجباری دستگیر کردند. به تشخیص این کمیته حکومت وظیفه خود مبنی بر انجام تحقیق در مورد مرگ خانم گراوند، و در صورت احراز نقض حقوق، پیگرد قضائی مسئولین این واقعه، چه در مورد ماموران دولتی، چه در مورد نهادها و افراد خصوصی، را انجام نداده است. تحقیقات کمیته حقیقت‌یاب در مورد علت (علل) مرگ خانم گراوند ادامه دارد.

ب - دانش‌آموزان-دانشجویان، آموزگاران مدارس-اساتید دانشگاه‌ها

۷۴. دانشجویان، اساتید و کارکنان دانشگاه‌ها به طور انفرادی و جمعی نیرویی پیشبرنده در اعتراضات را تشکیل دادند. اعتراضات در تعدادی از دانشگاه‌ها در تهران، در تاریخ ۲۷ شهریور ۱۴۰۱ (۱۸ سپتامبر ۲۰۲۲) آغاز شد. ظرف چندین روز، دانشجویان ۱۱۱ دانشگاه، تحریم کلاس‌ها را اعلام کردند. دانش‌آموزان در راه مدرسه و خانه راهپیمایی کردند و به رقص‌هایی طراحی شده و خواندن سرودها و ترانه‌های اعتراضی پرداختند.

۷۵. کمیته حقیقت‌یاب، الگوهای از ارتکاب بی‌رحمی شدید در برخورد با دانشجویان و دانش‌آموزان، از جمله کشتن، دستگیری‌ها و بازداشت‌های خودسرانه، شکنجه و بدرفتاری، تعلیق یا اخراج از برنامه‌های تحصیلی دانشگاهی، اخراج از خوابگاه‌ها و ارباب و اذیت و آزار نظاممند، احراز کرده است. بنا بر اطلاعات معتبر، دانشجویان و دانش‌آموزان در ۳۰ از ۳۱ استان ایران دستگیر و بازداشت شدند؛ با اکثریت دستگیری‌ها در تهران و در مناطقی با بیشترین جمعیت اقلیت‌های اتنیک. این کمیته اطلاعات معتبری درباره ۸۱۷ مورد از دانشجویان، از جمله زنان دانشجویی که در ارتباط با اعتراضات دستگیر و بازداشت شده‌اند را به‌دست آورده و تعدادی از موارد دستگیری جمعی دانشجویان را احراز کرده است.

۷۶. مدارس، دانشگاه‌ها و خوابگاه‌های دانشجویان مورد تهاجم نیروهای امنیتی قرار گرفتند و با باتوم و شوکر الکتریکی به دانشجویان حمله شد. دانشجویان با گاز اشک‌آور و شلیک یکسره سلاح‌های گرم مواجه شدند. یک نمونه نمادین از این موارد سرکوب در ارتباط با اعتراضات دانشگاه صنعتی شریف در تهران در تاریخ ۱۰ مهر ۱۴۰۱ (۲ اکتبر ۲۰۲۲) رخ داد: نیروهای بسیج و ماموران لباس‌شخصی به دانشگاه هجوم آوردند و از دروازه ورودی شروع به شلیک با شاتگان، گاز اشک‌آور، گلوله‌های پلاستیکی و پینتبال کردند و دست به ضرب و شتم و دستگیری جمعی دانشجویان و همچنین هیئت علمی و پرسنل دانشگاه زدند.

۷۷. در فروردین ۱۴۰۲ (آوریل ۲۰۲۳) شورای ملی اتحادیه‌های دانشجویان گزارش داد که بیش از ۴۳۵ تن از دانشجویان دانشگاه‌های کشور به علت شرکت در اعتراضات سراسری از دانشگاه‌ها تعلیق یا اخراج شده‌اند. برخی دیگر از دانشجویان از ترس انتقام‌جویی مقامات امنیتی ترک تحصیل کردند. در مهر ۱۴۰۲ (اکتبر ۲۰۲۳)، یک کانال خبری متعلق به دانشجویان دانشگاه‌ها، فهرستی از ۲۸۴۳ تن از دانشجویانی که به علت انگاشته‌شده نقششان در اعتراضات به کمیته‌های انضباطی احضار شده بودند را منتشر کرد.

۷۸. بسیاری از آموزگاران و سرپرست‌های اتحادیه‌های صنفی معلمان به علت مشارکت در اعتراضات متهم به جرایم جدی مرتبط با امنیت ملی شدند. این کمیته همچنین الگوی تعلیق و اخراج از کار در روندهایی غیرشفاف، بازنشستگی اجباری، قطع حقوق و سایر اقدام‌های خودسرانه تلافی‌جویانه علیه آموزگاران، اساتید و هیئت‌علمی به علت مشارکتشان در اعتراضات و سرپیچی از قانون حجاب اجباری دست‌یافته است. بنابر اطلاعات معتبر، مقامات حکومتی طی اقداماتی تنها به نگاه‌داشتن و

استخدام کارکنان کادر علمی وفادار به جمهوری اسلامی پرداخته^{۲۲} و سایرین، از جمله آن‌هایی که در فعالیت‌های صنفی و سازمان‌های جامعه مدنی مشارکت داشته‌اند را حذف نموده‌اند.

۷۹. در تاریخ ۳۰ شهریور ۱۴۰۲ (۲۱ سپتامبر ۲۰۲۳) وزیر آموزش و پرورش اعلام کرد که در سال ۱۴۰۲ (۲۰۲۳) تقریباً ۲۰۰۰۰ نفر از مدیران مدارس «برای ایجاد تحول در مدارس تغییر کردند»^{۲۳} و مورخ ۷ آبان ۱۴۰۲ (۲۹ اکتبر ۲۰۲۳) رسانه‌های ایران گزارش دادند که دانشگاه‌ها تحت یک روند «خالص‌سازی» هستند و در نتیجه این روند، شماری از اعضای هیئت علمی و مدیران مدارس برکنار یا اخراج شده‌اند و این روند ادامه خواهد یافت.^{۲۴}

پ- وکلا

۸۰. وکلایی که دفاع از افرادی که با اتهامات مرتبط با اعتراضات روبرو بودند را برعهده گرفتند، یا به طور علنی همبستگی خود را با معترضان ابراز کردند، مورد اقدامات تلافی جویانه‌ای از قبیل ارباب از طریق احضار و پاسخگویی به پرسش‌های نهادهای اطلاعاتی، تهدید به تعلیق پروانه و تعلیق آن، دستگیری و بازداشت، شکنجه و سایر بدرفتاری‌ها و همچنین تعقیب کیفری واقع شدند.

۸۱. کمیته احراز کرد که مقامات دولتی، وکلا را در ارتباط با فعالیت حرفه‌ای‌شان، یعنی نمایندگی از موکلینشان، از جمله در ارتباط با ارائه خدمات و کمک حقوقی به معترضان و خانواده‌هایشان، محکوم کردن شکنجه و بدرفتاری با موکلینشان؛ ابراز عقایدشان از جمله در مورد همبستگی با اعتراضات، و انجام مصاحبه با رسانه‌های خبری، دستگیر، بازداشت و متهم کرده و تحت پیگرد قضائی قرار دادند. بنا بر اطلاعات معتبر، از شهریور ۱۴۰۱ (سپتامبر ۲۰۲۲) ۱۵۷ وکیل که ۵۷ تن از آن‌ها دستگیر شدند، با اشکال مختلف آزار و اذیت قضائی مواجه شده‌اند. مقامات دولتی، کانون وکلا را با درخواست اتخاذ تدابیر و اقدامات انضباطی علیه شمار زیادی از وکلا، تحت فشار فزاینده قرار دادند و دادگاه‌های انقلاب و کیفری وکلا را ممنوع الوکالت کردند. همچنین مقامات دولت، قوانین جدیدی را جهت تحلیل استقلال کانون وکلا معرفی کرده‌اند که بانی دخالت حکومت و قوه قضائیه در مسائلی مانند صدور پروانه‌های وکالت و نظارت بر وکلا می‌گردد.

۸۲. در مصاحبه با این کمیته، وکلا به تکرار، از مواجه شدن با پیگرد قضایی به علت دفاع از معترضان، ابراز نگرانی کرده‌اند. شماری از وکلا به علت آزار و اذیت قضائی مجبور به ترک کشور شده‌اند. دوتن وکیل زن مدت کوتاهی پس از بازداشت مرتبط با حرفه خود، در ارتباط با اعتراضات، جان خود را از دست دادند.

ت - روزنامه‌نگاران

۸۳. این کمیته یافته است که بیش از ۱۰۰ تن از روزنامه‌نگاران و کارکنان رسانه‌های خبری توسط مقامات دولت، فقط به علت پوشش اعتراضات و گزارش تحقیقاتی در این ارتباط، به دلیل منتشر کردن عقایدشان، انعکاس دادن صدای معترضان یا به علت ارائه تریبونی به قربانیان اعتراضات و اعضای خانواده‌هایشان، دستگیر و بازداشت شده، تحت پیگرد کیفری قرار گرفته و محکوم شده‌اند. سازمان‌های غیردولتی از آمار دستگیری ۳۱ روزنامه‌نگار زن در طی اعتراضات گزارش داده‌اند.

۸۴. به علاوه این کمیته به این نتیجه رسید که مقامات حکومت به آزار و اذیت و تهدید و ارباب روزنامه‌نگاران و کارمندان رسانه‌های خبری خارج از کشور از جمله کارکنان سرویس بی‌بی‌سی فارسی، تلویزیون ایران اینترنشنال، صدای امریکا، ایران وایر و دویچه‌وله پرداخته‌اند. مقامات ایران در تلاشی جهت فشار آوردن به روزنامه‌نگاران و کارکنان رسانه‌ها و مانع شدن از خبررسانی آن‌ها در مورد کشور، اعضای خانواده‌های آن‌ها را احضار و تهدید و در برخی موارد دستگیر، بازداشت و متهم کردند. در ۲۷ مهر ۱۴۰۱ (۱۹ اکتبر ۲۰۲۲)، وزارت امور خارجه ایران، سرویس بی بی سی فارسی و تلویزیون ایران اینترنشنال را تحریم و دارائی کارکنان آن‌ها را مسدود کرد. روزنامه‌نگاران همچنین تهدیدهای جدی دریافت کردند، از جمله

^{۲۲} <https://www.entekhab.ir/fa/news/739805>

^{۲۳} <https://www.isna.ir/news/1402063019032/>

^{۲۴} <https://www.etemadonline.com/>

تهدیدهای جانی و مرتبط با امنیت شخصی که در برخی کشورها منجر به دخالت پلیس شد. روزنامه‌نگاران، به ویژه زنان روزنامه‌نگار، به صورت آنلاین، در معرض توهین و افترا و آزار و اذیت و حملات فزاینده‌ای قرار گرفتند.

ث- سایر گروه‌های هدف قرار گرفته

۸۵. کمیته احراز کرد که گروه‌هایی دیگر از جمله مدافعان حقوق بشر، هنرمندان و ورزشکاران، تاثیرگذاران یا اینفلوئنسر ها، و شهروندان خارجی و دو تابعیتی نیز به علت حمایت از جنبش «زن، زندگی، آزادی» مورد هدف قرار گرفتند. بررسی کامل این مقوله در «گزارش اتاق کنفرانس» موجود است.

ج - ارباب و انتقام‌جویی علیه دختران دانش‌آموز: مسمومیت در مدارس

۸۶. در تاریخ ۹ آذر ۱۴۰۱ (۳۰ نوامبر ۲۰۲۲)، دو ماه پس از آغاز اعتراضات سراسری در کشور، نخستین موارد مسمومیت در مدارس، در شهر مقدس قم گزارش شد. طبق این گزارش‌ها، در این شهر ۱۸ دختر دانش‌آموز از هنرستان نور، به علت بروز مشکلات تنفسی، سرگیجه و حالت تهوع به بیمارستان منتقل شدند. در طی ماه‌های بعدی، گزارش مسمومیت در مدارس در قم و سایر استان‌ها ادامه پیدا کرد که تا ماه اسفند ۱۴۰۱ (مارس ۲۰۲۳) ۲۰ سیر فزاینده داشت و سپس در پاییز ۱۴۰۲ (۲۰۲۳) روبه کاهش نهاد؛ با ثبت متاخرترین گزارش در آبان ۱۴۰۲ (نوامبر ۲۰۲۳).^{۲۶} مقامات دولتی تصدیق کردند که هزاران کودک دانش‌آموز، به ویژه دختران، متأثر از مسمومیت شدند.^{۲۷}

۸۷. به علت فاصله زمانی نزدیک این وقایع با اعتراضات و مشارکت بسیار فعالانه دختران دانش‌آموز در این اعتراضات، و گزارش‌هایی مبنی بر این که مسمومیت در مدارس تلاشی در جهت سرکوب مقاومت، القای ترس در و تنبیه این کودکان، به ویژه در مورد دختران و خانواده‌هایشان به علت نقش آن‌ها در اعتراضات بوده است، کمیته به تحقیق در مورد این وقایع که از ماهیتی بی‌سابقه برخوردارند پرداخت. منابع پزشکی و سایر منابع حاکی از این هستند که اگرچه علائم ناشی از این مسمومیت‌ها موقتی بوده‌اند (چندین ساعت تا چندین روز)، امکان عوارض جانبی درازمدت را نمی‌توان منقوی دانست.

۸۸. بر اساس اطلاعات مورد بررسی، از جمله بر مبنای واکنش مسئولین نسبت به این مسمومیت‌ها، کمیته به چندین نتیجه و تشخیص قانونی رسیده است، اگرچه، کمیته در رابطه با ماهیت مواد ایجادکننده علائم مسمومیت در کودکان دانش‌آموز متأثر از این وقایع، به نتیجه‌گیری نرسیده است.

۸۹. به علت توضیحات متناقض مسئولین، در رابطه با گزارشات مرتبط با مسمومیت‌ها شفافیتی وجود نداشت. اطلاعات معتبر حاکی از آن است که به قربانیان و خانواده‌هایشان اجازه دسترسی به اطلاعات درباره عوامل مسمومیت داده نشده. گزارش‌ها و بیانیه‌های تحقیقات خود دولت، اشاره‌های مختلفی به نیترژن، «بمبک بدبو»، گاز اشک‌آور و اسپری فلفل یا وجود یک «عامل بدبو» در داخل یا در اطراف مدارس شده است، اگرچه در این گزارشات اشاره می‌شود که مواد «سمی» نبوده‌اند. در عین حال، مسئولین این وقایع را «شایعه»^{۲۸} یا نتیجه «هیستری جمعی» خواندند، که این امر نشانگر جدی تلقی نکردن این حوادث از سوی آن‌ها بود.

۹۰. کمیته این امر را محتمل می‌یابد که مسمومیت‌های مدارس به قصد ارباب یا تنبیه دختران دانش‌آموز به علت شرکتشان در جنبش «زن، زندگی، آزادی» یا بازداشتن آن‌ها از مبارزه با قوانین حجاب اجباری ارتکاب یافته باشد. این نتیجه‌گیری بر مبنای فاصله زمانی و ماهیت بی‌سابقه و مقیاس وسیع این وقایع و رخ دادن آن‌ها عمدتاً برای دخترها درست در زمانی که مسئله حق زنان و دختران بر برابری محور گفتمان عمومی بوده، است. نامحتمل به نظر می‌رسد که مسمومیت‌ها در مدارس با چنان مقیاسی، بدون شکلی از مداخله دولت ارتکاب یافته باشد. از این رو، کمیته احراز کرد که حق دسترسی بر تحصیل، حق بر سلامت و دسترسی به اقدامات جبرانی موثر نقض شده است.

^{۲۵} ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران، «دومین گزارش روشنگرانه در مورد مسمومیت ادا شده دانش‌آموزان در جمهوری اسلامی ایران»، اردیبهشت ۱۴۰۲

^{۲۶} <https://www.mehrnews.com/news/5930549/>

^{۲۷} <https://www.etemadonline.com/>

^{۲۸} وزارت اطلاعات: «در مدارس هیچ مواد سمی پیدا نشد»، تهران تایمز، ۹ اردیبهشت ۱۴۰۲

۷. وضعیت اقلیت‌های اَتنیکی و دینی در بستر اعتراضات

۹۱. جان‌باختن خانم امینی طیف وسیعی از واکنش‌ها را در میان جوامع اقلیت‌های اَتنیکی و دینی کشور برانگیخت. هویت کرد وی و شعار «ژن، ژیان، نازادی» یا «ژن، زندگی، آزادی»، فریاد جمعی بود برای گروه‌های اَتنیکی در سرتاسر کشور برای به منصفه ظهور رساندن رنج‌ها و نارضاایتی‌های دیرینه‌اشان مبتنی بر تبعیض و به‌حاشیه‌راندن‌شدن ساختاری در قانون و در عمل.

۹۲. بلافاصله پس از مراسم خاکسپاری خانم امینی، اعتراضات در شهر وی، سقز آغاز شد و سپس به مناطق با جمعیت اَتنیکی از جمله خوزستان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کرمانشاه، کردستان، لرستان، ایلام و سیستان و بلوچستان گسترش یافت. شهر زاهدان در سیستان و بلوچستان و شهرهای سنندج، سقز و مریوان در کردستان و شهر مهاباد در آذربایجان غربی کانون‌های جنبش اعتراض شدند. بیش از یکسال پس از آغاز اعتراضات، مردم در زاهدان به طور مرتب به تجمع و اعتراض، به ویژه پس از نماز جمعه، ادامه می‌دهند.

۹۳. کمیته احراز کرد که اقلیت‌های اَتنیکی و دینی و سایر اقلیت‌ها، به ویژه کردها و بلوچ‌ها که عمدتاً سنی هستند، به طور مضاعف و بی‌رویه تحت تاثیر واکنش حکومت به اعتراضات قرار گرفتند. در نخستین روزهای اعتراضات، دولت جنبش «ژن، زندگی، آزادی» را به منزله خیزشی جدائی‌طلبانه که وحدت ملت را مورد تهدید قرار می‌دهد به تصویر کشید و گروه‌های تجزیه طلب را مقصر دانست. این کمیته یافته است که مقامات حکومتی در مناطق با جمعیت اقلیت پیوسته چنین الفاظی را علیه معترضان متعلق به اقلیت‌های اَتنیکی تکرار کردند، از جمله در طول بازداشت، زمانی که آن‌ها را بر مبنای مذهب و هویت اَتنیکی‌شان «تروریست» و «خشن» نامیدند.

۹۴. نیروهای امنیتی شمار بالایی از معترضان – خصوصاً نسبت به جمیتشان در مقایسه با سایر نقاط کشور – را در مناطق با جمعیت عمدتاً متعلق به اقلیت‌ها کشته و مجروح کردند، از جمله در چندین شهرستان و شهر اکثراً واقع در مناطق کردنشین همچون مهاباد، سنندج، جوانرود^{۲۹} و پیرانشهر.

۹۵. در واکنش به اعتراضات در مناطق اقلیت‌ها، به ویژه در استان سیستان و بلوچستان و مناطق با ساکنین عمدتاً کرد، حکومت متوسل به سلاح‌ها و تجهیزات نظامی مرگبار که اکثراً توسط نیروهای مسلح استفاده می‌شوند، شد.

۹۶. «جمعه خونین» در تاریخ ۸ مهر ۱۴۰۱ (۳۰ سپتامبر ۲۰۲۲) در زاهدان نمادین‌ترین واقعه است. اعتراضات در زاهدان به علت تجاوز به یک دختر بلوچ، بنابر گزارش‌ها توسط رئیس پلیس شهر چابهار، جرقه خورد. مقامات تعداد زیادی از نیروهای امنیتی را بر ساختمان‌های نزدیک مصلاهای بزرگ زاهدان و میدان‌ها و خیابان‌های اطراف آن مستقر کردند. تقریباً زمان نماز ظهر، نیروهای امنیتی با تفنگ‌های جنگی کلاشنیکف آتش‌گشودند و از پاسگاه پلیس روبروی مصلا، مردم عادی و غیرنظامی را هدف گرفتند. طبق اطلاعات معتبر، ۱۰۳ تن نمازگزار، معترض و رهگذر با سلاح‌های جنگی کشته و ۳۵۰ تن مجروح شدند.

۹۷. این کمیته احراز کرد که روش‌های شکنجه اقلیت‌های اَتنیکی و دینی بازداشتی در طول بازجویی یا اعمال شده به قصد مجازات و تنبیه معترضین، از شدت و بی‌رحمانگی خاصی برخوردار بوده‌اند. زنان این اقلیت‌ها مورد خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت، از جمله تجاوز، قرار گرفتند و بر مبنای هویت بلوچی یا کردی یا به علت سنی بودن تحقیر شدند.

۹۸. کمیته همچنین تاثیر اعتراضات بر اقلیت‌های اَتنیکی و مذهبی دیگر را مورد بررسی قرار داده که در «گزارش اتاق کفرانس» به آن پرداخته شده است.

^{۲۹} سازمان حقوق بشر هنگا، #مهسا امینی، #ژینا امینی، #انقلاب ایران ۱۴۰۱، ۳۰ آبان ۱۴۰۱، قابل دسترس در این لینک به زبان فارسی <https://twitter.com/i/status/1594675897617076226>

۸. فضای دیجیتال و اعتراضات

۹۹. در طول اعتراضات، مقامات ایران محدودیت‌هایی بر اینترنت و پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی اعمال کردند و از اقدامات تجسسی و نظارت آنلاین در جهت مختل کردن و مانع‌شدن از اعتراضات استفاده کردند.

۱۰۰. کمیته الگویی از قطع اینترنت و مسدود کردن پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی و خدمات ارسال پیام همزمان و در محل اعتراضات را احراز کرد. طبق اطلاعات معتبر، اختلالات اینترنت با آغاز اعتراضات از ۲۶ شهریور ۱۴۰۱ (۱۷ سپتامبر ۲۰۲۲)، عمدتاً در مناطق اقلیت‌های اتنیک شروع شد. در زاهدان، ارتباط اینترنتی در ۸ مهر ۱۴۰۱ (۳۰ سپتامبر ۲۰۲۲) در طول «جمعه خونین» قطع شد. چنین اختلالات اعمال شده در سطح محلی به شکل نظام‌مند تا سال ۲۰۲۳، همزمان با نمازهای جمعه در زاهدان ادامه پیدا کرد.

۱۰۱. حتی اگر برای تحمیل مواردی از قطع اینترنت مورد تحقیق کمیته دلایلی مشروعی چون جلوگیری از تحریک به خشونت وجود داشته، این موارد قطعی اینترنت انطباقی با اصل قانونی بودن، ضرورت، تناسب و عدم تبعیض نداشته است. قطعی اینترنت در بخش‌های وسیعی از کشور و طی دوران‌های طولانی، یا در منطقه‌ای خاص به شکل منظم اعمال شد. محدودیت‌های اعمال شده معادل با قطعی اینترنت بود که برای تحصیل یک هدف مشروع ضروری نبود. با توجه به تأثیرات وسیع و بی‌قاعده این محدودیت‌ها و اختلالات اینترنت، از جمله بر امرار معاش بخش وسیعی از جمعیت، به ویژه زنانی که درآمدشان بسته به فعالیت‌های اقتصادی وابسته به اینترنت بوده‌است، قطعی اینترنت بی‌قاعده بوده و ابزاری با کمترین میزان مداخله برای تحقق هدفی مشروع محسوب نمی‌شود.

۱۰۲. در پی تلاش‌های ادامه‌دار برای ایجاد یک ساختار اینترنت ملی، چارچوب قانونی داخلی کشور به طیف وسیعی از نهادهای امنیتی دولتی اجازه کنترل و نظارت مهارنشده بر دسترسی مردم به فضای مجازی و همچنین بر تنظیم محتوا می‌دهد.

۱۰۳. مقامات کشور اقدام به تهدید، ارعاب، احضار و دستگیری اشخاص در ارتباط با انتشار محتوای مربوط به اعتراضات در رسانه‌های اجتماعی کردند. چنین محتوایی شامل پیام‌های همبستگی با معترضان، گزارش خشونت‌های اعمال شده از سوی دولت، تصاویر منتشر شده از سوی معترضان مجروح و ارائه کمک‌های حقوقی و پزشکی برای معترضان و خانواده‌هایشان بود. مقامات کشور محتوای منتشر شده در رسانه‌های اجتماعی را به عنوان مدرک اثبات اتهامات کیفری همچون «تبلیغ علیه نظام»، «نشر اکاذیب»، و «توهین به رهبری» استفاده کردند. محتوای حساب‌های شخصی اینستاگرام در طول روندهای کیفری به عنوان مدرک اتهاماتی که مجازات‌های سنگینی را حمل می‌کنند، از جمله مجازات اعدام استفاده شد. لایحه حجاب و عفاف نیز بیان آنلاین عقاید انتقادمیز در مورد حجاب اجباری را جرم‌انگاری می‌کند.

۱۰۴. به نظر می‌رسد که مقامات کشور، اگر به شکل فعالانه در هتک حیثیت و کارزارهای بدنام کردن و سایر اشکال موهن آزار و اذیت آنلاین، به ویژه در مورد زنان و سایرین، از جمله، جامعه ال‌جی‌بی‌تی‌کیو‌آی‌پلاس به علت حمایت یا مشارکت این افراد در اعتراضات شرکت نکرده باشند، حداقل چنین رفتارهایی را نادیده گرفته‌اند. از این رو، مقامات کشور تعهد خود بر محافظت از و تأمین حقوق آزادی بیان و حریم خصوصی را انجام نداده‌اند.

۹. پاسخگو نگاه داشتن مسئولین ارتکاب نقض حقوق بشر

الف- نقض حقوق بین الملل بشر

۱۰۵. کمیته بر مبنای «دلیل معقول» احراز کرد که موارد جدی نقض حقوق بشر توسط مقامات کشور ایران، در بستر اعتراضات آغاز شده در ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ (۱۶ سپتامبر ۲۰۲۲)، ارتکاب یافته‌اند. این موارد نقض حقوق بشر عبارتند از: نقض حق حیات، حق آزادی از شکنجه و بدرفتاری، حق دسترسی به امنیت و آزادی‌های فردی، حق دسترسی به دادرسی‌های عادلانه، حق دسترسی به اقدامات جبرانی موثر، حق آزادی دین و عقیده، حق بیان، تجمعات مسالمت‌آمیز و تشکل، حق حفظ حریم خصوصی، حق بر سلامت، حق بر تحصیل، و حق امرار معاش و کار.

۱۰۶. کمیته احراز کرد که حق بر تساوی حقوق و عدم تبعیض جنسی و مبتنی بر جنسیت، سن، دین یا باور، عقاید سیاسی یا سایر عقاید، نقض شده است. موارد نقض حقوق زنان و کودکان و نیز اقلیت‌های اقلیتی و دینی، به‌ویژه از شدت بیشتری برخوردار بوده‌اند.

۱۰۷. کمیته به این نتیجه رسید که جمهوری اسلامی ایران مرتکب سلسله اعمالی گسترده، پیوسته و ادامه‌دار شده است که به طور فردی مصداق موارد نقض حقوق بشر با هدف گیری مستقیم زنان، دختران و مدافعان برابری جنسیتی و حقوق زنان و دختران بوده و در مجموع، بر اساس ارزیابی این کمیته، مصداق «تعقیب و آزار مبتنی بر جنسیت» در بستر اعتراضات و سرکوب حقوق بنیادین مرتبط با آن است. کمیته احراز کرد که «تعقیب و آزار مبتنی بر جنسیت»، به پشتوانه یک نظام ساختاری و نهادینه‌شده اعمال تبعیض علیه زنان و دختران و جداسازی آنان ارتکاب یافته است. زنان و دختران ایران به شدت از طیف گسترده‌ای از حقوق بنیادین خود از جمله حق حیات، حق آزادی از شکنجه، حق بیان، حق آزادی دین، حق مشارکت در زندگی عمومی، حق خودمختاری و تمامیت جسمانی، حق بر تحصیل و آموزش و حق دسترسی به خدمات درمانی محروم شده‌اند. علاوه بر این، در پیاده کردن سیاست حکومتی، نیروهای امنیتی به رفتارهای در راستای تعقیب و آزار، از جمله تجاوز و سایر اشکال خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت، به قصد تبعیض علیه زنان و دختران و مردان و پسرانی که از مطالبه برابری جنسیتی حمایت کرده‌اند و افراد ال‌جی‌بی‌تی‌کیو‌آی‌پلاس به قصد اجبار به سکوت و بازداري و مجازات معترضان و حامیان‌شان، متوسل شده‌اند. مقامات کشور از طریق اقدامات خشونت‌آمیز از جمله قتل، حبس، شکنجه، تجاوز و سایر اشکال خشونت جنسی قوانین تبعیض‌آمیز را اجرا کرده‌اند. زنان و دختران به علت وجود اشکال چندگانه تبعیض مبتنی بر عقاید سیاسی یا سایر عقاید، هویت اقلیتی، سابقه اقتصادی-اجتماعی، گرایش جنسی یا هویت جنسیتی مورد خشونت‌های مضاعف نیز قرار گرفته‌اند.

ب. جنایات تحت قانون بین‌المللی

۱۰۸. کمیته همچنین احراز کرده است که بسیاری از موارد جدی نقض حقوق بشر که در گزارش حاضر تصریح شده‌اند، مصداق جنایات علیه بشریت، به ویژه جرایم قتل، حبس، شکنجه، تجاوز و سایر اشکال خشونت جنسی، آزار و تعقیب، ناپدیدسازی‌های قهری و سایر اعمال غیرانسانی بوده که به عنوان بخشی از یک حمله گسترده و سازمان‌یافته علیه جمعی از غیرنظامیان، یعنی زنان و دختران و سایر افراد حامی حقوق بشر، ارتکاب یافته‌اند. ارتکاب چنین جنایاتی در بستری از سلب حقوق بنیادین قربانیان که با قصد اعمال تبعیض ارتکاب یافته و تشدید شده، کمیته را به این نتیجه‌گیری می‌رساند که جنایت علیه بشریت «تعقیب و آزار مبتنی بر جنسیت» ارتکاب یافته است. از نظر کمیته تعقیب و آزار مبتنی بر جنسیت با تبعیض مبتنی بر هویت اقلیتی و مذهبی در هم‌تنیده است.

۱۰۹. این کمیته بر اساس بررسی عناصر منتهی لازم جهت تشخیص جنایات علیه بشریت، در سایه رویه قضایی بین‌المللی، نتیجه گرفته است که حمله علیه جمعی از غیرنظامیان، همانطور که در بالا تشریح شد، به طور «گسترده» ارتکاب یافته است. این بر اساس تعداد و کثرت قربانیان، طیف وسیع مکانی که قربانیان در آن یافت شدند، و به‌ویژه رواج این حملات در سراسر کشور پیرو و الگوهای تکراری نقض حقوق بشر مصداق جرایم بوده است. کمیته در ادامه نتیجه‌گیری می‌کند که به علت ماهیت نظام‌مند جنایات و نامحتمل بودن رخدادن تصادفی آن‌ها، این حمله «سازمان‌یافته» بوده است. ارتکاب جنایات از سوی مأمورین دولت، نه به صورت اتفاقی بوده، نه خودجوش و در انزوا، بلکه این جنایات به عنوان بخشی از الگوی یک رفتار سازمان‌یافته در پیروی از دستورات و با تشویق و حمایت مقامات عالی رتبه حکومت و اعضای ارشد نهادهای کشوری و توسط شمار بسیاری از مرتکبین به صورت عینی ارتکاب یافته‌اند.

۱۱۰. در رابطه با عنصر قانونی که موارد نقض حقوق بشر باید در پیرو یا در راستای پیشبرد یک سیاست دولتی یا سازمانی ارتکاب یافته باشند، کمیته بر مبنای «دلایل معقول» از کلیت رفتار مقامات دولت، از جمله، بیانیه‌های مقامات دولتی، ادامه یافتن بهره‌مندی مرتکبین نقض حقوق بشر از معافیت از مجازات و عدم محکومیت چنان رفتاری از سوی دولت استنتاج می‌کند که اعمال ارتکابی در جهت پیشبرد سیاست دولت بوده است. کمیته به ویژه مجاب است که این حملات توسط و با هماهنگی نهادهای مختلف حکومتی و سرمایه‌گذاری مقادیر قابل توجهی از منابع کشور، برنامه‌ریزی و هدایت شده و سازمان یافته‌اند.

پ- مسئولیت

۱۱۱. شاخه‌های مختلفی از نیروهای امنیتی کشور، با اونیفرم یا لباس شخصی، به ویژه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروهای بسیج و فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (فراجا)، از جمله یگان ویژه فراجا، در توسل غیرضروری و بی رویه به قوای قهریه که منجر به کشتار و مجروح کردن غیرقانونی شد شرکت داشتند.

۱۱۲. شماری از نیروهای مختلف در دستگیری‌های دسته‌جمعی شرکت داشتند، از جمله وزارت اطلاعات، ماموران اطلاعات، نیروهای بسیج، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، پلیس امنیت اخلاقی و ماموران فراجا. قربانیان، از جمله کودکان، در طیفی از مکان‌های بازداشت به طور خودسرانه نگهداری و شکنجه شده و مورد خشونت جنسی و مبتنی بر جنسیت و ناپدیدسازی قهری قرار گرفتند. بازداشتگاه‌های رسمی شامل پاسگاه‌های پلیس، زندان‌های زیر نظر سازمان زندان‌ها و تسهیلات و مکان‌های تحت اداره نیروهای بسیج و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بوده، درحالی‌که بازداشتگاه‌های غیررسمی شامل مکان‌های مخفیانه‌ای بودند که توسط وزارت اطلاعات، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروهای بسیج اداره می‌شوند.

۱۱۳. دادستان‌ها و قضات، به ویژه در دادگاه‌های انقلاب، بر اعترافات اجباری اخذ شده تحت شکنجه اتکا کردند، معترضان را براساس اتهامات مبهم مجرم شناختند و به اعدام محکوم کردند. آن‌ها همچنین مسئول نقض ضمانت‌های دادرسی عادلانه بودند. دادستان‌ها و قضات قوانین اجباری تبعیض‌آمیز علیه زنان و دختران، به‌ویژه در ارتباط با قوانین حجاب اجباری را اجرا کردند که منجر به بازداشت خودسرانه و شکنجه و بدرفتاری تجویز شده از سمت حکومت، از جمله شلاق شد.

۱۱۴. مقامات بلندپایه کشور با بیانیه‌های که اقدامات و رفتار نیروهای امنیتی را توجیه کرد، نقض حقوق بشر را تشویق و تشجیع کرده، اجازه داده و مورد صحنه قرار دادند؛ در کارزار تخریب و بدنام کردن که معترضان را به عنوان «تروریست» یا گروه‌های «تجزیه طلب» به تصویر کشید، شرکت کردند؛ و شخصیت و رفتار زنان را با استفاده از توهین و تحقیرهای مبتنی بر جنسیت و زن‌ستیزانه، تخطئه کردند. از سوی دیگر، بلندپایه‌ترین مقامات کشور از جمله رهبر، اعضای ارشد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نیروهای بسیج و فرماندهی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، دادستانی کل، شورای عالی فضای مجازی و شورای عالی امنیت ملی، ریاست قوه قضائیه، دادگاه‌های انقلاب و دادگاه‌های کیفری، مقامات زندان از جمله روسای شماری از بازداشتگاه‌ها، وزارت اطلاعات و وزارت کشور، در موارد نقض مشارکت کرده، به ارتکاب آن کمک و یاری رسانده، ارتکاب آن را تسهیل کرده یا به انواع دیگر در ارتکاب آن نقش داشتند، یا از این موارد اطلاع داشتند و یا به طور آگاهانه اطلاعات حاکی از ارتکاب آن را نادیده گرفتند و اقدامی برای جلوگیری از ارتکاب و مجازات مرتکبین نقض حقوق و جرایم انجام ندادند.

۱۱۵. کمیته در رابطه با هویت مرتکبینی که راسا دست به ارتکاب موارد نقض زده، به ارتکاب آن حکم داده و یا ارتکاب - آن را تشجیع یا ترغیب کردند به تحقیق پرداخت. کمیته در بخشی از این تحقیقات در مورد مسئولیت مقامات مافوق، زنجیره فرماندهی نهادهای مختلف را احراز کرد. این اطلاعات در «گزارش اتاق کنفرانس» موجود است. اطلاعات در مورد هویت و مسئولیت افراد، از جمله مقامات مافوق و ارشد در یک فهرست محرمانه درج شده است.

ت - مصونیت از مجازات

۱۱۶. کمیته هیچ‌گونه شواهد و مدارکی حاکی از وجود اقدامات جبرانی موثر داخلی برای قربانیان نقض حقوق بشر نیافت و احراز کرد که مقامات حکومت در رابطه با گزارشات نقض حقوق بشر تحقیق انجام نداد، افراد مسئول را مورد پیگرد کیفری یا مجازات قرار ندادند و عامدانه و به صورت نظام‌مند مانع هرگونه تلاش قربانیان و خانواده‌هایشان برای دانستن حقیقت و دادخواهی شدند.

۱۱۷. با وجود اینکه مقامات ایران انجام برخی تحقیقات را اعلام کردند، از جمله تاسیس «کمیته ویژه بررسی ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱»، تحقیقات آن‌ها با معیارهای بین‌المللی حقوق بشری ناظر بر تحقیقات داخلی انطباق نداشته و کمیته هیچ مدرکی در مورد تحقیقات کیفری در ارتباط با رسیدگی و بررسی موارد نقض حقوق بشر تصریح شده در این گزارش و همچنین هیچ مدرکی حاکی از پیگرد کیفری مرتکبین نقض حقوق بشر، یا تامین هیچ شکلی از اقدامات جبرانی در حق قربانیان نیافته است.

۱۱۸. قربانیان محروم از حقوق خود بر برابری، حقیقت، عدالت و اقدامات جبرانی با نظام قضائی مواجه شده‌اند که فاقد استقلال، شفافیت و پاسخگویی است. قضات، دادستان‌ها، ماموران اطلاعاتی و وکلای مدافع مشمول در فهرست تایید شده ریاست قوه قضائیه، همگی به اتفاق در انکار و پنهان کردن نقض حقوق بشر، جهت محافظت از مرتکبین و مجازات کسانی که خواستار عدالتند همکاری کردند.

ث - راه‌ها و گزینه‌های پاسخگو نگاه داشتن مرتکبین در خارج از جمهوری اسلامی ایران

۱۱۹. به علت فقدان تدابیر جبرانی موثر در داخل کشور، راه‌های قانونی خارج از کشور در سطوح کشوری و بین‌المللی تنها گزینه قابل‌دسترس جهت پاسخگوسازی مرتکبین است. به ویژه، کمیته به این نتیجه رسیده است که کشور های ثالثی که اصل صلاحیت قضایی جهانی را اعمال می‌کنند گزینه مهمی برای قربانیان، از جمله کسانی که در خاک آن‌ها هستند، در راستای پاسخگوسازی مرتکبین موارد نقض و جرایم تشریح شده در گزارش حاضر ارائه می‌کنند. برای انجام تحقیقات و تعقیب کیفری اعمال تصریح‌شده در این گزارش، کشورها می‌توانند بر روش‌ها و ابزارهای مختلفی، از جمله بازکردن «تحقیقات ساختاری»، تاسیس تیم‌های تحقیقاتی مشترک، ردیابی و رصد مرتکبین مظنون به ارتکاب موارد نقض و ارسال درخواست‌های رسمی جهت کمک‌های قضایی برای گردآوری اطلاعات مرتبط، از جمله گرفتن مدارک از این کمیته، اتکا کنند.

۱۲۰. در سطح بین‌المللی، بعضی از موارد نقض تشریح شده در گزارش حاضر ممکن است در حوزه صلاحیت قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری، از جمله در ارتباط با اجرای میثاق بین‌المللی حذف تمام اشکال تبعیض نژادی، قرار بگیرد که در این حوزه قربانیان می‌توانند، پیرو ماده ۴۱ اساسنامه دادگاه، از یک حکم الزام‌آور جهت اقداماتی مشروط و موقتی، جهت حفظ حقوق خود بهره‌مند شوند.

۱۲۱. با در نظر گرفتن تعهد تضمین دسترسی قربانیان به اقدامات جبرانی کارآمد، موثر، فوری و مناسب، از جمله دسترسی به دانستن حقیقت و جبران خسارت، غرامت مالی، اعاده به وضع سابق، توانبخشی و تامین رضایت، کمیته یادآور می‌شود که نیاز به ابتکار عمل‌هایی در سطوح ملی و بین‌المللی، در ارتباط با قربانیان موارد نقض ذکر شده در گزارش حاضر وجود دارد.

ج - نتیجه و توصیه‌ها

۱۲۲. تبعیض فراگیر و عمیقاً ریشه‌دار ساختاری و نهادینه شده علیه زنان و دختران، که در تمامی عرصه‌های زندگی عمومی و خصوصی آنان رخنه کرده، هم جرقه و هم تسهیل‌کننده موارد گسترده جدی نقض حقوق بشر و جنایات تحت قوانین بین‌المللی بوده که در بستر جنبش «زن، زندگی، آزادی»، علیه زنان و دختران و همچنین مدافعین برابری و حقوق بشر، در جمهوری اسلامی ایران ارتکاب یافته است. جنبه‌های تبعیض در همنهاده، مبتنی بر هویت اتنیک و مذهبی، تجربه بسیاری را از خشونت و بی‌عدالتی در بستر اعتراضات و پس از آن شکل داد.

۱۲۳. با توجه به بار سنگین نتایج و یافته‌های این گزارش، کمیته از مقامات ایران مصرانه خواستار موارد زیر است: توقف اجرای تمام احکام اعدام و آزادی فوری و بی قید و شرط تمامی افرادی که خودسرانه در بستر اعتراضات یا به علت عدم رعایت حجاب اجباری یا دفاع از عدم رعایت آن دستگیر یا بازداشت شده‌اند؛ توقف آزار و اذیت قضایی معترضان، قربانیان و خانواده‌هایشان؛ فسخ یا اصلاح قوانین تبعیض‌آمیز علیه زنان و دختران و همچنین علیه مردان و پسران، به ویژه قوانین مرتبط با حجاب اجباری؛ و منحل کردن سیستم و نظام تعقیب و آزار و اجرای آن.

۱۲۴. این کمیته از مقامات ایران مصرانه خواستار موارد زیر است: توقف از آسیب‌دیده از نقض حقوق بشر مرتبط با اعتراضات آغاز شده از ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ بر عدالت، حقیقت و جبران خسارت را منطبق با معیارهای حقوق بشر بین‌المللی، تامین کنند. با توجه به فراگیری مصونیت از مجازات و تبعیض ساختاری در داخل کشور، کشور های عضو باید علاوه بر پاسخگو نگاه داشتن مسئولین موارد نقض در سطوح ملی و بین‌المللی در خارج از کشور ایران، راهبردها و گزینه‌های ارائه اقدامات جبرانی، از جمله اعاده وضعیت، غرامت مالی و توانبخشی برای آسیب‌های روحی و روانی و جسمانی، تامین رضایت (به عنوان مثال: برگزاری مراسم یادبود و ادای احترام به قربانیان) و تضمین عدم تکرار این موارد نقض حقوق بشر، را بررسی و پیگیری کنند. در این زمینه، کشورهای عضو باید پناهندگی و ویزاهای بشردوستانه اعطا کرده و کمک‌های درمانی و حیات‌بخش برای قربانیان، از جمله برای افرادی که به دلیل مشارکتشان برای دفاع از حقوق بشر در بستر اعتراضات از آزار و اذیت و تعقیب در جمهوری اسلامی ایران گریخته‌اند را میسر و فراهم نمایند.

۱۲۵. با وجود اینکه کمیته به نتایج قابل توجه و مهمی دست‌یافته اما با اعطای زمان بیشتر خواهد توانست به استحکام و تقویت مدارک و شواهد خود در رابطه با تبعیض ساختاری و نهادینه‌شده آشکار در بستر این اعتراضات بپردازد و حفظ و نگهداری موثر و کارآمد مدارک و شواهد را جهت استفاده در روندهای حقوقی تضمین کند.

۱۲۶. دلاوری و تاب‌آوری زنان، مردان و کودکان جنبش «زن، زندگی، آزادی» نیاز حیاتی به همبستگی جهانی دارد، همبستگی با همه کسانی که به مبارزه برای برابری، عدالت، حق آزادی بیان و تجمعات مسالمت‌آمیز و حقوق زنان و دختران در جمهوری اسلامی ایران ادامه می‌دهند.

Distr.: General
2 February 2024
Arabic
Original: English

الجمعية العامة

مجلس حقوق الإنسان

الدورة الخامسة والخمسون

26 شباط/فبراير - 5 نيسان/أبريل 2024

البند 4 من جدول الأعمال

حالات حقوق الإنسان التي تتطلب اهتمام المجلس بها

تقرير البعثة الدولية المستقلة لتقصي الحقائق في جمهورية
إيران الإسلامية*

موجز

يتضمن هذا التقرير، المقدم إلى مجلس حقوق الإنسان عملاً بالقرار [د-1/35](#)، النتائج التي توصلت إليها البعثة الدولية المستقلة لتقصي الحقائق في جمهورية إيران الإسلامية بموجب القانون الدولي لحقوق الإنسان، وحسب الاقتضاء، بشأن الجرائم التي ينص عليها القانون الدولي. وتبين البعثة، في التقرير، النتائج التي توصلت إليها فيما يتعلق بالاحتجاجات التي بدأت في 16 أيلول/سبتمبر 2022 في سياق حركة "المرأة، الحياة، الحرية"، ولا سيما فيما يتعلق بالنساء والأطفال. ويتضمن التقرير النتائج التي توصلت إليها البعثة بشأن وفاة جينا ماهسا أميني في الحجز، وغيرها من الانتهاكات الجسيمة لحقوق الإنسان المرتكبة ضد المتظاهرين وغيرهم، بما في ذلك استخدام القوة، والاعتقالات والاحتجاز، والمعاملة أثناء الاحتجاز، والفضاء الرقمي، والإجراءات القانونية المتعلقة بالاحتجاجات. ويختتم بتقييم لمسؤولية الدولة عن الانتهاكات التي تم العثور عليها وبتوصيات، بما في ذلك بشأن المساءلة وجبر الضرر.

أولاً- مقدمة

- 1- أنشأ مجلس حقوق الإنسان، في قراره **د-1/35/1**، البعثة الدولية المستقلة لتقصي الحقائق في جمهورية إيران الإسلامية لإجراء تحقيق شامل ومستقل في انتهاكات حقوق الإنسان المزعومة في جمهورية إيران الإسلامية المتعلقة بالاحتجاجات التي بدأت في 16 أيلول/سبتمبر 2022، ولا سيما فيما يتعلق بالنساء والأطفال؛ وإثبات الحقائق والظروف المحيطة بالانتهاكات المزعومة؛ وجمع وتوحيد وتحليل الأدلة على هذه الانتهاكات وحفظ تلك الأدلة، قصد التعاون في أي إجراءات قانونية. وعملاً بالقرار **د-1/35/1**، أعدت البعثة هذا التقرير للدورة الخامسة والخمسين للمجلس وتقريراً موسعاً صدر بوصفه ورقة غرفة اجتماعات ويتناول بالتفصيل الوقائع والقرارات القانونية والتوصيات.
- 2- وحث مجلس حقوق الإنسان حكومة جمهورية إيران الإسلامية على التعاون مع البعثة تعاوناً تاماً، والسماح لها بدخول البلد بدون عوائق، وتزويدها بالمعلومات اللازمة لأداء ولايتها. وتأسف البعثة لعدم تعاون الحكومة، بما في ذلك بشأن دخول البلد وتقديم المعلومات، وعدم ردها على الرسائل العشرين التي أرسلتها البعثة حتى 22 كانون الثاني/يناير 2024. وتعترف البعثة بتعاملها مع اللجنة الخاصة التي عينتها الحكومة للتحقيق في اضطرابات عام 2022، لكنها تأسف لعدم وجود أي رد جوهري.
- 3- وواجهت البعثة أيضاً معوقات بسبب القيود التي فرضتها الحكومة على الاتصالات عبر الإنترنت، والتي أثرت على الخطوط الأرضية وشبكات الهاتف المحمول، وشددت المراقبة الإلكترونية، ومضايقة وترهيب الضحايا والشهود وأسرهم داخل البلد وخارجه. وأدت هذه التدابير إلى انتشار الخوف، وردع كثير من الناس عن التعامل مع البعثة.
- 4- ومع ذلك، جمعت البعثة معلومات وأدلة كافية لإثبات الحقائق والتوصل إلى استنتاجات تفيد بأن انتهاكات للقانون الدولي لحقوق الإنسان قد ارتكبت، وكذلك جرائم بموجب القانون الدولي.

ثانياً- المنهجية والإطار القانوني

- 5- نشرت البعثة اختصاصاتها في تموز/يوليه 2023⁽¹⁾. وأكدت تقيدها الصارم في جميع أنشطتها بمبادئ "عدم إلحاق الضرر" والاستقلالية والحياد والموضوعية والشفافية والنزاهة.
- 6- واعتمدت البعثة على المعلومات والأدلة التالية: القوانين، والمراسيم، واللوائح والسياسات، والبيانات والتقارير الرسمية، والوثائق القضائية الصادرة عن السلطات الإيرانية؛ والمقابلات المعمّقة مع الضحايا والشهود؛ والتصوير الطبي والوثائق الطبية والتقارير الطبية المستقلة؛ والصور ومقاطع الفيديو المتحقّقة منها؛ والصور الساتلية.
- 7- وحيثما اعتبرت البعثة أن المعلومات صحيحة والمصدر جدير بالثقة والاعتماد، استخدمت مصادر ثانوية لتأكيد المصادر والأنماط الأولية ووضعها في سياقها. وشملت هذه المصادر المعلومات التي قدمتها إلى البعثة كيانات الأمم المتحدة ومنظمات حقوق الإنسان.
- 8- ونظراً لمحدودية وقت البعثة ومواردها والقيود المفروضة على إمكانية دخولها إلى البلد، حددت هذه الأخيرة أولويات الحوادث على أساس خطورة الادعاءات وطابعها الرمزي والمعلومات المتاحة. ولذلك فإن النتائج المقدمة ليست شاملة.

(1) متاحة في <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/ffm-iran/index>.

- 9- واعتمدت البعثة أيضاً نهجاً متعدد الجوانب في ضوء تركيزها على النساء والأطفال. وأعطت الأولوية لتأثير الانتهاكات على الضحايا، مع مراعاة هوياتهم المتداخلة و/أو التمييز الهيكلي على أساس العمر أو الجنس أو النوع الاجتماعي أو الميل الجنسي أو الهوية الجنسانية أو الوضع الاجتماعي - الاقتصادي أو الرأي السياسي أو الدين أو المعتقد أو الإثنية أو الجنسية.
- 10- وتمشياً مع الممارسة العامة لهيئات التحقيق التابعة للأمم المتحدة، طبقت البعثة معيار الإثبات المطلوب القائم على "الأسباب المعقولة للاعتقاد".
- 11- واستخدمت البعثة في المقام الأول القانون الدولي لحقوق الإنسان كإطار لتحقيقها، وواصلت النظر، حسب الاقتضاء، في التزامات الدول الأخرى بموجب المعاهدات الدولية والقانون العرفي، بما في ذلك ما يتعلق بالجرائم المنصوص عليها في القانون الدولي. ونظرت البعثة أيضاً في الإطار القانوني الإيراني.
- 12- وتعرب البعثة عن امتنانها لمن ساهموا في التحقيق من خلال توفير المواد والتحليلات، ولا سيما للضحايا وأسرههم والشهود، الذين خاطروا بتقديم رواياتهم المباشرة. ولا ينبغي بأي حال من الأحوال أن يواجه أي شخص أعمالاً انتقامية بسبب تعاونه مع البعثة.

ثالثاً - معلومات أساسية

- 13- اندلعت حركة "المرأة، الحياة، الحرية" على خلفية تاريخ طويل من حركات الاحتجاج، بما في ذلك النشاط النسائي، في جمهورية إيران الإسلامية. وأنت إلى الواجهة بمطالب تدعو إلى القضاء على التمييز الراسخ ضد النساء والفتيات، الذي تجسده تشريعات البلد المتعلقة بقوانين الحجاب الإلزامي. وبدأت الاحتجاجات في 16 أيلول/سبتمبر 2022 وانتشرت في جميع أنحاء البلد بسبب وفاة جينا مهسا أميني، وهي شابة إيرانية كردية، بعد أنت اعتُقلت لارتدائها الحجاب بطريقة "غير لائقة". وحفزت هذه الاحتجاجات النساء والرجال والأطفال من مختلف الخلفيات الإثنية والدينية والاجتماعية - الاقتصادية، بناءً على العديد من المظالم. وبسبب قيادة النساء والشباب، كانت الاحتجاجات غير مسبوقه في مداها وطول أمدها، وأخيراً في رد الدولة العنيف، مما دفع مجلس حقوق الإنسان إلى إنشاء البعثة.
- 14- وعلى غرار حركات الاحتجاج السابقة في جمهورية إيران الإسلامية، اتسم الرد على الاحتجاجات التي كان شعارها "المرأة، الحياة، الحرية" بالقمع والإفلات من العقاب. وشوهت السلطات سمعة المحتجين، واستخدمت العنف الجسدي والنفسي والجنسي، والمضايقات القضائية، ومجموعة واسعة من الوسائل الأخرى لقمع المعارضة السلمية، على النحو المفصل في هذا التقرير. وتأثرت بشكل خاص المناطق التي تقطنها أقليات.
- 15- وعلى الرغم من أن الاحتجاجات في الشوارع قد هدأت إلى حد كبير، فإن آثارها وأشكال أخرى من الاحتجاج لا تزال مستمرة، إلى جانب قمع الدولة. وتوجز البعثة في تقريرها نتائج تحقيق استمر لمدة عام في مزاعم انتهاكات حقوق الإنسان المرتبطة بالاحتجاجات وسجل من أعمال التحدي والمقاومة الشجاعة من قبل أفراد في جميع أنحاء البلد⁽²⁾.

(2) انظر ورقة غرفة الاجتماعات للاطلاع على تفاصيل المواد الأساسية وتحليل البعثة.

رابعاً- وفاة جينا مهسا أميني أثناء الاحتجاز

16- قامت البعثة بتحليل المعلومات والأدلة المتعلقة بوفاة السيدة أميني أثناء احتجازها لدى "شرطة الأخلاق".

17- وقد أثبتت البعثة أن شرطة الأخلاق اعتقلت السيدة أميني في 13 أيلول/سبتمبر 2022، حوالي الساعة 18/30، أثناء مغادرتها محطة مترو الشهيد حقاني في طهران بدعوى ارتدائها الحجاب بطريقة "غير لائقة". ونقلت شرطة الأخلاق السيدة أميني في شاحنة إلى مرفق احتجاج فوزارا لتخضع "لصف لإعادة التثقيف". وانهارت بعد 26 دقيقة من وصولها ونُقلت بعد 30 دقيقة إلى مستشفى كسرى. وفي تلك الليلة، أُبلغ والداها بأنها نُقلت إلى المستشفى "مع تأخير" وكانت "ميتة دماغياً بالفعل". وأصدر والداها، الذي سُمح له برؤيتها في المستشفى مرة واحدة على الأقل، تصريحات علنية متكررة أفاد فيها بأنه رأى خلال تلك الزيارة كدمات على قدميها ودماً يقطر من أذنها. وفي 16 أيلول/سبتمبر، توفيت السيدة أميني. وفي 17 أيلول/سبتمبر، نُقلت جثتها إلى مسقط رأسها سقز، حيث دُفنت. وذكرت شهادة الوفاة الرسمية أنها توفيت "لأسباب غير معروفة".

18- وتشدد البعثة على الطابع التعسفي لاعتقال السيدة أميني واحتجازها، اللذين استندا إلى القوانين والسياسات التي تنظم الحجاب الإلزامي والتي تميز أساساً ضد النساء والفتيات ولا يسمح بها القانون الدولي لحقوق الإنسان. وتنتهك تلك القوانين والسياسات الحق في حرية التعبير وحرية الدين أو المعتقد واستقلال النساء والفتيات. وشكل اعتقال السيدة أميني واحتجازها، قبل وفاتها أثناء الاحتجاز، انتهاكاً لحقها في الحرية الشخصية.

19- وعندما يُصاب شخص أو يموت في مكان احتجاز، يُفترض عموماً أن الدولة مسؤولة عن ذلك بسبب السيطرة التي تمارسها الدولة على الأشخاص الذين تحتجزهم. واستناداً إلى الأدلة، يمكن استبعاد المضاعفات المزعومة الناجمة عن العملية الجراحية التي خضعت لها السيدة أميني في طفولتها باعتبارها السبب المباشر لوفااتها. ولدى البعثة أسباب معقولة للاعتقاد بأن وفاتها نتجت عن أسباب خارجية. فقد أثبتت وجود أدلة على أن جسد السيدة أميني تعرض للأذى أثناء احتجازها لدى شرطة الأخلاق. واستناداً إلى الأدلة وأنماط العنف التي ترتكبها شرطة الأخلاق في إنفاذ الحجاب الإلزامي على المرأة، فإن البعثة مقتنعة بأن السيدة أميني تعرضت لعنف جسدي أدى إلى وفاتها. وعلى هذا الأساس، تتحمل الدولة المسؤولية عن وفاتها بصورة غير قانونية.

20- وخلصت البعثة أيضاً إلى أن الحكومة لم تمتثل لواجبها في التحقيق الفوري والفعال والشامل والمستقل والمحايد والشفاف في حالة وفاة يُحتمل أن تكون غير قانونية، في انتهاك للقانون الدولي لحقوق الإنسان. وبدلاً من ذلك، اتخذت السلطات الإيرانية خطوات فعالة للتعطيل على حقيقة وفاة السيدة أميني، بما في ذلك على أسرتها وعامة الناس. وعلى وجه الخصوص، كانت المضايقات القضائية والترهيب يستهدفان أسرتها من أجل إسكاتهما ومنعها من التماس الإنصاف القانوني. وتعرض بعض أفراد الأسرة للاعتقال التعسفي، في حين اعتُقل محامي الأسرة، صالح نيكبخت، وثلاثة صحفيين، هم نيلوفار حميدي وإلهي محمدي ونازيلا معروفان، الذين كتبوا تقارير عن وفاة السيدة أميني، وحوكموا وحُكم عليهم بالسجن.

خامساً- الاحتجاجات التي بدأت في 16 أيلول/سبتمبر 2022

21- يخضع حق التجمع السلمي لقيود صارمة بموجب القانون الإيراني. ويُجرّم تنظيم الاحتجاجات والمشاركة فيها فعلياً فيما يتعلق بالتجمعات العامة التي تُعتبر منتقدة للجمهورية الإسلامية.

ووصفت السلطات المحتجين في حركة "المرأة، الحياة، الحرية" بأنهم "مثيرو شغب" أو "عملاء للعدو"، ومن ثم وصفت السلوك المحمي بموجب القانون الدولي لحقوق الإنسان على أنه تهديد للنظام العام أو الأمن القومي⁽³⁾. وعلى الرغم من أن القانون الدولي لحقوق الإنسان يسمح بفرض قيود على أساس الأمن القومي والنظام العام، فإن هذه التدابير يجب أن تكون اقتحامية بأقل قدر ممكن وأن يكون مسموحاً بها بشكل استثنائي للغاية فيما يتعلق بالاحتجاجات السلمية. وتقر البعثة بأن أفراداً من قوات الأمن قُتلوا وأُصيبوا ووجدت حالات عنف من قبل المتظاهرين، لكنها خلصت إلى أن الغالبية العظمى من الاحتجاجات كانت سلمية.

ألف- استخدام القوة

22- لم تقدم سلطات الدولة أرقاماً مفصلة أو بيانات مصنفة عن الأفراد الذين قُتلوا وأُصيبوا في سياق الاحتجاجات. بيد أن الحكومة أعلنت أن الاحتجاجات أسفرت عن مقتل 75 أو أكثر من الموظفين المكلفين بإنفاذ القانون وإصابة 7 000 منهم⁽⁴⁾. وحتى أيلول/سبتمبر 2023، كان الرقم الموثوق به هو 551 قتيلاً، من بينهم ما يصل إلى 49 امرأة و68 طفلاً. وأصيب نساء ورجال بأعداد مماثلة. وسُجّلت وفيات فيما لا يقل عن 26 محافظة من أصل 31، وكان أكبر عدد من الضحايا في المناطق التي تقطنها أقليات، ولا سيما في محافظة سيستان وبلوشستان، والمناطق الكردية في البلد (كردستان وكرمانشاه)، وأجزاء من أذربيجان الغربية. وبلغ أعلى عدد من الوفيات المسجلة في يوم واحد 104 حالات وفاة في 30 أيلول/سبتمبر 2022، خلال الاحتجاجات التي أعقبت صلاة الجمعة في مدينة زاهدان بمحافظة سيستان وبلوشستان.

23- وحققت البعثة في استخدام قوات الأمن للقوة في الاحتجاجات في 14 محافظة بين 16 أيلول/سبتمبر و21 تشرين الثاني/نوفمبر 2022، ولا سيما في الحالات الرمزية التي تعتبرها البعثة ممثلة لأنماط استخدام القوة التي حددتها.

24- وحددت البعثة نمطاً لاستخدام قوات الأمن للأسلحة النارية، بما في ذلك البنادق الهجومية وبنادق محملة بذخيرة تحتوي على كريات متعددة، مما تسبب في معظم الوفيات. ووجدت البعثة أيضاً ممارسة تتمثل في استخدام ذخائر مصنفة على أنها "أقل فتكاً"، بما في ذلك ذخيرة تحتوي على مقذوفات متعددة ذات تأثير حركي، خارج نطاق المعايير ذات الصلة. وفي وثيقة استندت إلى بلاغ رسمي، أكد مسؤولون من السلطة القضائية أن قيادة إنفاذ القانون في جمهورية إيران الإسلامية (المعروفة باسم فراجا) وقوات الحرس الثوري وقوات الباسيج أطلقت خلال أسبوع واحد أكثر من 300 خرطوشة ذخيرة حية وأكثر من اثنتي عشرة خرطوشة فارغة، مستخدمة أسلحة من قبيل بنادق AK-47s وMP5s (رشاشات قصيرة) ومسدسات، وما يقرب من 300 خرطوشة محملة بكرات مطاطية متعددة و40 رصاصة مطاطية. وتشير الوثيقة إلى أن قوات الأمن استخدمت أيضاً مهيجات كيميائية وقنابل صوتية ودخانبة.

25- وحددت البعثة نمطاً لاستخدام قوات الأمن القوة الفتاكة ضد المحتجين في مواقف لم يكن فيها تهديد وشيك بالموت أو الإصابة الخطيرة. ولا تشكل أعمال العنف التي يرتكبها المحتجون الأفراد، من قبيل إلقاء الحجارة أو حرق الإطارات أو عرقلة إنفاذ القانون، تهديداً وشيكاً بالموت أو الإصابة الخطيرة من شأنه أن يبرر استخدام القوة الفتاكة. وبالمثل، فإن العنف الذي يرتكبه المحتجون في مرحلة مبكرة، أو في جزء

(3) تقارير المجلس الأعلى لحقوق الإنسان في جمهورية إيران الإسلامية، 15 تشرين الأول/أكتوبر 2022 و20 تشرين الثاني/نوفمبر 2022 و7 شباط/فبراير 2023.

(4) بيان من الأمين العام للمجلس الأعلى لحقوق الإنسان في جمهورية إيران الإسلامية أثناء الدورة الثالثة والخمسين لمجلس حقوق الإنسان، 5 تموز/يوليه 2023.

آخر، من الاحتجاج لا يبرر استخدام القوة الفتاكة، حيث لا يوجد تهديد وشيك. والاحتجاج أمام مبنى حكومي أو قاعدة أمنية أو ترديد شعارات أو مساعدة الآخرين أو قيادة سيارة بالقرب من هذه الأماكن هي أعمال سلمية بطبيعتها. والضحايا الذين قُتلوا وأصيبوا بالقوة الفتاكة أثناء مشاركتهم هم أو غيرهم في هذه الأنشطة لم يكونوا يشكلون تهديداً وشيكاً. وفيما يتعلق بالحوادث التي تم التحقيق فيها، كان استخدام القوة الفتاكة بالتالي غير قانوني، وشكلت عمليات القتل التي استهدفت المحتجين عمليات إعدام خارج نطاق القضاء.

26- وحددت البعثة أنماطاً من استخدام القوة الفتاكة لتفريق الاحتجاجات، بما في ذلك إطلاق النار العشوائي والوحشي ودون تمييز على المتظاهرين والمارة بالبنادق وغيرها من الأسلحة المحملة بذخيرة تحتوي على كريات معدنية متعددة، مثل الخردقات. واستهدفت قوات الأمن أجزاء حيوية من جسد المتظاهرين والمارة، بما في ذلك الوجه والرأس والرقبة والمنطقة التاسلية، ولا سيما بذخيرة تحتوي على كريات معدنية متعددة. ويُعد استخدام الذخيرة التي تحتوي على كريات معدنية متعددة في الاحتجاجات بمثابة استخدام عشوائي بسبب خطر إصابة المتظاهرين والمارة بإصابات خطيرة، وهو غير قانوني.

27- وحققت البعثة أيضاً في استخدام الأسلحة والذخائر بطرق أقل فتكاً. ووفقاً لتقارير المجلس الأعلى لحقوق الإنسان في جمهورية إيران الإسلامية، ألحق المحتجون أضراراً واسعة النطاق بالمتلكات الخاصة والأماكن العامة والدينية⁽⁵⁾. وأيدت البعثة بعض مزاعم الدمار المادي، لكنها رأت أنه حتى استخدام ما يسمى القوة الأقل فتكاً، مثل الغاز المسيل للدموع أو خراطيم المياه، كان غير متناسب بسبب تأثيره العشوائي على المحتجين، وخاصة أولئك الذين يحتجون سلمياً. وعلاوة على ذلك، فعلى الرغم من أن المقذوفات ذات التأثير الحركي، مثل الرصاص المطاطي، تُصنّف على أنها أقل فتكاً، فإن الذخيرة التي تطلق عدة رصاصات مطاطية في طلقة واحدة تنطوي على خطر إحداث إصابات في العين وإصابة المتظاهرين والمارة بالعمى وتؤدي إلى ذلك.

28- ووجدت البعثة نمطاً من الإصابات الواسعة والدائمة والمغيرة لحياة المحتجين، نتيجة لاستخدام القوة الفتاكة والأقل فتكاً على السواء. وسجلت تقارير الطب الشرعي والتقارير الطبية أضراراً جسيمة ودماراً لجماجم وأنسجة المخ والأعضاء الداخلية لمن أصيبوا بطلقات نارية، ناتجة عن مجموعة من الأسلحة والذخيرة.

29- وحددت البعثة نمطاً من الإصابات في أعين المحتجين والمارة، بمن فيهم النساء والأطفال، مما أدى إلى فقدان بصرهم جزئياً أو كلياً، وأثر على صحتهم البدنية والعقلية، وأثر، فيما يتعلق بالأطفال، على تعليمهم. وذكر شاهد فقد البصر في إحدى عينيه أن أحد أفراد قوات الأمن كان يوجه بندقيّة كرات طلاء محملة برصاص مطاطي إلى الرأس من مسافة متر واحد. وتلاحظ البعثة الأثر الرادع والمخيف لمثل هذه الإصابات لأنها تترك علامة دائمة على الضحايا، وتسمهم⁶ أساساً بأنهم محتجون. وفي سياق تُجرّم فيه الاحتجاجات فعلياً، لدى البعثة قناعة بأن هذا الأثر كان مقصوداً.

30- وظهر نمط يتمثل في استهداف قوات الأمن لمتظاهرين محددين، على أسس تمييزية، مثل النوع الاجتماعي والأصل الإثني. وهُدّدت امرأة بإطلاق النار عليها إن لم ترتدّ الحجاب مرة أخرى، في حين وُصفت نساء أخريات بالعاهرات وقيل لهن، قبل إطلاق النار عليهن، إنه لا يوجد شيء اسمه "امرأة، حياة، حرية".

31- وأدى الافتقار إلى الرعاية الصحية للاستجابة لحالات الطوارئ إلى تفاقم الوضع. ففي بعض الحالات، استخدمت قوات الأمن سيارات الإسعاف للنقل. وحُرّم المحتجون المصابون بانتظام من دخول

(5) تقارير المجلس الأعلى لجمهورية إيران الإسلامية، 15 تشرين الأول/أكتوبر 2022 و20 تشرين الثاني/نوفمبر 2022 و7 شباط/فبراير 2023.

المستشفيات المحاطة بوجود مكثف للشرطة. وأصدرت وزارة الصحة تعليمات رسمية إلى العاملين في المجال الطبي بالإبلاغ عن أي شخص يطلب المساعدة الطبية بسبب الإصابات. وقامت قوات الأمن بمضايقة العاملين في مجال الرعاية الصحية واعتقالهم واحتجازهم.

32- وخلصت البعثة إلى أن قوات الأمن لجأت إلى استخدام القوة الفتاكة استخداماً غير ضروري وغير متناسب، مما أسفر عن مقتل وإصابة محتجين لم يشكلوا تهديداً وشيكاً بالموت أو الإصابة الخطيرة، وبذلك ارتكبت عمليات قتل غير قانونية وخارج نطاق القضاء.

باء - الاعتقالات والاحتجاز في سياق الاحتجاجات

33- وجدت البعثة نمطاً واسع الانتشار لقيام قوات الأمن باعتقال المحتجين أو احتجازهم بشكل تعسفي بسبب مجموعة من السلوكيات المحمية، مثل الرقص أو الهتاف أو كتابة الشعارات على الجدران وإطلاق أبواق السيارات. واعتقلت السلطات أيضاً أفراداً من أسر المحتجين الذين كانوا يلتمسون الإنصاف، ومؤيديهم (المحامين والعاملين في المجال الطبي)، وأولئك الذين يعبرون عن تضامنهم، والمعلمين، والفنانين، والرياضيين، والمؤثرين على وسائل التواصل الاجتماعي. واعتقلت السلطات أيضاً واحتجزت أولئك الذين يسعون إلى كشف الحقيقة بشأن انتهاكات حقوق الإنسان، مثل الصحفيين والمدافعين عن حقوق الإنسان.

34- واعتُقل آلاف النساء والرجال والأطفال في جميع أنحاء البلد. ودون تقديم أي بيانات عامة عن أعداد المعتقلين والمحتجزين، ذكرت الحكومة، في شباط/فبراير 2023، أن قرار العفو صدر بحق 22 000 فرد على علاقة بالاحتجاجات⁽⁶⁾. ووفقاً لبعض منظمات حقوق الإنسان، قد يصل عدد الأشخاص المحتجزين خلال الاحتجاجات إلى 60 000 شخص. وذكرت السلطات أن متوسط أعمار المعتقلين هو 15 عاماً⁽⁷⁾.

35- وشنت قوات الأمن والمخابرات أيضاً مدهامات استهدفت منازل المحتجين وأماكن عملهم ومدارسهم وجامعاتهم أثناء الاحتجاجات وبعدها، لأغراض الاعتقال والتفتيش والمصادرة. ووقعت هذه الغارات حتى خلال الاحتفالات التذكارية أو طقوس الجنازة. وتم التعرف على المحتجين باستخدام أدوات الاستخبارات والمراقبة، مثل الطائرات بدون طيار وكاميرات المراقبة. وقام مسؤولو الأمن والمخابرات المتواجدون بأعداد كبيرة حول المستشفيات بالقبض على المحتجين المصابين الذين التمسوا الرعاية الطبية.

36- ونفذ عناصر يرتدون ملابس مدنية اعتقالات، وكانوا أحياناً يرتدون أقنعة تخفي وجوههم وهويتهم. ولم يتم بشكل عام تقديم مذكرة توقيف إلى الأفراد الذين اعتُقلوا خارج مواقع الاحتجاج أو إبلاغهم بأسباب اعتقالهم. وتعرض الأفراد الذين اعتُقلوا أو نُقلوا إلى أماكن الاحتجاز عادة للعنف البدني والعنف الجنسي والإساءة اللفظية.

37- واعتُقلت النساء بعنف وتعرضن للمس الأعضاء التناسلية على أيدي أفراد قوات الأمن، وكثيراً ما كان ذلك أثناء نقلهن إلى أماكن الاحتجاز. واعتُقلت بعض النساء من منازلهن لمشاركتهن في الاحتجاجات، مما يشير إلى أن المراقبة قد استُخدمت للتعرف عليهن. واعتُقلت المدافعات عن حقوق الإنسان ومن يُنظر إليهن على أنهن يلعبن أدواراً بارزة في الاحتجاجات أو استُدعيتن لقضاء أحكام كانت غُلِّقت من ذي قبل لمنعهن من حضور الاحتجاجات.

(6) انظر <https://en.irma.ir/news/85056317/> (بالفارسية).

(7) انظر <https://www.irma.ir/news/84904665/> (بالفارسية).

38- واقتيد المحتجون وهم معصوبو الأعين إلى مراكز احتجاز مجهولة في مركبات لا تحمل علامات، وأحياناً في سيارات إسعاف. واحتجزتهم سلطات الدولة في مجموعة من مرافق الاحتجاز، بما في ذلك مراكز الشرطة والسجون ومواقع الاحتجاز السرية المجهولة أو غير الرسمية (التكنات العسكرية، والملاعب الرياضية، والمنازل والشقق الخاصة، والمباني المتداعية، والغرف تحت الأرض التابعة لوزارة الداخلية أو فرع المخبرات التابع لقوات الحرس الثوري). ولم يُسجَل المعتقلون أو سُجّلوا في وقت متأخر جداً وأحياناً فقط بعد إجبارهم على الإدلاء باعترافات بطريقة تتعارض حتى مع الإجراءات الجنائية الإيرانية⁽⁸⁾.

39- واعتُقل مئات الأطفال، بعضهم لا تتجاوز أعمارهم 10 سنوات، ومن بينهم فتيات، أثناء الاحتجاجات وبعدها، بما في ذلك أثناء عمليات اعتقال واسعة النطاق، واحتُجزوا في مرافق احتجاز مع البالغين. ونُقل آخرون إلى مراكز احتجاز الأحداث أو مرافق الصحة العقلية بهدف "إصلاحهم".

40- وحتى الحق المقيد في الحصول على مساعدة محام من قائمة رئيس السلطة القضائية للمحامين المعتمدين⁽⁹⁾ لم يُنفذ، كما لم يُنفذ الحق في المثول على وجه السرعة أمام سلطة قضائية مستقلة ونزيهة.

41- واحتجزت السلطات الإيرانية المعتقلين بشكل روتيني بمعزل عن العالم الخارجي و/أو في الحبس الانفرادي المطول، ورفضت إبلاغ أسرهم بمكان وجودهم، وفي بعض الحالات وضعتهم خارج حماية القانون، ووصل الأمر إلى حد الاختفاء القسري. وفي معظم الحالات التي حققت فيها البعثة، أُطلق سراح المحتجزين ولكن بعد أن دفعت الأسرة مبالغ مفرطة من الكفالة.

جيم - التعذيب والمعاملة أو العقوبة القاسية أو اللاإنسانية أو المهينة

42- أثبتت البعثة أن موظفين عموميين إيرانيين ارتكبوا عمداً أعمال تعذيب لأغراض مثل انتزاع اعتراف أو الحصول على معلومات أو العقاب أو التهريب أو الإذلال أو الإكراه أو لأسباب قائمة على التمييز ومنع المشاركة في الاحتجاجات. وبالإضافة إلى ذلك، وبسبب التهديد بمثل هذه المعاملة، اعترف العديد من المعتقلين، ومعظمهم من الشباب، استجابة لمطالب المحققين.

43- وعادة ما يبدأ التعذيب وسوء المعاملة عند الاعتقال ويستمر أثناء النقل إلى مرافق الاحتجاز، بما في ذلك مراكز الشرطة، ومراكز الاحتجاز التابعة لقوات الحرس الثوري ووزارة الاستخبارات، والسجون التي تديرها المؤسسة العامة للسجون والتدابير الإصلاحية والتعليمية (مؤسسة السجون). وخضع المعتقلون، بمن فيهم الأطفال، لجلسات استجواب طويلة ومتكررة، تم خلالها تعصيب أعينهم أو تغطية رؤوسهم، وتعرضوا لأشكال مختلفة من الإيذاء البدني والنفسي تصل إلى حد التعذيب. وشمل ذلك الاعتداء البدني، مثل اللكم والركل والضرب والجلد والحرق، واستخدام الصدمات الكهربائية، والتعليق، والأوضاع المجهدة. وأعطى العديد من المعتقلين، بمن فيهم الأطفال، مواد غير معروفة أو حُقنوا بها بالقوة. وأفاد معظم الضحايا بأنهم لم يتمكنوا من الحصول على الرعاية الطبية، على الرغم من الإصابات التي لحقت بهم نتيجة للتعذيب. وتعرض المعتقلون بشكل منهجي للإساءة اللفظية، بما في ذلك الإهانات ذات الطابع الجنسي أو القائمة على الأصل الإثني والديني. واستخدمت سلطات الاحتجاز أشكالاً مختلفة من التعذيب النفسي وسوء المعاملة، بما في ذلك الحبس الانفرادي لفترات تتراوح بين ليلة واحدة وعدة أسابيع، والتهديد بالقتل والاعتصام وإيذاء أفراد الأسرة. ووقعت أفضع أشكال العنف، بما في ذلك العنف الجنسي والجنساني، في أماكن احتجاز غير رسمية تديرها قوات الحرس الثوري ووزارة الاستخبارات.

(8) المادة 49 من قانون الإجراءات الجنائية، واللجنة التنفيذية لتشكيل وإدارة مراكز الاحتجاز التابعة للشرطة والإشراف عليها، المادة 47.

(9) المادة 48 من قانون الإجراءات الجنائية.

- 44- ووجدت البعثة أن الأطفال يحتجزون لأيام أو حتى أسابيع في مرافق احتجاز رسمية وغير رسمية، دون معرفة أسباب احتجازهم ودون الاتصال بأسرهم أو إعطائهم فرصة لطلب ممثل قانوني. وكما هو الحال مع البالغين، تعرضوا للتعذيب البدني والنفسي والجنسي الشديد، بما في ذلك الاغتصاب.
- 45- ووجدت البعثة عدة حالات وفاة في الحجز نتيجة للتعذيب. وحُرم الناجون المصابون من الرعاية الطبية أو لم يبلغوا عن التعذيب عند إطلاق سراحهم بسبب الخوف من الانتقام. ولم يتلق بعض المحتجين الرعاية الطبية والدعم النفسي إلا بعد الانتقال إلى الخارج.

1- العنف الجنسي والجنساني

- 46- حددت البعثة نمطاً من العنف الجنسي والجنساني الذي ارتكبهت سلطات الدولة في أماكن الاحتجاز. ويشمل هذا النمط الاغتصاب، بما في ذلك بأداة ما، والتهديد بالاغتصاب، والصعق بالكهرباء على الأعضاء التناسلية، والعري القسري، والتحسس، واللمس، وغير ذلك من أشكال العنف الجنسي. ووجدت البعثة أن العنف الجنسي والجنساني قد ارتكب على النساء والرجال والأطفال الذين تم احتجازهم، بما في ذلك أفراد مجتمع الميم الذين اعتُقلوا على علاقة بالاحتجاجات.
- 47- ومن الأمثلة على هذا النمط حالة مُحْتَجَّة اعتُقلت في تشرين الثاني/نوفمبر 2022 في محافظة كرمانشاه، واقتيدت إلى مركز احتجاز غير رسمي واستجوبها ضباط الأمن لساعات بشأن دورها المزعوم في الاحتجاجات، قبل نقلها إلى غرفة أخرى لإجراء "تفتيش جسدي". وبينما كانت تخلع ملابسها، دخلت الغرفة عميل وعميلة في تشادور وأجبرها على الانبطاح على الأرض، وبينما كانا يمسكانها أرضاً، اغتصبها عميل آخر. وبعد ذلك، اغتصبها أيضاً نفس العميل الذي قام بتقييدها.
- 48- وعلى خلفية الإفلات من العقاب على العنف الجنسي والجنساني، لعبت قوات الأمن على الوصم الاجتماعي والثقافي المرتبط بالعنف الجنسي والجنساني لنشر الخوف وإذلال ومعاينة النساء والرجال والأطفال، بما في ذلك أفراد مجتمع الميم الموسع أو أسرهم لمشاركتهم في الاحتجاجات. وكثيراً ما كان العنف الجنسي والجنساني مصحوباً بإهانات جنسانية موجهة ضد المحتجّات، اللاتي وُصِفن بأنهن "عاهرات" و"مومسات" و"بغايا" دون "شرف"، وبأنهن "على استعداد للتعري" ونشر "الفجور". وفي بعض الحالات، بررت السلطات العنف الجنسي على أساس أن هذه هي "الحرية التي يريدونها". وحددت البعثة نمطاً واضحاً من القسوة الموجهة ضد المتظاهرين على أساس نوعهم الاجتماعي وميلهم الجنسي أو هويتهم الجنسية الفعلية أو المتصورة.
- 49- وللعنف الجنسي والجنساني، على وجه الخصوص، آثار عميقة ودائمة على الصحة العقلية والبدنية للناجين. فالناجون يتعرضون لخطر الإيذاء المزدوج بسبب ما يرتبط بذلك من وصم وعار وبسبب تأثير القوانين التمييزية التي ليس لها لا تحميمهم فحسب، بل قد تؤدي بدلاً من ذلك إلى تجريمهم. وتؤدي هذه العوامل إلى نقص الإبلاغ، مما يوحي بأن مستوى العنف الجنسي والجنساني، وإن كان كبيراً بالفعل، قد يكون أعلى من ذلك.

2- ظروف الاحتجاز

- 50- أثبتت البعثة أن ظروف احتجاز النساء والرجال والأطفال المعتقلين على علاقة بالاحتجاجات مروعة في مراكز الاحتجاز الرسمية وغير الرسمية على السواء في جميع أنحاء البلد، وتصل إلى حد المعاملة للإنسانية أو القاسية أو المهينة، وفي بعض الحالات، إلى حد التعذيب.

51- وكان المعتقلون محتجزين في زنازين صغيرة مكتظة وغير صحية بدون فراش، ومضاعة على مدار الساعة أو غارقة في ظلام دامس. وأفاد معظم الأفراد المعتقلين على علاقة بالاحتجاجات بأنهم قُدم لهم طعام وماء غير كافيين ورتبتي النوعية، وحُرموا من الرعاية الطبية، أو لم يحصلوا إلا على الأدوية الأساسية، حتى عندما كانت لديهم حالات طبية خطيرة.

دال - المحاكمات

52- حددت البعثة نمطاً لمقاضاة ومعاقبة الأشخاص على السلوك المحمي، بما في ذلك المشاركة في الاحتجاجات السلمية، والتعبير المشروع عن معارضة القوانين والممارسات التي تميز ضد النساء والفتيات من خلال الرقص والتصفيق على أنغام الموسيقى، وترديد الشعارات، ومشاركة منشورات على وسائل التواصل الاجتماعي بشأن الاحتجاجات.

53- وأدانت المحاكم الجنائية والثورية المحتجين وحكمت عليهم بسبب هذه الأفعال استناداً إلى تهم جنائية غامضة التعريف، بما في ذلك "نشر دعاية ضد النظام"، و"التجمع والتواطؤ لارتكاب جرائم ضد الأمن"، و"الإخلال بالنظام العام"، و"تشكيل جماعة أو جمعية والعضوية فيها بقصد تقويض أمن البلد"، و"نشر الأكاذيب بقصد تعكير صفو الرأي العام"، و"إهانة القائد"، و"إهانة مقدسات الإسلام".

54- وقد أمكن إصدار هذه الإدانات لأسباب منها وجود شروط استثنائية غامضة وغير محددة للحقوق والأحكام المعترف بها دستورياً في قانون العقوبات الإسلامي، بما في ذلك الأحكام المتعلقة بـ "إهانة" الإسلام أو الشخصيات الدينية أو السلطات. وهذه الأحكام قابلة للتفسير بطريقة واسعة، مما يتعارض مع مبدأ الشرعية. وقد استُخدمت بشكل شائع فيما يتعلق بالتعبير الذي يحظى بالحماية، ولقمع الاختلاف في الرأي والمعارضة الحقيقية أو المتصورة، بما في ذلك في سياق الاحتجاجات⁽¹⁰⁾. ويُعاقب على بعض هذه الجرائم بالإعدام أو بالسجن لفترات طويلة أو بأحكام تصل إلى حد التعذيب وسوء المعاملة، مثل الجلد.

55- وفي سياق الافتقار الهيكلي لاستقلال ونزاهة القضاء، رأت البعثة أن القضاة في المحاكم الجنائية والثورية أظهروا تحيزاً واضحاً ضد المحتجين والمعارضة السياسية الحقيقية أو المتصورة، ورفضوا بشكل منهجي شكاوى التعذيب وسوء المعاملة، واعتمدوا بدلاً من ذلك على اعترافات انتزعت تحت التعذيب لإدانة المحتجين. وتبدل الإجراءات المتسرعة والموجزة وراء أبواب مغلقة والانتهاكات المنهجية لضمانات المحاكمة العادلة أيضاً على الافتقار إلى النزاهة.

56- ونشرت وسائل إعلام الدولة ووسائل الإعلام التابعة لها أقوال أشخاص يجرمون أنفسهم و/أو غيرهم، بما في ذلك "اعترافات" مسجلة بالفيديو لستة رجال أُعِدوا على علاقة بالاحتجاجات، وأذيعت قبل إدانتهم. وسُجّلت "الاعترافات"، في كثير من الحالات، بعد فترة وجيزة من الاعتقال وقبل بدء المحاكمات، وانتزعت تحت وطأة التعذيب أو غيره من ضروب المعاملة السيئة وفي غياب المحامين.

57- ولم تتمكن الغالبية العظمى من المعتقلين من الاتصال بمحام أثناء التحقيق بأكمله. وحُرم من فعلوا ذلك، روتينياً، من الاتصال بمحاميين معينين على نحو مستقل، بما في ذلك أثناء المحاكمة. ورأت البعثة أيضاً أن العدد المحدود من المحامين المدرجين في القائمة المعتمدة لرئيس السلطة القضائية في بعض المحافظات، وصلاتهم الوثيقة بالسلطات القضائية، والتحيز الذي أبداه بعضهم ضد المحتجين أسهم

(10) قانون العقوبات الإسلامي، المواد 262 و513 و514 و609.

أيضا في تقييض حق هؤلاء المحتجين في الدفاع. ولم يُمثل بعضهم محامون من اختيارهم إلا في مرحلة الاستئناف، بعد صدور الحكم.

58- ولم يتمكن الأفراد الذين حوكموا عموماً من الوصول إلى المواد الموجودة في ملفات قضاياهم أثناء التحقيقات، مما حرّمهم من قدرتهم على إعداد دفاعهم⁽¹¹⁾. وفي بعض الحالات، حوكم المحتجون في محاكمتين متوازيتين منفصلتين على نفس الفعل الذي اتهموا به: مرة أمام محكمة جنائية ومرة أمام محكمة ثورية.

59- وكثيراً ما عُقدت جلسات المحكمة خلف أبواب مغلقة، ومُنِع أفراد الأسرة والمحامون المعيّنون تعييناً مستقلاً بشكل روتيني من الدخول. وحوكم المحتجون في إجراءات موجزة، في محاولة واضحة لردع آخرين عن الاحتجاج. وفي معظم الحالات، لم تُعقد سوى جلسة واحدة للمحكمة، ولم تستغرق أحياناً سوى بضعة دقائق، وفي غياب شهود البراءة.

60- ووجدت البعثة نمطاً من أوامر المقاضاة مع وقف التنفيذ والأحكام مع وقف التنفيذ الصادرة من أجل إيجاد رادع للاحتجاج أو التعبير عن الاختلاف في الرأي. وفي 5 شباط/فبراير 2023، أعلن القضاء عن الشروط المسبقة لمنح العفو من الدولة، التي تضمنت شرط الاعتراف بالذنب والتعبير عن الندم حتى بالنسبة لأولئك الذين لم تتم إدانتهم بأي جريمة، في انتهاك لحقهم في افتراض البراءة⁽¹²⁾.

هاء - استخدام عقوبة الإعدام في سياق الاحتجاجات

61- على الرغم من أن الحكومة لم تقدم أي معلومات بشأن عدد أحكام الإعدام المفروضة على المحتجين، هناك معلومات موثوقة تفيد بأن المحاكم أصدرت أحكاماً بالإعدام، اعتباراً من كانون الثاني/يناير 2024، على ما لا يقل عن 28 شخصاً على علاقة بالاحتجاجات. ومن بين هؤلاء الأفراد الـ 28، أُعدم 9 شبان في كانون الأول/ديسمبر 2022 وكانون الثاني/يناير وأيار/مايو وتششرين الثاني/نوفمبر وكانون الأول/ديسمبر 2023 وكانون الثاني/يناير 2024، بينما تفيد التقارير بأن 6 رجال آخرين على الأقل ظلوا محكوماً عليهم بالإعدام، وظل بعضهم معرضاً لخطر الإعدام الوشيك وقت كتابة هذا التقرير. وسجلت البعثة تفاصيل تتعلق بأكثر من 100 شخص، من بينهم 5 نساء، أُفيد بأنهم اتُهموا بارتكاب جرائم ذات علاقة بالاحتجاجات يمكن أن تصل عقوبتها إلى الإعدام. واتسمت الإجراءات القانونية ضد تسعة أشخاص أُعدموا بانتهاكات خطيرة لحقوقهم في محاكمة عادلة وفي الإجراءات القانونية الواجبة. وحُكم على آخرين بسبب جرائم إما لا تندرج ضمن فئة أخطر الجرائم أو تندرج تحت الحقوق المحمية. ومن الأمثلة على ذلك جواد روجي، الذي حُكم عليه بثلاثة أحكام بالإعدام، بما في ذلك تهمة "الردة"، وأُغيت جميعها قبل وفاته في الحجز في 31 آب/أغسطس 2023، بعد ادعاءات موثوقة بأنه تعرض للتعذيب.

62- وأثبتت البعثة أن الإجراءات القانونية التي أدت إلى أحكام الإعدام قد تمت بإجراءات موجزة وسط نداءات متكررة من سلطات الدولة للتعجيل بالمحاكمات وتنفيذ عمليات الإعدام⁽¹³⁾. وأعدمت السلطات أيضاً أشخاصاً أُدينوا بجرائم يُعاقب عليها بالإعدام بعد أسابيع فقط من اعتقالهم و/أو تاريخ إدانتهم. ونُقِد الإعدام العلني لمجيد رضا رهنورد، في كانون الأول/ديسمبر 2022، بعد ثلاثة أسابيع فقط

(11) قانون الإجراءات الجنائية، المادتان 191 و351 والحاشية الواردة في المادة 351.

(12) انظر <https://www.irma.ir/news/85020213/> (باللغة الفارسية).

(13) انظر <https://www.irma.ir/news/84934370/> (باللغة الفارسية).

من اعتقاله، وهو الثاني بعد توقف دام عامين في عمليات الإعدام العلنية. وبالمثل، أُعدم محمد مهدي كرامي وسيد محمد حسيني بعد شهرين فقط من ارتكاب الجرائم التي زُعم أنها ارتكباها.

63- واعتمدت المحاكم على اعترافات انتزعت تحت وطأة التعذيب وسوء المعاملة. ولم تُجرِ السلطات أية تحقيقات في الحالات التي تراجع فيها المتهمون عن أقوالهم التي أدانوا بها أنفسهم في المحكمة، والتي أثّرت فيها مزاعم التعذيب وانتزاع الاعترافات بالإكراه، بما في ذلك المزاعم التي أثارها علناً المتهمون ومحاموهم وأفراد أسرهم. وفي الحالات التي أثّرت فيها مزاعم التعذيب والاعترافات بالإكراه، نفذت السلطات عمليات إعدام دون إجراء أية تحقيقات.

64- وقد أثبتت البعثة أن إعدام محسن شكري، ومجيدرضا رهنورد، ومحمد مهدي كرامي، وسيد محمد حسيني، وماجد كاظمي، وسعيد يعقوبي، وصالح ميرهاشمي، وميلاد زهريفند، ومحمد غوبادلو، بعد إجراءات موجزة ودون محاكمة عادلة وضمانات الإجراءات القانونية الواجبة، يرقى إلى مستوى الحرمان غير القانوني والتعسفي من حقهم في الحياة، وينتهك حظر التعذيب وسوء المعاملة.

واو - أفراد الأسرة

65- واتخذت سلطات الدولة إجراءات متضافرة لإخفاء الحقيقة بشأن المحتجين الذين قُتلوا وإسكات أسرهم. وتعرضت الأسر للمضايقة بعد أن تحدثت، بما في ذلك إلى وسائل الإعلام، عن مقتل أو إصابة أحبائها، أو إقامة نصب تذكارية، أو تقديم شكاوى رسمية. وتساعدت هذه المضايقات قبيل طقوس الحداد التقليدية التي أقيمت في اليوم الثالث واليوم الأربعين بعد الوفاة (شهلوم) وفي أعياد ميلاد المتوفين، عندما حاولت الأسر التجمع في مواقع المقابر.

66- وهددت سلطات الدولة الأسر المكومة بدفن جثث أحبائها في أماكن مجهولة، ما لم تلتزم الصمت وتمتثل للقيود الصارمة المفروضة على الجنازات والاحتفالات. وتعرضت الأسر لضغوط لدفن أحبائها بسرعة، دون مراسم جنازة وبحضور أفراد الأسرة المباشرة فقط، مع حظر ترديد الشعارات. وفي كثير من الحالات، كانت قوات الأمن والمخابرات حاضرة أثناء مراسم الدفن. وداهمت قوات أمن الدولة بيوت الأسر أو مقابرهم، واعتدت بعنف على أفراد أسر الضحايا وغيرهم من المشيعين وأصابتهم واعتقلتهم واحتجزتهم.

67- وفي عدة حالات، أُجبر المسؤولون أسر المحتجين على تسجيل "مقابلات" بالفيديو أو التوقيع على إفادات بأن أحبائهم قُتلوا على أيدي "مشيري الشغب" أو "جماعات المعارضة". وعلى نفس المنوال، استدعت سلطات الدولة أفراد أسرهم للاستجواب واعتقلتهم واحتجزتهم واتهمتهم أو حاكمتهم لارتكابهم جرائم غامضة الصياغة تتعلق بالأمن القومي، وأصدرت بحقهم أحكاماً تشمل السجن والجلد. وضايقت سلطات الدولة أيضاً وأرهبت بعض أفراد أسر الضحايا لدفعهم إلى تغيير الصور والكلمات المحفورة على شواهد قبور المحتجين الذين قُتلوا. وتضررت القبور أو سُوّهت أو دُمّرت، مع محو الإشارات إلى حركة "المرأة، الحياة، الحرية".

سادساً - القمع المرتبط بالاحتجاجات ودعم حركة "المرأة، الحياة، الحرية"

ألف - نساء وفتيات يتحدين قوانين الحجاب

68- منذ وفاة السيدة أميني، تحددت النساء والفتيات بشكل متزايد قوانين الحجاب الإلزامي، وعارضن التمييز بين الجنسين المتجذر في القانون والممارسة. وقد أثبتت البعثة أن سلطات الدولة اعتمدت، منذ

كانون الأول/ديسمبر 2022، تدابير جديدة لتعزيز إنفاذ تلك القوانين واللوائح، مما أثر على الحريات الأساسية للتعبير، والدين أو المعتقد، واستقلالية النساء والفتيات، فضلاً عن حصولهن على التعليم والصحة وسبل العيش. وحدثت زيادة في عقوبة عدم الامتثال، وسط حملة أوسع نطاقاً من المضايقات والترهيب والمراقبة والعنف، ضد النساء والفتيات اللواتي تحدين علناً هذه المعايير وأولئك الذين أيدونهن، ولا سيما الرجال.

69- وعلى الرغم من التقارير الصادرة في كانون الأول/ديسمبر 2022، التي دحضتها وسائل الإعلام الحكومية الرسمية لاحقاً، التي تفيد بأن شرطة الأخلاق قد تم حلها، فإن المتحدث باسم قيادة إنفاذ القانون في جمهورية إيران الإسلامية أعلن، في 17 تموز/يوليه 2023، نشر دوريات راجلة وبالسيارات وهدد النساء والفتيات اللواتي لا يمتثلن لقوانين الحجاب الإلزامي بأنهن «سيُخلن إلى القضاء». والآن، يقوم عملاء الحكومة، بمن فيهم أفراد قوات الأمن والقضاء وقوات الحرس الثوري، بفرض الامتثال لقوانين الحجاب الإلزامي. وخلال العام الماضي، توسعت مسؤولية الإنفاذ لتشمل القطاع الخاص والأفراد من الخواص، حيث تم الإعلان عن شبكة معقدة من التدابير القانونية المانعة والعقابية لإنفاذ الحجاب الإلزامي لتعزيز الامتثال.

70- وتشمل هذه التدابير تقديم مشروع قانون لدعم الأسرة من خلال تعزيز ثقافة العفة والحجاب. ويحدد مشروع القانون تدابير ترمي إلى (أ) تشديد العقوبات على أفعال عدم الامتثال والتشجيع عليها؛ (ب) توزيع سلطات الإنفاذ في جميع مؤسسات الدولة؛ (ج) جعل الجهات الفاعلة الخاصة مسؤولة عن الامتثال والإنفاذ؛ (د) توسيع نطاق الفصل القائم بين الجنسين في مختلف المجالات، بما في ذلك الجامعات والمستشفيات والمكاتب والأماكن العامة. وعلى الرغم من أن مشروع القانون يتضمن أيضاً قواعد لباس تطبق على الرجال، فإنه يستهدف النساء بوضوح ويزيد من تقاوم الإطار القانوني التمييزي بالفعل الذي ينظم الحجاب الإلزامي للنساء والفتيات. وعلى الرغم من أن مشروع القانون لم يُعتمد بعد، فقد أصدر المسؤولون تعليمات للشرطة بعدم انتظار الموافقة عليه، بل بتنفيذه على الفور. وفرضت السلطات غرامات وأغلقت العديد من مؤسسات الأعمال، بما في ذلك المقاهي والمطاعم والصيديات ومكاتب الأطباء الخاصة ووكالات السفر والشركات الخاصة لعدم التزامها بقوانين الحجاب الإلزامي. وللقوانين والسياسات المتعلقة بالحجاب الإلزامي تأثير غير متناسب على النساء من خلفيات اجتماعية-اقتصادية محرومة، لأسباب ليس أقلها الغرامات الكبيرة المفروضة بسبب عدم الامتثال.

71- وفي شباط/فبراير 2023، عززت السلطات تحديد النساء والفتيات ومعاقتهم لعدم امتثالهن لقوانين الحجاب الإلزامي، بما في ذلك من خلال التوسع في استخدام كاميرات الدوائر التلفزيونية المغلقة في الأماكن العامة، وهو إجراء أقرته أعلى مستويات الحكومة⁽¹⁴⁾. وحذر المسؤولون من يخالفون القوانين من أنهم "سيواجهون الإقصاء الاجتماعي"⁽¹⁵⁾. وأمر مكتب المدعي العام قوات الشرطة بأن "تتصدى بحزم لخلع الحجاب من قبل النساء والفتيات"⁽¹⁶⁾. وتلقت النساء اللواتي لا يرتدين الحجاب أثناء قيادتهن أو قيادة غيرهن للسيارات التي يركبها رسائل نصية تحذرن من عقوبات عدم الامتثال، بما في ذلك حجز سياراتهن، وفرض غرامات عليهن، وإلغاء بطاقات هويتهم الوطنية، وحرمانهن من الخدمات العامة، بما في ذلك الخدمات المصرفية⁽¹⁷⁾. وفي 14 حزيران/يونيه 2023، أعلن المتحدث باسم الشرطة أن الشرطة قامت، منذ 25 نيسان/أبريل 2023، بإرسال 991 176 رسالة تحذير عبر الرسائل النصية

(14) انظر <https://www.mehrnews.com/news/5811295/> (باللغة الفارسية).

(15) انظر <https://www.setaresobh.ir/fa/Main/Detail/94860> (باللغة الفارسية).

(16) انظر <https://www.isna.ir/news/1401102013051/> (باللغة الفارسية).

(17) انظر <https://www.khabaronline.ir/news/1727083/> (باللغة الفارسية).

القصيرة إلى نساء يُزعمُ أنهن كن غير محجبات عندما التقطت الكاميرا صوراً لهن في سيارتهن. وأصدرت 133 174 رسالة نصية قصيرة تتطلب شل حركة المركبات؛ وصادرت 2 000 سيارة؛ وأحالت أكثر من 4 000 مخالفة مزعومة إلى القضاء. وأشار أيضاً في بيانه إلى أن الشرطة أبلغت عن 108 211 حالة ارتكاب انتهاكات مزعومة لقوانين الحجاب الإلزامي داخل مؤسسات الأعمال وحددت وأحالت 301 من الجناة المزعومين إلى القضاء⁽¹⁸⁾. وحذرت سلطات الدولة أيضاً بشكل علني النساء والفتيات من أنهن سيُحرمن من التعليم⁽¹⁹⁾ والصحة إن تبين أنهن انتهكن قوانين ولوائح الحجاب الإلزامي⁽²⁰⁾. وأوقفت الطالبات عن الدراسة أو طُردن من الجامعات والمهاجع لرفضهن ارتداء الحجاب الإلزامي، بينما هُددت أخريات بصفر درجات أو منعهن من أداء الامتحانات النهائية. وفي تشرين الأول/أكتوبر 2023، في محافظة مازندران، أُلغيت الرخصة الطبية لطبيبة بعد ظهورها في حفل توزيع جوائز عام بدون الحجاب الإلزامي⁽²¹⁾. والمحاكم محظورة على النساء والفتيات اللواتي لا يرتدين الحجاب الإلزامي، مما يؤثر على وصولهن إلى العدالة. وقد طورت قوة الشرطة الوطنية تطبيقاً هاتفياً يُسمى "ناظر" لتمكين ضباط الأمن والمتطوعين الذين تم فحصهم من الإبلاغ عن النساء اللواتي يخالفن قوانين الحجاب الإلزامي. وكانت السلطات قد أنشأت في السابق خطاً هاتفياً وخدمة رسائل لأفراد الجمهور للإبلاغ عن المخالفين.

72- واستمر الإبلاغ عن حالات محاولة الاعتقال والاعتقالات العنيفة، تمشياً مع أنماط العنف التي سبق تحديدها ضد النساء والفتيات اللواتي تحدين قوانين الحجاب الإلزامي في الأماكن العامة. وتبين للبعثة أن التعذيب الذي تفره الدولة والعقوبات اللاإنسانية والمهينة، مثل الجلد والإجبار على غسل جثث الموتى والإحالة إلى العلاج النفسي، لا تزال تُفرض كأشكال من العقاب على عدم الامتثال.

73- وفي 1 تشرين الأول/أكتوبر 2023، دخلت طالبة شابة، هي أرميتا غارافاند، في غيبوبة بعد دفعها، وفقاً لما أُبلغ به، بعد مشادة مع منظمات الحجاب في عربة مترو. وفي 28 تشرين الأول/أكتوبر، أعلنت وسائل الإعلام التابعة للدولة أن وفاتها نتجت عن سقوطها وارتطامها بالأرض، بسبب انخفاض في ضغط الدم. وفي إجراءات تتكرر بقضية السيدة أميني، اتخذت سلطات الدولة تدابير للتعطيم على الظروف التي أدت إلى وفاة السيدة غارافاند، بما في ذلك عن طريق اعتقال الصحفيين الذين غطوا الحادث والحكم عليهم. ونُقلت السيدة غاروند إلى مستشفى فرج العسكري في طهران، حيث ورد أن قوات الأمن منعت والديها من الوصول إليها. ولم تنشر سلطات الدولة اللقطات المصورة من داخل عربة المترو كما لم تنشر أي تقارير طبية. وخلال جنازتها في طهران في 29 تشرين الأول/أكتوبر 2023، تقيد التقارير بأن قوات الأمن الحاضرة قامت بترهيب ومضايقة من أتوا لنعي وفاتها واعتقلت العديد من النساء، بما في ذلك محامية حقوق الإنسان البارزة، نسرين ستوده، التي حضرت الجنازة، بسبب عدم ارتدائهن الحجاب الإلزامي. وترى البعثة أن الدولة لم تفِ بالتزامها بالتحقيق في وفاة السيدة غارافاند، وفي حالة وجود انتهاك، بمقاضاة المسؤولين عن ذلك، سواء كانوا مسؤولين حكوميين أو أفراداً من الخواص وكيانات خاصة. ولا تزال تحقيقات البعثة جارية في سبب (أسباب) وفاة السيدة غارافاند.

(18) انظر <https://www.armanmeli.ir> (باللغة الفارسية).

(19) انظر <https://www.iribnews.ir/fa/news/3804380/> (باللغة الفارسية).

(20) انظر <https://www.isna.ir/news/1402011405203/> (باللغة الفارسية).

(21) انظر <https://www.farsnews.ir/mazandaran/news/14020804000524/> (باللغة الفارسية).

74- شكل الطلاب والأساتذة وموظفو الجامعات الأكاديميون، فرادى وجماعات، قوة رائدة في الاحتجاجات. وبدأت الاحتجاجات في عدة جامعات في طهران في 18 أيلول/سبتمبر 2022. وفي غضون أيام، أعلن الطلاب في 111 جامعة مقاطعتهم للفصول الدراسية. واندلعت احتجاجات كبيرة داخل المدارس الثانوية، وخاصة مدارس البنات، والجامعات. ونظم الطلاب مسيرات بين مدارسهم ومنازلهم، ورقصوا رقصات وغنوا أغاني الاحتجاج.

75- وحددت البعثة أنماطاً من الوحشية الشديدة التي ارتكبت ضد الطلاب، بما في ذلك عمليات القتل، والاعتقال والاحتجاز التعسفيان، والتعذيب وسوء المعاملة، وإيقافهم من برامجهم الأكاديمية أو فصلهم منها، والطرد من المهاجع، والمضايقة والتخويف بصورة منهجية. ووفقاً لمعلومات موثوقة، اعتُقل الطلاب واحتجزوا في 30 محافظة من أصل 31 في البلاد، ووقعت غالبية الاعتقالات في محافظة طهران وفي المناطق التي تقطنها أقليات إثنية كبيرة. ووجدت البعثة معلومات موثوقة فيما يتعلق بـ 817 حالة طلاب، بمن فيهم نساء، اعتُقلوا واحتجزوا على علاقة بالاحتجاجات، وحددت عدداً من حالات الاعتقال الجماعي للطلاب.

76- وداهمت قوات الأمن المدارس والجامعات ومهاجع الطلاب، وهوجم الطلاب بوحشية بالهراوات ومسدسات الصعق الكهربائي، وواجهوا الغاز المسيل للدموع وإطلاق الذخيرة الحية بشكل عشوائي. ومن الأمثلة الرمزية على ذلك قمع الاحتجاج الذي نُظِم في جامعة شريف للتكنولوجيا في طهران في 2 تشرين الأول/أكتوبر 2022: اقتحمت قوات الباسيج وعملاء يرتدون ملابس مدنية الجامعة وفتحوا النار عبر البوابة بالبنادق والغاز المسيل للدموع والرصاص المطاطي وكرات الطلاء، وضربوا الطلاب واعتقلوهم جماعياً، مع أعضاء هيئة التدريس.

77- وفي نيسان/أبريل 2023، أفاد المجلس الوطني لاتحادات الطلاب بأن أكثر من 435 طالباً في الجامعات في جميع أنحاء البلد تم إيقافهم أو طردهم لمشاركتهم في الاحتجاجات التي عمت البلد. وغادر آخرون مدارسهم أو جامعاتهم خوفاً من انتقام مسؤولي الأمن. وفي آب/أغسطس 2023، نشرت قناة إخبارية يديرها طلاب جامعيون قائمة تتضمن 2 843 طالباً تم استدعاؤهم إلى اللجان التأديبية لدورهم المزعوم في الاحتجاجات.

78- ووُجِّهت إلى العديد من المعلمين وقادة نقابات المعلمين تهم خطيرة تتعلق بالأمن القومي لمشاركتهم في الاحتجاجات. وحددت البعثة أيضاً نمطاً من الإيقاف والفصل غير الشفافين، والنقاعد القسري، وخفض الأجور، وغيرها من التدابير التعسفية للانتقام من المعلمين والأكاديميين لمشاركتهم في الاحتجاجات وعدم الامتثال لقانون الحجاب الإلزامي. ووفقاً لمعلومات موثوقة، اتخذت سلطات الدولة أيضاً تدابير للاحتفاظ فقط بالموظفين الأكاديميين الموالين للجمهورية الإسلامية⁽²²⁾ وتوظيفهم، واستبعدت آخرين، بمن فيهم المنخرطون في النشاط النقابي ومنظمات المجتمع المدني.

79- وفي 21 أيلول/سبتمبر 2023، أعلن وزير التعليم أنه في عام 2023، تم "تغيير ما يقرب من 20 000 مدير مدرسي لإحداث فرق في المدارس"⁽²³⁾. وفي 29 تشرين الأول/أكتوبر 2023، ذكرت وسائل الإعلام الإيرانية أن الجامعات تخضع لعملية "تطهير"، ونتيجة لذلك، تم تسريح أو طرد عدد من الأكاديميين ومديري المدارس وأن هذا الاتجاه سيستمر⁽²⁴⁾.

(22) انظر <https://www.entekhab.ir/fa/news/739805> (باللغة الفارسية).

(23) انظر <https://www.isna.ir/news/1402063019032/> (باللغة الفارسية).

(24) انظر <https://www.etemadonline.com/> (باللغة الفارسية).

جيم - المحامون

80- تعرض محامو الدفاع، الذين مثلوا الأفراد الذين يواجهون تهماً في قضايا تتعلق بالاحتجاج و/أو أعربوا علناً عن تضامنهم مع المحتجين، لأعمال انتقامية، بما في ذلك التهيب من خلال الاستدعاءات والاستجواب من قبل أجهزة المخابرات، والتهديدات والإيقاف الفعلي عن ممارسة المهنة، والاعتقال والاحتجاز، والتعذيب وغيره من ضروب المعاملة السيئة، فضلاً عن الملاحقة الجنائية.

81- وأثبتت البعثة أن سلطات الدولة اعتقلت المحامين واحتجزتهم واتهمتهم وحاكمتهم على علاقة بعملهم المهني الذي يمثلون فيه موكلهم، بما في ذلك لتقديمهم المساعدة القانونية والمساعدة للمحتجين وأسره؛ وشجب تعذيب موكلهم وإساءة معاملتهم؛ والتعبير عن آرائهم، بما في ذلك التضامن مع الاحتجاجات؛ وإجراء مقابلات مع وسائل الإعلام. وواجه عدد موثوق به يبلغ 157 من المحامين أشكالاً مختلفة من المضايقات القضائية منذ أيلول/سبتمبر 2022 واعتُقل 57 منهم. ووضعت سلطات الدولة نقابات المحامين تحت ضغط متزايد، بمطالبتها باتخاذ تدابير تأديبية ضد العديد من المحامين، ومنعت المحاكم الثورية والجنائية المحامين من ممارسة مهنتهم. وسنت السلطات تشريعات لزيادة تقويض استقلال نقابات المحامين، من خلال تدخل الإدارة والقضاء في مسائل من قبيل إصدار تراخيص الممارسة والإشراف على سلوك المحامين.

82- وأثار المحامون الذين قابلتهم البعثة مراراً وتكراراً مخاوف بشأن إمكانية ملاحقتهم قضائياً بسبب دفاعهم عن المحتجين. وأجبر العديد من المحامين على مغادرة البلد بسبب المضايقات القضائية. وتوفيت محاميتان بعد فترة وجيزة من احتجازهما بسبب عملهما المتعلق بالاحتجاجات.

دال - الصحفيون

83- أثبتت البعثة أن سلطات الدولة اعتقلت أكثر من 100 صحفي وعامل إعلامي واحتجزتهم وحاكمتهم وأدانتهم لمجرد تغطيتهم للاحتجاجات، أو لعملهم الاستقصائي، أو لنشر آرائهم، أو لإعطاء صوت أو منبر لضحايا الاحتجاجات وأفراد أسرهم. وأبلغت منظمات غير حكومية عن اعتقال عدد قياسي من الصحفيات بلغ 31 صحفية خلال الاحتجاجات.

84- وأثبتت البعثة كذلك أن سلطات الدولة قامت بمضايقة وتهديد وترهيب الصحفيين وغيرهم من الإعلاميين العاملين خارج البلد، بمن فيهم العاملون في قسم الفارسية في هيئة الإذاعة البريطانية، وتلفزيون إيران الدولي، وصوت أمريكا، وإيران واير، ودويتشه فيله. واستدعت السلطات الإيرانية أفراد أسر هؤلاء الصحفيين والإعلاميين وهددتهم، وفي بعض الحالات اعتقلتهم واحتجزتهم ووجهت إليهم تهماً، في محاولة واضحة لممارسة الضغط عليهم ومنعهم من تغطية البلد. وفي 19 تشرين الأول/أكتوبر 2022، فرضت وزارة الخارجية عقوبات على قسم الفارسية في هيئة الإذاعة البريطانية وتلفزيون إيران الدولي، وفرضت تجميد الأصول على موظفيها. وتلقى الصحفيون أيضاً تهديدات خطيرة، بما في ذلك على حياتهم وسلامتهم الشخصية، مما أدى إلى تدخل الشرطة في بعض البلدان. وواجه الصحفيون، ولا سيما الصحفيات، تشهيراً متزايداً ومضايقات واعتداءات على الإنترنت.

هاء - الفئات المستهدفة الأخرى

85- وجدت البعثة عدداً من المجموعات الأخرى التي استهدفت لدعمها حركة "المرأة، الحياة، الحرية"، بما في ذلك المدافعون عن حقوق الإنسان والفنانون والرياضيون والمؤثرون والرعايا المزدوجو الجنسية والأجانب. ويرد استعراض كامل في ورقة غرفة الاجتماعات.

واو- ممارسة التهريب والانتقام ضد تلميذات المدارس: حالات التسمم المدرسي

86- في 30 تشرين الثاني/نوفمبر 2022، بعد شهرين من بدء الاحتجاجات في جميع أنحاء البلد، أُبلغ عن أول حوادث التسمم في المدارس في مدينة قم المقدسة، حيث نُقلت 18 فتاة من مدرسة النور الفنية إلى المستشفى بعد تعرضهن لمشاكل في الجهاز التنفسي والدوخة والغثيان. وفي الأشهر التالية، استمر الإبلاغ عن حالات التسمم المدرسي في قم وفي محافظات أخرى، واشتدت بحلول آذار/مارس 2023 ثم تراجعت بحلول خريف عام 2023⁽²⁵⁾، مع تسجيل آخر حادث في تشرين الثاني/نوفمبر 2023⁽²⁶⁾. وقد اعترفت سلطات الدولة بأن الآلاف من أطفال المدارس، ولا سيما الفتيات، قد تأثروا⁽²⁷⁾.

87- وقد حققت البعثة في هذه الأحداث ذات الطابع غير المسبوق، نظراً لقرنها الزمني من الاحتجاجات التي عمت جميع أنحاء البلد، والتي شاركت فيها طالبات المدارس بنشاط كبير، ولادعاءات أن حالات التسمم المدرسي كانت مدفوعة في محاولة لقمع المقاومة، وبث الخوف في نفوس الأطفال ومعاقبتهم، ولا سيما الفتيات وأسرهم، على دورهم في الاحتجاجات. وتشير المصادر الطبية وغيرها إلى عدم إمكانية استبعاد الآثار الجانبية الطويلة المدى على الرغم من أن الأعراض كانت مؤقتة (من عدة ساعات إلى عدة أيام).

88- وتوصلت البعثة إلى عدة نتائج واستنتاجات قانونية استناداً إلى المعلومات التي قيمتها، بما في ذلك على أساس استجابة السلطات لحالات التسمم، رغم أنها غير قادرة على استخلاص استنتاجات بشأن طبيعة المواد التي تسببت في الأعراض التي عانى منها تلاميذ المدارس.

89- ونظراً للتفسيرات الرسمية المتناقضة، كان هناك نقص في الشفافية فيما يتعلق بمزاعم التسمم. ومع ذلك، تشير معلومات موثوقة إلى أن الضحايا وأسرهم قد حُرِموا من الحصول على معلومات عن أسباب التسمم. وتشير تقارير وبيانات التحقيق التي أجرتها الحكومة نفسها بأشكال مختلفة إلى النيتروجين و"القنابل النتنة" والغاز المسيل للدموع ورذاذ الفلفل، أو وجود "عامل كبريتة الرائحة" في المدارس وحولها، على الرغم من أنها تشير إلى أن المواد كانت "غير سامة". وفي الوقت نفسه، رفض المسؤولون الأحداث باعتبارها "ساعات"⁽²⁸⁾، أو نتيجة "هستيريا جماعية"، مشيرين إلى أن السلطات لم تأخذ الحوادث على محمل الجد.

90- وترى البعثة أن من الممكن أن تكون حالات التسمم المدرسي قد حدثت بهدف تهريب و/أو معاقبة تلميذات المدارس على مشاركتهم في حركة "المرأة، الحياة، الحرية" أو ثنيهن عن تحدي قوانين الحجاب الإلزامي. ويستند هذا الاستنتاج إلى توقيت الأحداث وطابعها غير المسبوق والواسع النطاق، الذي يؤثر في المقام الأول على الفتيات، في وقت كانت فيه مسألة حق النساء والفتيات في المساواة في صميم الخطاب العام. ومن غير المحتمل أن تكون حالات التسمم المدرسي على هذا النطاق قد حدثت دون مشاركة الدولة بطريقة أو بأخرى. وفي هذا الصدد، ترى البعثة أن الحق في التعليم والصحة والانتصاف الفعال قد انتهك.

(25) المجلس الأعلى لجمهورية إيران الإسلامية، "التقرير التتويري الثاني حول التسمم المزعم للطلاب في جمهورية إيران الإسلامية"، (أيار/مايو 2023).

(26) انظر <https://www.mehrnews.com/news/5930549/> (باللغة الفارسية).

(27) انظر <https://www.etemadonline.com/> (باللغة الفارسية).

(28) لم يتم اكتشاف أي علامات على وجود مواد سامة في المدارس: وزارة الاستخبارات، "طهران تايمز"، 29 نيسان/أبريل 2023.

سابعاً- حالة الأقليات الإثنية والدينية في سياق الاحتجاجات

91- أثارت وفاة السيدة أميني طائفة واسعة من ردود الفعل بين الأقليات الإثنية والدينية في البلد. وكانت هويتها الكردية والشعار الكردي "جين، جيان، آزادي" أو "المرأة، الحياة، الحرية"، بمثابة صرخة حاشدة للجماعات الإثنية في جميع أنحاء البلد، فسلطت الضوء على مطالبهم الطويلة الأمد القائمة على التمييز الهيكلي والتهميش في القانون والممارسة.

92- ومباشرة بعد جنازة السيدة أميني، بدأت الاحتجاجات في مسقط رأسها، سقز، ثم امتدت إلى المناطق التي تسكنها الأقليات، بما في ذلك خوزستان وأذربيجان الشرقية وأذربيجان الغربية وكرمانشاه وكردستان ولرستان وإيلام وسيستان وبلوشستان. وأصبحت مدينة زاهدان في سيستان وبلوشستان وسندج وسقز ومريوان في كردستان ومدينة مهاباد في أذربيجان الغربية مراكز لحركة الاحتجاج. وبعد مرور أكثر من عام على بدء الاحتجاجات، لا يزال الناس يتجمعون ويحتجون بانتظام في زاهدان، خاصة بعد صلاة الجمعة.

93- ورأت البعثة أن الأقليات الإثنية والدينية وغيرها من الأقليات، ولا سيما الأكراد والبلوشستانيين السنة في غالبيتهم، قد تأثرت بشكل غير متناسب برد الحكومة على الاحتجاجات. وفي الأيام الأولى للاحتجاجات، صوّرت الحكومة حركة "المرأة، الحياة، الحرية" على أنها انتفاضة انفصالية تهدد وحدة الأمة، وألقت باللوم على الجماعات الانفصالية. ورأت البعثة أن المسؤولين في المناطق التي تسكنها الأقليات كرروا باستمرار هذا الخطاب ضد المحتجين من الأقليات الإثنية، بما في ذلك أثناء الاحتجاج، عندما وُصفوا بأنهم "إرهابيون" و"عنيفون"، على أساس أصلهم الإثني ودينتهم.

94- وقتلت قوات الأمن وأصاب عددًا كبيراً بشكل غير متناسب من المحتجين في المناطق التي تقطنها أغلبية من الأقليات، بما في ذلك في العديد من البلدات والمدن في المناطق ذات الأغلبية الكردية، مثل مهاباد وسندج وجوانرود⁽²⁹⁾ وبيرانشهر.

95- وردت الحكومة على الاحتجاجات في مناطق الأقليات، ولا سيما في محافظة سيستان وبلوشستان والمناطق الكردية، باستخدام الأسلحة الفتاكة والذخائر التي يشيع استخدامها من قبل القوات المسلحة.

96- وكانت "الجمعة الدامية" في 20 أيلول/سبتمبر 2022 في زاهدان أكثر الحوادث رمزية. فقد اندلعت الاحتجاجات في زاهدان بسبب اغتصاب فتاة بلوشستانية، يُدعى أنه ارتكبه قائد شرطة محلي، في مدينة تشاباهار. ونشرت السلطات عددًا كبيراً بشكل غير عادي من قوات الأمن على المباني القريبة من المصلى الكبير التابع لمركب الصلاة في زاهدان والساحات والشوارع المحيطة بها. وفي وقت صلاة الظهر تقريباً، أطلقت قوات الأمن نيران بنادق هجومية (AK-47s) من مركز الشرطة أمام مركب الصلاة، مستهدفة المدنيين. ووفقاً لمعلومات موثوقة، قُتل 103 من المصلين والمحتجين والمارة بالذخيرة الحية وأصيب 350 آخرين.

97- ورأت البعثة أن أساليب تعذيب المحتجين من الأقليات الإثنية أو الدينية كانت شديدة ووحشية بشكل خاص أثناء الاستجواب أو كعقاب على الاحتجاجات. وتعرضت النساء من هذه الأقليات

(29) انظر منظمة هنغاو لحقوق الإنسان، #MahsaAmini و#JinaAmini و#IranRevolution2022، في 21 تشرين الثاني/نوفمبر 2022، متاح في <https://twitter.com/i/status/1594675897617076226>.

للعنف الجنسي والجنساني، بما في ذلك الاغتصاب، كما تعرضن للإذلال على أساس هويتهم البلوشستانية أو الكردية، أو لكونهن سنديات.

98- واستعرضت البعثة أيضاً تأثير الاحتجاجات على الأقليات الإثنية والدينية الأخرى، الذي ترد تفاصيله في ورقة غرفة الاجتماعات.

ثامناً - الفضاء الرقمي والاحتجاجات

99- خلال الاحتجاجات، فرضت السلطات الإيرانية قيوداً على الاتصال بالإنترنت وعلى منصات التواصل الاجتماعي، واستخدمت المراقبة عبر الإنترنت لتعطيل الاحتجاجات أو منعها.

100- وقد حددت البعثة نمطاً من حالات إغلاق الإنترنت وحجب منصات وسائل التواصل الاجتماعي وخدمات الرسائل في أوقات ومواقع الاحتجاج. ووفقاً لمعلومات موثوقة، بدأت انقطاعات الإنترنت بمجرد بدء الاحتجاجات في 17 أيلول/سبتمبر 2022، غالباً في المناطق التي تسكنها الأقليات. وتم قطع الاتصال بالإنترنت تقريباً في زاهدان في 30 أيلول/سبتمبر 2022 خلال "الجمعة الدامية" واستمرت هذه الانقطاعات المحلية بشكل منهجي خلال صلوات الجمعة في زاهدان طوال عام 2023.

101- وحتى إذا كانت هناك أسباب مشروعة لفرض بعض عمليات الإغلاق التي حققت فيها البعثة، خاصة منع التحريض على العنف، فإن هذه القيود لا تفي بمعايير الشرعية والضرورة والتناسب وعدم التمييز. ووقعت على أساس منتظم عمليات الإغلاق المفروضة في أجزاء شاسعة من البلد وعلى مدى فترات طويلة أو في منطقة معينة. وكانت القيود بمثابة عمليات إغلاق كاملة غير ضرورية لتحقيق هدف مشروع. ونظراً لتأثير عمليات الإغلاق العشوائي والواسع النطاق، بما في ذلك على سبل عيش السكان بشكل أعم، ولا سيما النساء اللاتي يعتمدن على الأنشطة الاقتصادية القائمة على الإنترنت، فإنها لم تكن متناسبة ولا تشكل الأداة الأقل اقتحاماً لتحقيق غرض مشروع.

102- وعلى خلفية الجهود الجارية لبناء هيكل وطني للإنترنت، يسمح الإطار القانوني المحلي لمجموعة واسعة من المؤسسات الأمنية الحكومية بممارسة مراقبة غير مقيدة على وصول السكان إلى الفضاء الإلكتروني، فضلاً عن تنظيم المحتوى.

103- وهددت سلطات الدولة أشخاصاً وأرهبتهم واستدعتهم واعتقلتهم على صلة بالمحتوى المتعلق بالاحتجاجات المنشور على منصات التواصل الاجتماعي. وتضمن هذا المحتوى رسائل تضامن مع المحتجين، وتقارير عن انتهاكات ارتكبتها الدولة، وصوراً نشرها محتجون مصابون، وعروضاً للمساعدة القانونية والطبية للمحتجين وأسرههم. واستخدمت السلطات محتوى وسائل التواصل الاجتماعي كدليل لتوجيه تهم جنائية لأسباب مختلفة، مثل "الدعاية ضد النظام" و"تشر الأكاذيب" و"إهانة المرشد الأعلى". واستخدم محتوى حسابات "إنستاغرام" الشخصية كدليل أثناء الإجراءات الجنائية لتهم تتطوي على عقوبات شديدة، بما في ذلك عقوبة الإعدام. ويجرم مشروع قانون الحجاب والعفة أيضاً التعبير عبر الإنترنت عن آراء منتقدة للحجاب الإلزامي.

104- ويبدو أن السلطات قد تناحزت، إن لم تشارك بنشاط، في استقاء المعلومات الشخصية وحملات التشهير وغير ذلك من أشكال المضايقات المهينة عبر الإنترنت، لا سيما ضد النساء وغيرهن، بما في ذلك مجتمع الميم الموسع، لدعمهم للاحتجاجات أو مشاركتهم فيها. وفي هذا الصدد، تقاعست السلطات عن الوفاء بواجبها في حماية الحق في حرية التعبير والحق في الخصوصية وإعمالهما.

تاسعاً - المساءلة

ألف - انتهاكات القانون الدولي لحقوق الإنسان

105- رأت البعثة أن ثمة أسباباً معقولة للاعتقاد بأن السلطات الإيرانية ارتكبت انتهاكات خطيرة لحقوق الإنسان في سياق الاحتجاجات التي بدأت في 16 أيلول/سبتمبر 2022. وشملت هذه الانتهاكات انتهاك الحق في الحياة، والحق في عدم التعرض للتعذيب وسوء المعاملة، والحق في الأمن والحرية الشخصية، والحق في محاكمة عادلة ومراعاة الأصول القانونية، والحق في الانتصاف الفعال، والحق في حرية الدين أو المعتقد، والحق في حرية التعبير والتجمع السلمي وتكوين الجمعيات، والحق في الخصوصية والصحة والتعليم وسبل العيش والعمل.

106- وترى البعثة أن الحق في المساواة وعدم التمييز على أساس الجنس أو النوع الاجتماعي أو السن أو الدين أو المعتقد أو الآراء السياسية أو غيرها من الآراء قد انتهك. وكانت انتهاكات حقوق المرأة والطفل شديدة بشكل خاص، وكذلك انتهاكات حقوق الأقليات الإثنية والدينية.

107- وخلصت البعثة إلى أن جمهورية إيران الإسلامية ارتكبت سلسلة من الأفعال الواسعة النطاق والمستمرة التي تشكل، منفردة، انتهاكات لحقوق الإنسان، موجّهة ضد النساء والفتيات والأشخاص الذين يعبرون عن تأييدهم للمساواة بين الجنسين وحقوق النساء والفتيات، وتشكل، مجتمعة، ما تعتبره البعثة اضطهاداً جنسانياً في سياق الاحتجاجات وما يرتبط بها من قمع للحقوق الأساسية. وترى البعثة أن الاضطهاد الجنساني قد حدث على خلفية نظام مؤسسي للتمييز وعناصر للفصل ضد النساء والفتيات. وقد حُرمت النساء والفتيات الإيرانيات بشدة من مجموعة واسعة من الحقوق الأساسية، بما في ذلك الحق في الحياة، والحق في عدم التعرض للتعذيب، وحرية التعبير، وحرية الدين، والحياة العامة، والسلامة الجسدية والاستقلالية، والحصول على التعليم والرعاية الصحية. وعلاوة على ذلك، استخدمت قوات الأمن، في تنفيذ سياسة الدولة، سلوكاً اضطهادياً شمل الاغتصاب وغيره من أشكال العنف الجنسي والجنساني، بقصد التمييز ضد النساء والفتيات والرجال والفتيان الذين يدعمون مطالب المساواة بين الجنسين وأفراد مجتمع الميم الموسع، من أجل إسكات وردع ومعاينة المحتجين ومؤيديهم. وقد فرضت السلطات قوانين تمييزية من خلال تدابير عنيفة، بما في ذلك القتل والسجن والتعذيب والاعتصاب وغير ذلك من أشكال العنف الجنسي. وتعرضت النساء والفتيات لمزيد من الانتهاكات بسبب أشكال متعددة من التمييز على أساس آرائهن السياسية أو غيرها، أو إثنيتهن، أو خلفيتهن الاجتماعية - الاقتصادية، أو ميلهن الجنسي، أو هويتهم الجنسانية.

باء - الجرائم بموجب القانون الدولي

108- أثبتت البعثة أيضاً أن العديد من الانتهاكات الخطيرة لحقوق الإنسان المبينة في هذا التقرير ترقى إلى مستوى جرائم ضد الإنسانية، ولا سيما جرائم القتل والسجن والتعذيب والاعتصاب وغير ذلك من أشكال العنف الجنسي والاضطهاد والاختفاء القسري وأفعال لاإنسانية أخرى ارتكبت في إطار هجوم واسع النطاق ومنهجي موجه ضد السكان المدنيين. ولا سيما النساء والفتيات وغيرهن ممن يعربون عن دعمهم لحقوق الإنسان. وفي سياق حرمان الضحايا من حقوقهم الأساسية، إن ارتكاب هذه الجرائم، التي تُرتكب بقصد تمييزي وتتفاقم بسبب هذا القصد، يدفع بالبعثة إلى استنتاج أن الجريمة ضد الإنسانية المتمثلة في الاضطهاد على أساس النوع الاجتماعي قد ارتكبت. وترى البعثة أن هذا الاضطهاد الجنساني يتقاطع مع التمييز على أساس الإثنية والدين.

109- وبالنظر إلى العناصر السياقية اللازمة للتوصل إلى الجرائم المرتكبة ضد الإنسانية في ضوء الفقه القانوني الدولي، ترى البعثة أن الهجوم الموجه ضد السكان المدنيين، على النحو المحدد أعلاه، كان "واسع الانتشار"، استناداً إلى عدد الضحايا وتعدددهم، والنطاق الواسع للمواقع التي عُثر فيها على الضحايا، ولا سيما انتشار أنماط الانتهاكات المتكررة التي ترقى إلى مستوى الجرائم في جميع أنحاء البلد. وترى البعثة كذلك أن الهجوم كان "منهجياً" بسبب الطابع المنظم للجرائم وعدم احتمال حدوثها عشوائياً. ولم يكن ارتكاب الجرائم من جانب موظفي الدولة عشوائياً أو عفوية أو معزولاً. والأحرى أن الجرائم ارتكبت في إطار نمط من السلوك المنظم، تبعاً لتعليمات وتشجيع وتأييد من جانب سلطات حكومية رفيعة المستوى وأعضاء كبار في مؤسسات الدولة، ونفذها عدد كبير من الجناة الماديين.

110- وفيما يتعلق بشرط أن تكون هذه الانتهاكات قد ارتكبت عملاً بسياسة دولة أو منظمة أو تعزيزاً لها، فإن لدى البعثة أسباباً معقولة لتستنتج من مجمل سلوك سلطات الدولة، بما في ذلك تصريحات مسؤوليها، واستمرار الإفلات من العقاب الذي يتمتع به الجناة المزعومون، وعدم إدانة الدولة لهذا السلوك، أن الأفعال الأساسية ارتكبت تعزيزاً لسياسة الدولة. والبعثة مقتنعة، على وجه الخصوص، بأن الأفعال قد خططتها ووجهتها ونظمتها مختلف كيانات الدولة وشملت العمل المنسق لهذه الكيانات واستثمار قدر كبير من موارد الدولة.

جيم - المسؤولية

111- شاركت مختلف فروع قوات أمن الدولة، سواء بالزي الرسمي أو بملابس مدنية، في استخدام القوة غير الضرورية وغير المتناسبة، مما أسفر عن عمليات قتل وإصابات غير مشروعة، لا سيما على أيدي قوات الحرس الثوري، وقوات الباسيج، وقيادة إنفاذ القانون في جمهورية إيران الإسلامية (فراجا)، بما في ذلك قواتها الخاصة.

112- وشارك عدد من القوات المختلفة في الاعتقالات الجماعية، بما في ذلك وزارة الاستخبارات وعملاء المخابرات وقوات الباسيج وقوات الحرس الثوري وشرطة الأخلاق وعملاء الفراجا. واحتجز الضحايا، بمن فيهم الأطفال، تعسفاً وعذبوا وتعرضوا للتعنف الجنسي والجنساني والاختفاء القسري في مجموعة من مواقع الاحتجاز. وشملت مرافق الاحتجاز الرسمية مراكز الشرطة والسجون التي تديرها مؤسسة السجون والمرافق التي تديرها قوات الباسيج وقوات الحرس الثوري، في حين شملت أماكن الاحتجاز غير الرسمية مواقع سرية تديرها وزارة الاستخبارات وقوات الحرس الثوري وقوات الباسيج.

113- واستخدم المدعون العامون والقضاة، ولا سيما في المحاكم الثورية، الاعترافات المنتزعة تحت التعذيب، وأدانوا المحتجين بتهم غامضة الصياغة وحكموا عليهم بالإعدام. وكانوا مسؤولين أيضاً عن انتهاكات للمحاكمة العادلة. وقام المدعون العامون والسلطة القضائية بإنفاذ قوانين تمييزية ضد النساء والفتيات، ولا سيما فيما يتعلق بقوانين الحجاب الإلزامي، مما أدى إلى اعتقالات تعسفية وتعذيب وسوء معاملة بموافقة الدولة، مثل الجلد.

114- وشجعت سلطات حكومية رفيعة المستوى انتهاكات حقوق الإنسان وأقرتها وأيدتها من خلال بيانات تبرر أفعال قوات الأمن وسلوكها؛ وشاركت في حملة تضليل تصور المحتجين على أنهم "إرهابيون" أو جماعات "انفصالية"؛ وطعن في شخصية وسلوك النساء باستخدام افتراءات جنسانية وكارهة للنساء. وعلاوة على ذلك، شاركت السلطات على أعلى مستوى في الدولة، بما في ذلك المرشد الأعلى، وكبار أعضاء قوات الحرس الثوري، وقوات الباسيج، وقيادة إنفاذ القانون في جمهورية إيران الإسلامية، ومكتب المدعي العام، والمجلس الأعلى للفضاء الحاسوبي، والمجلس الأعلى للأمن القومي، ورئيس السلطة

القضائية والمحاكم الثورية والمحاكم الجنائية، وسلطات السجون، بما في ذلك مديرو عدد من مراكز الاحتجاز ووزارة الاستخبارات، ووزارة الداخلية في الانتهاكات أو ساعدوا عليها وحرصوا عليها أو أسهموا فيها بأي شكل آخر، أو علموا أو تجاهلوا عن عمد المعلومات المتعلقة بارتكابها ولم يمنعوا أو يعاقبوا عليها.

115- وأجرت البعثة تحقيقاً في هويات الجناة المباشرين الذين ارتكبوا انتهاكات أو أمروا بها أو طلبوا ارتكابها أو حرصوا على ارتكابها. وفي إطار التحقيق في مسؤولية الرؤساء، أنشأت البعثة التسلسل القيادي لمختلف الكيانات. وترد تلك المعلومات في ورقة غرفة الاجتماعات. وترد المعلومات المتعلقة بهويات الأفراد ومسؤوليتهم، بمن فيهم الرؤساء، في قائمة سرية.

دال - الإفلات من العقاب

116- لم تجد البعثة أي دليل على وجود سبل انتصاف محلية فعالة لضحايا انتهاكات حقوق الإنسان، وأثبتت أن السلطات لم تحقق في ادعاءات انتهاكات حقوق الإنسان، ولم تقاض أو تعاقب المسؤولين عنها، وعرقلت عمداً وبشكل منهجي أي جهود بذلها الضحايا وأسره للحصول على الإنصاف وإثبات الحقيقة.

117- ولئن كانت السلطات الإيرانية أعلنت عن عدد من التحقيقات، بما في ذلك إنشاء اللجنة الخاصة للتحقيق في اضطرابات عام 2022، فإن هذه التحقيقات لا تفي بالمعايير الدولية لحقوق الإنسان المطبقة على التحقيقات المحلية، ولم تجد البعثة أي دليل على إجراء تحقيقات جنائية في مزاعم انتهاكات حقوق الإنسان التي يغطيها هذا التقرير، ولا أي دليل على مقاضاة الجناة أو توفير أي أشكال أخرى من الإنصاف للضحايا.

118- وخضع الضحايا، الذين حُرِموا من حقوقهم في المساواة والحقيقة والعدالة وجبر الضرر، لنظام عدالة يفتقر إلى الاستقلال والشفافية والمساءلة. وعمل القضاة والمدعون العامون وضباط المخابرات ومحامو الدفاع من القائمة المعتمدة لرئيس السلطة القضائية في إنسجام تام لإنكار الانتهاكات وإخفائها، وحماية الجناة، ومعاقبة وإسكات أولئك الذين يسعون إلى المساءلة.

هاء - سبل المساءلة خارج جمهورية إيران الإسلامية

119- في غياب سبل انتصاف فعالة داخل البلد، تشكل السبل القانونية خارج البلد على الصعيدين المحلي والدولي الخيارات الوحيدة المتاحة للمساءلة. وعلى وجه الخصوص، خلصت البعثة إلى أن الدول الثالثة التي تمارس الولاية القضائية العالمية على الانتهاكات الموصوفة في هذا التقرير تمثل سبيلاً هاماً للمساءلة بالنسبة للضحايا، بمن فيهم الموجودون في أراضي دول ثالثة. وعند التحقيق في الأفعال الموصوفة في هذا التقرير ومقاضاة مرتكبيها، قد تعتمد الدول على أساليب وأدوات مختلفة، بما في ذلك فتح تحقيقات هيكلية، وإنشاء فريق تحقيق مشترك، وتعقب الجناة المزعومين، وتقديم طلبات رسمية التماساً للمساعدة القضائية من أجل الحصول على المعلومات ذات الصلة، بما في ذلك من البعثة.

120- وعلى الصعيد الدولي، قد تقع بعض الانتهاكات الوارد وصفها في هذا التقرير أيضاً ضمن اختصاص محكمة العدل الدولية، بما في ذلك ما يتعلق بتنفيذ الاتفاقية الدولية للقضاء على جميع أشكال التمييز العنصري، حيث يمكن للضحايا أن يستفيدوا من أمر ملزم باتخاذ تدابير مؤقتة عملاً بالمادة 41 من النظام الأساسي للمحكمة للحفاظ على حقوقهم.

121- وفي ضوء الالتزام بتوفير سبل انتصاف كافية وفعالة وسريعة ومناسبة لضحايا الانتهاكات، بما في ذلك كشف الحقيقة وجبر الضرر، مثل التعويض ورد الحقوق ورد الاعتبار والترضية، تلاحظ البعثة الحاجة إلى اتخاذ مبادرات على الصعيدين الوطني والدولي فيما يتعلق بضحايا الانتهاكات الوارد وصفها في هذا التقرير.

عاشراً- الاستنتاجات والتوصيات

122- لقد كان التمييز الهيكلي والمؤسسي الواسع الانتشار والمتجذر ضد النساء والفتيات، الذي يتخلل جميع مجالات حياتهن العامة والخاصة، محفزاً وعاملاً تمكينياً للانتهاكات الخطيرة الواسعة النطاق لحقوق الإنسان والجرائم بموجب القانون الدولي المرتكبة ضد النساء والفتيات في جمهورية إيران الإسلامية، فضلاً عن غيرهن من دعاة المساواة وحقوق الإنسان، في سياق حركة "المرأة، الحياة، الحرية". وشكلت جوانب التمييز المتقاطع، القائمة على أسس إثنية ودينية، تجربة العنف والظلم التي عانى منها الكثيرون في سياق الاحتجاجات وتداعياتها.

123- ونظراً لخطورة النتائج التي توصلت إليها البعثة، فإنها تحث السلطات الإيرانية على وقف جميع عمليات الإعدام والإفراج الفوري وغير المشروط عن جميع الأشخاص الذين اعتقلوا واحتجزوا تعسفاً في سياق الاحتجاجات أو لعدم امتثالهم للحجاب الإلزامي أو دعوتهم ضده؛ ووقف المضايقات القضائية للمحتجين والضحايا وأسرهم؛ وإلغاء أو تعديل القوانين التي تميز ضد النساء والفتيات، وكذلك الرجال والفتيات، ولا سيما من يرتدين الحجاب الإلزامي؛ وحل نظام الاضطهاد المسخر لإنفاذه.

124- وتدعو البعثة السلطات الإيرانية إلى توفير العدالة والحقيقة وجبر الضرر لضحايا انتهاكات حقوق الإنسان المتعلقة بالاحتجاجات التي بدأت في 16 أيلول/سبتمبر 2022 والناجين وأسرهم، وفقاً للمعايير الدولية لحقوق الإنسان. وفي ضوء تفشي الإفلات من العقاب والتمييز الهيكلي داخل البلد، ينبغي للدول الأعضاء أن تستكشف سبل المساواة الدولية والمحلية خارج البلد، إلى جانب توفير جبر الضرر التحويلي للضحايا، بما في ذلك رد الحقوق والتعويض ورد الاعتبار والترضية (مثلاً إحياء ذكرى الضحايا والإشادة بذكراهم) وضمانات عدم التكرار. وفي هذا السياق، ينبغي للدول الأعضاء أن تمنح تأشيرات اللجوء والتأشيرات الإنسانية، وأن تقدم المساعدة الطبية وغيرها من أشكال المساعدة المنقذة للحياة للضحايا، بمن فيهم الفارون من الاضطهاد لمشاركتهم في المطالبة بحقوق الإنسان أو دفاعهم عنها في سياق الاحتجاجات في جمهورية إيران الإسلامية.

125- وعلى الرغم من النتائج الهامة التي توصلت إليها البعثة، فإن بإمكانها، مع توفر مزيد من الوقت، أن تعزز توثيقها للتمييز الهيكلي والمؤسسي الكامن وراء الاحتجاجات التي كشفت عنها، وأن تضمن الحفاظ الفعال للأدلة لاستخدامها في الإجراءات القانونية.

126- وتؤكد شجاعة وصمود النساء والرجال والأطفال في حركة "المرأة، الحياة، الحرية" الحاجة الماسة إلى التضامن العالمي مع من يواصلون النضال من أجل المساواة والعدالة والحق في حرية التعبير وفي التجمع السلمي وحقوق النساء والفتيات في جمهورية إيران الإسلامية.